

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI**

AYŞE ŞASA’NIN ESERLERİNDE DİN ALGISI VE DİNÎ YAŞANTI

Ayşe CEYLAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ADANA / 2021

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
AYŞE ŞASA’NIN ESERLERİNDE DİN ALGISI VE DİNÎ YAŞANTI

Ayşe CEYLAN

Danışman: Prof. Dr. Hasan KAYIKLIK

Jüri Üyesi: Prof. Dr. Asım YAPICI

Jüri Üyesi: Dr. Öğr. Üyesi Nesibe ESEN ATEŞ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ADANA / 2021

Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne;

Bu çalışma, jürimiz tarafından Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı'nda YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Prof. Dr. Hasan KAYIKLIK
(Danışman)

Üye: Prof. Dr. Asım YAPICI

Üye: Dr. Öğr. Üyesi Nesibe ESEN ATEŞ

ONAY

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim elemanlarına ait olduklarını onaylarım.
.../.../2021

Prof. Dr. Serap ÇABUK
Enstitü Müdürü

NOT: Bu tezde kullanılan ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'ndaki hükümlere tabidir.

ETİK BEYANI

Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde ve ortaya çıkan sonuçlarda herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim. .... / .... /2021

Ayşe CEYLAN

ÖZET

AYŞE ŞASA’NIN ESERLERİNDE DİN ALGISI VE DİNÎ YAŞANTI

Ayşe CEYLAN

Yüksek Lisans Tezi, Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Hasan KAYIKLIK

Şubat 2021, 94 sayfa

Ayşe Şasa, Türk sinema dünyasında senarist olarak tanınan ve önde gelen isimlerden biridir. Ayrıca birden çok edebî tür üzerinde eser vermiştir. Bu çalışmamızda, Ayşe Şasa’nın yaşamından ve eserlerinden hareketle din hakkındaki düşüncelerini, Tanrı algısını, dinsel dönüşümüne neden olan unsurları, dinsel dönüşüm sürecini ve sonrası yaşamını ele aldık. Özellikle Şasa’ya dair otobiyografi ve biyografi niteliğindeki eserler incelenerek dinî yaşamının psikolojik olarak tahlil edilmesi amaçlanmıştır.

Tespit ettiğimiz bilgilere göre, 40 yaşına kadar asrın getirdiği Batılılaşma ve modernleşmeye göre hayatını yaşamıştır. Yaşadığı bunalım ve arayışlar neticesinde 18 yıl boyunca ruhsal rahatsızlıklarının getirdiği hastalıkla mücadele etmiştir. İbn Arabî’nin “Fusûsu’l-Hikem” adlı eserini okumasıyla Şasa’nın dinsel dönüşüm süreci başlamıştır. İslam ile barışan Şasa, İslam’ı tanımak için dâhil olduğu çevre sayesinde yeni bir kimlik ile Ayşe Şasa olarak ortaya çıkmıştır.

Çocukluğundan itibaren fitrî olarak ait olduğu yeri bulmaya çalışan Şasa, gençlik yıllarında anlam arayışını çeşitli ideolojilerle tatmin etmeye çalışmıştır. *Truth* kelimesinden *hakikate* uzanan yolda anlam arayışını tasavvuf ile bulmuştur. Ayrıca Şasa’nın dinsel dönüşümüne neden olan faktörleri; mürebbiyelerin yetiştirme tarzı, anne sevgisinden yoksun oluşu, baba ilgisizliği, ölüm korkusu, Batı’dan nefret etmesi, anlam isteği, zihinsel tatmin, yalnızlık, toplumdan ve aileden dışlanma olarak sıralayabiliriz. Yaşamı boyunca anlam arayışını aktif bir şekilde sürdüren Şasa, aklın ve bilimin anlam arayışında sorularına cevap veremediğini ve bu soruların cevabını İslam inancında bularak hayatını anlamlandırmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ayşe Şasa, senarist, din, dinî yaşantı, dinsel değişim.

ABSTRACT
RELIGION PERCEPTION AND RELIGIOUS LIFE IN THE WORKS OF AYŞE
ŞASA

Ayşe CEYLAN

Master Thesis, Department of Philosophy and Religious Sciences

Supervisor: Prof. Dr. Hasan KAYIKLIK

February 2021, 94 pages

Ayşe Şasa is known as a scriptwriter and she is one of the prominent names in the cinema of Turkey. Additionally, she produced work in many different forms of literary. In this study, Ayşe Şasa's thoughts about religion, perception of God, causes of her religious conversion, a period of her religious conversion, her later life will be issued based on her life and her works. This study aims to analyze her religious life psychologically especially by examining works in form of biography and autobiography about Şasa.

According to the information we detected, she had lived her life according to the Westernization and modernization brought by age until she was 40. As a result of the crisis and searches, she struggled with the illness brought by mental disorders for 18 years. Şasa's religious conversion process started with reading the book called "Fusûsu'l-Hikem" written by İbn Arabî. Şasa who made peace with Islam took a new identity as Ayşe Şasa through the society in which she was involved to know Islam.

Şasa who tried to find place in which she belongs from her childhood tried to satisfy her searching for meaning with different ideologies in her youth. She found searching for meaning with Sufism on the way from the word *truth* to *hakikat*. Besides the factors which affect Şasa's religious conversion as we listed; upbringing style of governesses, lack of mother love, neglecting of the father, fear of death, hatred from the West, desire for the meaning, mental satisfaction, loneliness, exclusion from the society and the family. Şasa who was active for all the process of searching for meaning throughout his life, made sense her life by finding answers given by İslam religious her questions which can not be answered in the search for meaning by science and mind.

Keywords: Ayşe Şasa, scriptwriter, religion, religious life, religious change.

ÖNSÖZ

Yazının icadı ile insanlık, tarihî süreçte yazı çalışmasında önemli bir yol kat etmiştir. Günlük hayatımızda bir iletişim aracı olan yazı; duygularımızı, düşüncelerimizi ve davranışlarımızı aktarmaya yardımcı olmuştur. Yazı yazmak; kimi zaman söz ile ifade edemediklerimizi dile getirmek için, kimi zaman da duygusal ve stresli yaşamımızı kamufle etmek için bir araç konumundadır. Travmatik olay yaşayan insanların yazarak rahatladıklarına şahit olmaktadır. Ayrıca edebî bir ürün ortaya koyan insanların yazıları, çoğu zaman kendi iç dünyalarının yansımasıdır. Çoğu yazar yazılarında yaşadığı çağın kültürel, sosyal, siyasi, dinî vb. izlerini yansıtır.

Yaşamı boyunca hakikati bulmaya çalışan Ayşe Şasa, arayış ve anlam bulma yolunda ilerlerken yazın dünyasına eserler vermiştir. Yazın hayatına ergenlik yıllarında hikâye ile başlayan Şasa, gençlik yıllarında yazdıklarıyla hayata tutunmuştur. Şasa, hastalığı sürecinde senaryo yazmayı bırakmıştır. Dinî dönüşüm yaşaması ve hastalığının iyileşmesi ile İslamî bir kimlikle sinemanın nasıl yapılması gerektiği dair yazılar yazmıştır. Yine dinî dönüşümünden sonra hayatını ve hatıralarını konu alan kitaplar yazılmıştır.

“Ayşe Şasa’nın Eserlerinde Din Algısı ve Dinî Yaşantı” adlı tez başlığı altında Şasa’nın din anlayışını, dinsel dönüşümünü ve dinî yaşantısını din psikolojisi açısından ele aldık. Araştırmamız üç bölümden oluşur. Birinci bölümde çalışmamızın amacı, konusu, yöntemi ve sınırlılıkları ele alındı. İkinci bölümde Ayşe Şasa’nın hayatını, eserlerini ve kişiliğini açıklamaya çalıştık. Üçüncü bölümde ise Şasa’nın eserlerinden ve hayatından hareketle dinî hayatını analiz ederek dinsel değişimine neden olan faktörleri, dinsel değişimden önceki ve sonraki unsurları incelemeye çalıştık.

Çalışmamın başlangıcında tez konusunu bulmamda desteğini esirgemeyen ve beni teşvik etmesiyle moral veren Prof. Dr. Asım Yapıcı’ya, her koşulda kapısını açık bırakan ve desteğini esirgemeyen danışmanım değerli hocam Prof. Dr. Hasan Kayıklık’a ve bu sürecin başından itibaren maddî ve manevî desteğini esirgemeyen aileme teşekkürlerimi sunarım.

Ayşe CEYLAN

Adana/ 2021

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
ÖNSÖZ	vi
KISALTMALAR	ix

BÖLÜM 1

GİRİŞ

1.1. Araştırmanın Konusu ve Amacı	1
1.2. Cevap Aranılan Sorular.....	2
1.3. Araştırmada Takip Edilen Yöntem ve Teknikler.....	3
1.4. Sınırlılıklar.....	3

BÖLÜM II

AYŞE ŞASA’NIN HAYATI VE KİŞİLİĞİ

2.1. Ayşe Şasa’nın Hayatı.....	4
2.1.1. Çocukluk Dönemi ve Ailesi.....	4
2.1.2. Okul Yılları.....	9
2.1.3. Sinema Yılları ve Evlilikleri.....	12
2.2. Kişiliği	17

BÖLÜM III

AYŞE ŞASA’NIN DİNSEL DEĞİŞİMİ VE DİNÎ YAŞANTISI

3.1. Ayşe Şasa’nın Dinsel Değişimi	26
3.1.1. Dinsel Değişim Olgusuna Yaklaşımlar	26
3.1.2. Şasa’da Dinsel Değişimi Etkileyen Faktörler.....	29
3.1.2.1. Dinsel Değişimde Psikolojik Faktörler ve Şasa’ya Yansımaları	29
3.1.2.2. Dinsel Değişimde Etkili Olan Sosyo-Kültürel ve Dinî Faktörlerin Şasa’daki Tezahürleri.....	37

3.1.3. Şasa'nın Dinsel Değişimi Yaşama Biçimi.....	41
3.1.4. Şasa'nın Dinsel Değişim Sonraki Yaşamı	47
3.2. Ayşe Şasa'da Din ve İnanç	52
3.2.1. Şasa'nın Dine Bakışı.....	52
3.2.2. Dindarlığa Yaklaşım ve Dindarlığın Boyutları.....	56
3.2.3. Şasa'da Tanrı Algısı	59
3.2.4. Şasa'nın Peygamber Tasavvuru.....	64
3.3.5. Şasa'nın Kutsal Kitaplara Bakışı	66
3.3.6. Şasa'da Kader İncisi	67
3.3.7. Şasa'nın Ölüm ve Ölüm Sonrasına Bakışı.....	69
3.3.8. Şasa'nın İbadet Anlayışı ve Yaşantısı	73
3.3.9. Şasa'nın Tasavvufa Bakışı.....	78
SONUÇ	84
KAYNAKÇA.....	89
ÖZGEÇMİŞ	94

KISALTMALAR

Akt. : Aktaran

Bkz. : Bakınız

Çev. : Çeviren

Der. : Derleyen

DEÜİFD: Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi

DÜBAM : Dünya Bülteni Araştırma Masası

Ed. : Editör

Haz. : Hazırlayan

Hz. : Hazreti

s. : Sayfa

ss. : Sayfa aralığı

v. dğr. : Ve diğerleri

vb. : Ve benzeri

& : ve

BÖLÜM 1

GİRİŞ

1.1. Araştırmanın Konusu ve Amacı

Çalışmanın konusu, senarist Ayşe Şasa'nın dinsel değişim süreci ve bu sürece bağlı olarak tezahür eden din algısını psikolojik bakımdan incelemektir. Bu bağlamda Ayşe Şasa'nın; niçin ve nasıl bir dinsel değişim yaşadığı, dinsel değişim öncesinde nasıl bir din algısına sahip olduğu, dinsel değişim sonrası nasıl bir dinî yaşantıya yöneldiği araştırılacaktır. Bu süreçte onun hem dinsel kişiliğini hem de dinsel değişim sürecini besleyen faktörler bağlamında anlam arayışı, ruhsal sorunları ve dinî-manevî başa çıkma çabasına odaklanılmıştır. Özellikle Allah algısı, Allah'a bağlanma biçimi, peygamber tasavvuru; kutsal kitap, kader, ölüm ve ahiret anlayışı tespiti çalışılmıştır. Çalışmanın amacı ise dinsel değişim yaşayan Ayşe Şasa'nın dinî-tasavvufî yaşantısının tahlil edilmesidir.

Nitekim din psikolojisinin sistematik kurucusu kabul edilen William James'in "Dinî Tecrübe'nin Çeşitliliği" isimli eseri dinî duygu ve dinsel değişim bağlamında özgünlüğünü hâlâ koruyan çalışmalar arasındadır. Bunun yanı sıra psiko-biyografik çalışmalar din psikolojisinin vazgeçemeyeceği konular arasındadır. Bireylerin dindarlık biçimleri, dinî yönelimleri, dinsel değişimleri, dinî olgu ve kavramları anlamlandırma şekilleri biyografik ve otobiyografik malzemeler üzerinden psikolojik analize tabi tutulabilir. ABD ve Avrupa'da dinsel değişim bağlamında bireylerin inanç gelişimi ve dinî-manevî yönelimleri konusunda psikobiyografik araştırma geleneği hâlâ canlı bir şekilde devam etmektedir (bkz. Freud, 1910; Erikson, 1968, 1969; Schultz, 2005; Elms, 2007). Türkiye'de ise Peker (2013), Köse (2012), Kayıklık (2002), Yapıcı (2007) ve Esen'in (2009) çalışmalarını hatırlatmak gerekir.

Ülkemizde, Ayşe Şasa'nın hayatı, eserleri ve dinle ilişkisi üzerine odaklanan az sayıda akademik çalışma mevcuttur (bkz. Sevindi, 2018; Yılmaz, 2019). Üstelik söz konusu çalışmalar din psikolojisi bakış açısı ile yapılmamıştır. Esasen bu araştırmayı diğerlerinden ayıran temel farklılık da buradadır.

Şekli ve yoğunluğu değişmekle birlikte ilk insandan günümüze kadar dinî inanç ve yaşantı her dönemde varlığını hissettirmiştir. Bu anlamda bağlanma ve inancın fitrî

ve tabiî bir duygu olduğu söylenebilir. Bununla birlikte yine her devirde, çok farklı nedenlerin etkisiyle Tanrı'yı inkâr, dinden uzaklaşma, bir dinden başka bir dine geçme gibi olgular gözlenmektedir. Dahası tarihsel zamana bağlı olarak dini anlama ve yaşama biçimlerinde de kısmî ya da köklü değişimler yaşanabilmektedir. Sosyo-kültürel temelli yaşanan bu değişimlerden şu ya da bu şekilde bireyler de etkilenmektedir. Örneğin; dindarlık olgusu geleneksellik, modernlik ve postmodernlikte farklı algılanmaktadır ve değerlendirilmektedir. Modernlikle birlikte yavaş yavaş geleneksellikten uzaklaşmaya başlayan insanlarda kurumsal dindarlıktan bireysel dindarlığa hatta salt maneviyatçılığa doğru bir evrilmeden bahsedilmektedir. Bilhassa kurumsal temeli güçlü olan maneviyatçı eğilimlerle kurumsal temeli oldukça zayıf kalan maneviyatçı yönelimlerin modernlikten postmodernliğe geçiş sürecinde belirginleştiği söylenmektedir (Bauman, 2000; Yapıcı, 2020). Ayşe Şasa, bu anlamda dikkat çekici bir şahsiyet olarak karşımıza çıkmaktadır. Zira Şasa dinsel dönüşümün ilk yıllarında daha maneviyatçı bir eğilim içindeyken sonraları maneviyatçılıkla kurumsal dindarlığı birleştiren bir şahsiyet olarak karşımıza çıkmaktadır. Kendine özgü ihtida süreci, din algısı ve mistik din anlayışıyla Ayşe Şasa, din psikolojisi bağlamında incelenmeyi hak eden bir şahsiyettir. Yaşamında sırasıyla ateist, nihilist, Marksist ve sosyalist dünya görüşlerini benimseyen Ayşe Şasa, son olarak İslam'a dönüş yapmıştır. Onun yaşadığı dönüşümde tasavvuf merkezî bir öneme sahiptir.

18 yıl boyunca yaşadığı ruhsal rahatsızlıklarını din ile başa çıktığını ileri sürmesi dikkate değerdir. Bunun yanında Şasa'nın tasavvufla şizofreni yendiğini iddia etmesi bazı noktalarda şüpheleri de beraberinde getirecektir. Dönemin bilim anlayışına baktığımızda hastalığı teşhis koyma noktasında eksiklikler görülmektedir. Bunun için Şasa'nın yaşadığı ruhsal rahatsızlıkların şizofren olup olmadığı noktasında yeni araştırmalara ihtiyaç vardır (bkz. Cüceloğlu, s. 2017).

1.2. Cevap Aranacak Sorular

Bu tez çalışmasında yazarın dinsel değişimi ve din algısı bağlamında şu sorulara cevap aranacaktır:

- a) Ayşe Şasa'yı din ve dindarlıktan uzaklaştıran faktörler nelerdir?
- b) Ayşe Şasa'nın dinsel değişimini ortaya çıkaran psikolojik ve sosyolojik güdüler nelerdir?

c) Ayşe Şasa'nın gerek dinden uzaklaşmasında gerek dine dönüşümde ebeveyni ile ilişkisi nasıl bir etkiye sahiptir?

d) Ayşe Şasa, yaşadığı ruhsal rahatsızlıklarla başa çıkmada dinden ve diğer inançlardan nasıl bir destek almıştır?

1.3. Araştırmada Takip Edilen Yöntem ve Teknikler

Psikobiyografik bir araştırma olan bu çalışmada eserden yazara doğru bir açılım takip edilmiştir. Çünkü çalışmanın temel amacı, metinlere yansıdığı kadarıyla Ayşe Şasa'nın zihinsel ve duygusal dünyasını tespiti çalışma üstüne kuruludur. Kuşkusuz bu amaca farklı yöntem ve tekniklerle ulaşmak mümkündür. Biz bu çalışmada eser-yazar diyalogunu öncelikle buluyoruz.

Nitel bir desene sahip olan bu çalışmada veriler iki şekilde toplanmıştır. Birincisi bizzat Şasa'nın kendi eserleridir. Bu bağlamda yazarın “Delilik Ülkesinden Notlar (2018b)”, “Bir Ruh Macerası (2018a)”, “Şebek Romanı (2015)”, “Yeşilçam Günlüğü (1993)” ve arkadaşlarıyla birlikte kaleme aldığı “Düş, Gerçeklik ve Sinema (1997)” isimli eserler birincil kaynaklar olarak kullanılmıştır. İkincisi ise Ayşe Şasa hakkında kaleme alınan metinlerdir. Serdar Arslan editörlüğünde hazırlanan “Hayret Perdesini Temâşâ (2016)” ile DÜBAM tarafından hazırlanan “Ayşe Şasa'nın Ardından (2014)” isimli çalışmalar birincil kaynakları anlama ve yorumlamada müracaat edilen ikincil eserler olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca yazar hayatta iken kendisi ile yapılan röportajlardan da yararlanılmıştır. Kuşkusuz veri toplamak için Şasa hakkında yapılan başka analizlere de müracaat edilmiştir. Bu noktada kullanılan kaynakların güvenilir oluşunun dikkate alındığını önemle vurgulamak gerekir. Toplanan verilerin analizinde ise betimsel analiz ve içerik analizi tekniklerinden yararlanılmıştır. Elde edilen bulgular anlayıcı geleneğe bağlı olarak yorumlanmıştır.

1.4. Sınırlılıklar

Bu çalışma Ayşe Şasa'nın kendi eserleri ve hakkında yazılan kitap ve makalelerle sınırlıdır. Yazarın senaryoları ve edebî kişiliği kapsam dışında tutulmuştur. Ayrıca ulaşılan bilgi ve malumatlar dinsel değişim, dinî yaşantı ve din algısı ile ilişkili olduğu oranda değerlendirilmiştir. Şasa hakkında farklı bakış açılarıyla analizler yapılması mümkündür. Bu çalışmada din psikolojik bakış açısı tercih edilmiştir. Yorumlarda da Freud'un kusurlu ebeveyn anlayışı ile Kirkpatrick'in Allah'a bağlanma yaklaşımını merkeze alarak hareket edilmiştir.

BÖLÜM II

AYŞE ŞASA’NIN HAYATI VE KİŞİLİĞİ

2.1. Ayşe Şasa’nın Hayatı

2.1.1. Çocukluk Dönemi ve Ailesi

Ayşe Mihriban Şasa, Türk Yeşilçam film dünyasında daha çok senarist olarak tanınır. 1 Şubat 1941 yılında İstanbul Amerikan Hastanesi’nde dünyaya geldi. Anne tarafı Çerkez’dir. Baba tarafının bir yönü Çerkez iken bir yönü de Güneydoğulu bir aşirete dayanmaktadır. Ayşe Şasa, Bekir ve Aziz adında iki erkek kardeşe sahiptir. Avni-Melike Şasa çiftinin ilk göz ağrısı olan Şasa, köken olarak geleneksel-muhafazakâr ve aynı zamanda seçkin bir zengin zümreye sahip bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. Ayrıca Şasa, telefonlarda soy ismini telaffuz etmekte zorluk çektiğini söyler. Soy ismi, Kafkasya’da ok-yay ve okun temresini yapan usta anlamına gelir (Şasa, 2018a, s. 13).

Toplumsal kodlarını taşıyan aile, ataerkil geleneğin etkisi ile erkek çocuk arzu ederken bir kız çocuğunun doğması ile, özellikle annesi Melike Hanım, çok üzülmüştür. Bundan dolayı bir süre süt vermekten kaçınmıştır. Şasa’nın yalnızlığı, doğar doğmaz anne sıcaklığıyla emzirilmesi yerine biberonla yatağında avutulmasıyla başlamıştır (Şasa, 2018a, s. 16). Bunun yanında anne ve babanın Batı hayranı olması sebebiyle çocuklarının “*asrın icabına göre*” yetişmesi için mürebbiye şarttır. Bundan dolayı Şasa’nın hayatında dönüm noktası olacak mürebbiyeler devri başlamıştır. Şasa, bu durumu şöyle izah etmiştir:

...Çünkü annemin, zavallı anneciğimin –onu bu konularda suçlamak istemiyorum ama- kişilik yapısı, benimle uğraşmaya, bir bebeğe vakit ayırmaya müsait değil. Beni, çok uygun gördüğü, Avrupa’da önemli bir çocuk bakımı okulundan diplomalı, Frau Katie adında Macar Yahudisi bir kadına doğduğum andan itibaren teslim ediyor... (Şasa, 2018a, s. 16).

Mürebbiyeler, ülkelerindeki Nazi zulmünden kaçarak Türkiye’de zengin aile çocuklarını para karşılığında bakmaya çalışmışlardır. Yabancı mürebbiyeler, kendi kültürünü ve dinlerini çocuklara aşlamakta hatta bulunduğu ülkenin kültürünü ve dinini aşağılamaktan geri kalmamışlardır. Şasa’nın yetiştirilme tarzında, yaşadığı travmalarda ve kişiliğin oluşumunda mürebbiyelerin etkisi ailesinin etkisinden daha fazladır. Şasa, doğumundan itibaren yaklaşık 12 yıl süren ve farklı mürebbiyelerin eğitimi altında

geçirdiği ecnebi dadı yönetimini “*çocukluk ülkemde hükmünü sürdüren bir rejim*” olarak adlandırır (Şasa, 2018a, s. 27). İlk mürebbiye, Schwester Katie adlı Yahudi bir kadındır. Katie, kendini diplomalı ve ideal bir mürebbiye olarak görmesinin verdiği sorumluluk ile Şasa üzerinde ağır bir disiplin uygulamaya çalışmıştır. Frau Katie, yaklaşık beş yaşına kadar Şasa’ya dadılık yapmıştır. Katie, kendi dili olan Almanca dışında bir dil ile konuşmayı Şasa’ya yasaklamıştır. Şasa, bir zaman bu yüzden Türkçe konuşmakta zorlandığını ve ana dilini öğrenmekte sıkıntı çektiğini ifade etmiştir (Şasa, 2018a, s. 26).

Katie “*Hiçbir şeye karışmayacaksınız, yani eti senin, kemiği benim bile değil, her şeyiyle bu çocuktan ben sorumlu olacağım ve bütün yetki bende olacak. Ben çocuğunuzu en bilimsel, en fenni şekilde yetiştireceğim.*” (Şasa, 2018a, s. 27) diyerek bizim geleneğimizin aksine ailenin çocuğunun üstünde etkisine izin vermemiştir. Şasa, ciğerleri açılsın ve vücudu sağlıklı olsun diye kışın karda yatırılıyor ve hastalandığında kendi kendine iyileşmeye terk ediliyordu. Diğer yandan Şasa karanlıkta bırakılarak onun tek başına eve dönmesi beklenmiştir. Dadıları ile benzer bu tür birçok olay yaşayan Şasa, Katie’yi yine de dadılar arasında en insaflısı olarak tanımlar (Şasa, 2018a, s. 27). Şasa’nın anne yerine koyduğu Katie’nin evlilik hazırlığı sebebi ile evden ayrılması Şasa üzerinde zıt duygulara sebebiyet vermiştir ve Şasa’nın duygu dünyasında gelgitler oluşmuştur. Ayrıca Katie’nin bıraktığı disiplin anlayışı Şasa’da tahripkâr bir etki bırakmıştır. Şasa, iki yaşına kadar sinir sisteminin direndiğini aktarır. Teyzesi Güzin Hanım’ın anlattığı bir olayda, Şasa iki yaşında iken Katie’nin: “*Yaramazlık yaparsan giderim, bir daha gelmem.*” diye tehdit etmesi neticesinde saçıyla oynamıştır. Şasa, bunun psikolojik olarak yalnız kalma korkusundan dolayı olduğunu belirtir (Şasa, 2018a, s. 30).

Anne ve babasını çok az ve uzaktan görmesi, Şasa’nın yalnızlık ve ölüm korkusunu daha çok tetiklemiştir. Bunun en önemli sebebi, II. Dünya Savaşı’nın acılarını taşıyan ve savaştan kaçan mürebbiyelerin, Taksim’de buluşup çocukların yanında ölüm, yangın ve bomba gibi korku verici şeyler konuşmasıdır. Geceleri ise hizmetkârlar radyo dinleyerek savaştan çıkan ülkenin sancılarını ve savaşın felâketlerinden bahsediyorlardı. Mürebbiyelerin anlattığı olaylarda başrol oynayan Hitler, Naziler ve Gestapo’nun adları Şasa’nın zihin dünyasında korku ile ilişkilendirilmiştir (Şasa, 2018a, s. 31). Bu korkular eşliğinde bebeklik döneminden çocukluk çağına geçen Şasa, sevgi ihtiyacı karşılanması yerine yalnızlığa terk edilmiştir.

İleride yaşayacağı şizofren belirtilerinin temelini korku figürleri, yalnızlık teması ve aidiyet problemi oluşturmuştur.

Şasa, annesi Melike Hanım'ın Kafkas kültürünün etkisiyle yetiştiğini ve erkek gibi yetiştirildiği için çok sert bir tarafının olduğunu belirtir. Annesi, karanlıktan korkmaması için Kafkas kültürünün verdiği terbiye tarzına uygun olarak büyükbabası ve anneannesi tarafından bir gece yarısı bağa yapayalnız gönderilmiştir. Aynı yetiştirilme tarzını Şasa üzerinde de görebiliyoruz. Şasa, annesinin başkasına karşı çok naif ve zarif olduğunu fakat kendisine karşı tam tersi bir davranış sergilediğini *"Başkalarına peri kızı, bana ejderha!"* (Şasa, 2018a, s. 23) şeklinde ifade eder. Yetiştirilme tarzı ve yapılan bu uygulamalar Şasa üzerinde tahripkâr bir etki bırakmıştır. Şasa, annesinin vicdansız bir kadın olmadığını sadece Batı'ya olan hayranlığından dolayı yanındaki zulmü fark edemediğini ve körleştirildiğini aktarır. Babası ise *"Biz modern insanlarız, ben annenizle yemek pişirsin, çocuk baksın diye değil, arkadaşlık etsin diye evlendim."* cümlesiyle ev hanımlığını ve annelik gibi kutsal vazifeyi küçümser, kadını erkeğe eşlik eden süslü bir refakatçi olarak tanımlar (Şasa, 2018a, s. 62). Bunun yanında annesinin küçük yaştan itibaren geleneksel topluma ve yaşama karşı isyan ettiğini Şasa şöyle ifade eder:

...Annem daha küçük yaşta geleneksel toplum düzenine bir manada isyan ediyor. İçerenköy'de, Sahra-ı Cedit'te bir köşkte yetişmiş. Köşkte çok bunalırmış, çünkü o semtten ayda bir sucu arabasından başka hiçbir şey geçmezmiş. "Ben hayata büyük bir özlem duyuyordum." derdi... Kendisinin anlattığı hatıralara göre; topuklu pabuçlarını koynuna sokar, düz ayakkabılarını giyer, kapıdan çıkıp da duvarı geçince koynundan topuklu ayakkabıları çıkarır giyermiş; Kadıköy'e, Üsküdar'a, arkadaşlarına falan gidermiş... (Şasa, 2018a, s. 21).

Avni Bey, Galatasaray Lisesi'ni bitirip hukuk fakültesinden mezun olduktan sonra baba vasiyetiyle ticarete atılır. Varlıklı bir kereste tüccarının dükkânında çırak olarak başlayarak kendi kereste dükkânını açmaya kadar yükselmiştir. Şasa, babasının çok nazik, merhametli ve diğerkâm insan olduğundan bahseder. Geleneksel-muhafazakâr aile içinde yaşamasına rağmen Batı hayranlığından nasibini almıştır. Kafkas kültürünün mirası olarak namus kavramının altını çizirken diğer yandan Amerikan liberalizmine ve Amerikan sistemine hayranlık duymuştur (Şasa, 2018a, s. 20). Şasa, annesinden ziyade babasının kendisine samimi ilgi gösterdiğini belirtir.

Şasa'nın modern yaşama ayak uydurmasında entelektüel birikimi olan babasının önemli katkısı olmuştur. Babasıyla yaptığı aktiviteleri ise şöyle ifade eder: *“Yetişme dönemimde bana İngilizce Red-Kitler, Jean Austryler okuyor, yüzme öğretiyor, o dönemde çok güzel ve büyük bir lokanta olan Abdullah Lokantası'na götürüyor, Pandelli'ye götürüyor. Yani babamla ilgili hatıralarım var.”* (Şasa, 2018a, s. 21). Dönemin getirdiği Batı ilgisi ve gelenekçiliğin arasında sıkışan Şasa'nın annesinde ve babasında çift kimlikli ve bölünmüş kuşak farklılığı açıkça görülür. Fakat Şasa'ya gelenekten hiçbir şey verilmeyip sadece Batı hayranlığı empoze edilmeye çalışılmıştır. Şasa, bu durum için şöyle demiştir: *“Dolayısıyla Ayşe Şasa ve onun gibiler serada yetişmiş bir bitki gibi Batı mahsulü özel aşılarla, özel ilaçlarla yetiştiriliyor.”* (Şasa, 2018a, s. 24). Bu durum kimlik bunalımını ve aidiyet problemini beraberinde getirmiştir. Şasa, anne ve babasının geleneğe ve Batılılaşmaya karşı tavırlarını şöyle ifade eder:

...Annem ve babam geçmişe, geleneğe ait; yerli olan pek çok şeyi hafife alan bir zümreye mensuplar; geçmişlerini hor gören bir anlayışa sahipler. Onlar için Batılı olan, yeni olan, asri olan her şey istisnasız iyidir. Zaten Tanzimat'tan beri böyle genel bir hava hâkim. Babamın yenilikçi olarak tabir edilebilecek bir yanı, yabancılardan gelen tenise, deniz sporlarına aşırı merakıydı. Çocukluğunda Feneryolu'nda bazı İngiliz aileler varmış; yelkencilik yapıyor, tenis oynuyorlarmış. Babamın delikanlılık çağından beri idealinde bu sporlara imkân sağlayacak bir hayat tarzına kavuşmak vardı, kavuşunca da gerçekleştirdi (Şasa, 2018a, s. 23).

Avni Bey, büyük servet kazandıktan sonra spora düşkünlüğü daha da artmıştı. Ayrıca dönemin zenginleri arasındaydı. Bu yüzden Batı hayranlığı doğrultusunda yurt dışı gezileri düzenlerdi ve evlerinin bahçesinde partiler hiç eksik olmazdı. Geleneğe ait değerlerini rafa kaldırarak yaşantılarını modern zihniyete göre şekillendirmeye çalışmıştır. Bu doğrultuda Şasa, anne ve babası tarafından görgü aktarımı olarak kabul edilen piyano ve bale dersini aldığını ve yabancı dil öğrendiğini aktarır. Şasa'nın ailesi, dinî bir gelenek olan çocuklara Kur'an öğretmenin köylü zümre dediğimiz insanlara ait bir gelenek olduğunu belirtir ve köylü insanları görgüsüzlükle itham ederler. Dinî telkin ve geleneğin, seçkin zengin insanların hayatlarında yeri olmadığını belirtir (Şasa, 2018a, s. 25). Bu yüzden Şasa, çocukluk dönemini şu şekilde tanımlar: *“Batılılaşma modasının*

trajik bir maraz olarak ortalığı kemirdiği bir döneme denk düşüyor benim çocukluğum...” (Şasa, 2018a, s. 25).

Şasa’yı Batılılaşma modasına göre yetiştiren anne ve babaya karşı ilk tepki anneanneden gelir. Şasa’nın hasta olduğu zaman Katie, hiçbir müdahalede bulunmuyor ve anne-baba Katie’nin talimatına uyarak odaya girmiyordu. Bunun üzerine Osmanlı kadını Safiye Orbay, Avni Bey’in üzerine yürür. “*Avni Bey, sizi mahkemeye vereceğim, bu çocuğa zulmediyorsunuz!*” (Şasa, 2018a, s. 29) diyerek tepkisini koyar. Geleneğe ait değerleri ve İslam dinine ait telkinleri Şasa’ya az da olsa aktarmıştır. Şasa’nın “Büyük dayım” dediği Safiye Orbay’ın kardeşi Rauf Orbay’dır. Rauf Orbay, 1922 yılında Türkiye’nin başbakanlığını yapmış önemli bir asker ve idarecidir. Orbay’ın asker arkadaşlarıyla düştüğü ihtilaf sonucu dokuz yıl yurt dışında sürgün hayatı yaşaması aileyi oldukça zor duruma düşürür. Bu durum, Şasa’nın büyükbabasının da saf dışı kalmasına ve maddî-manevî sıkıntı yaşamalarına neden olacaktır. Şasa’nın annesinin ve anneannesinin sinirleri bu dönemde çok yıpranır. Melike Hanım ve ailesinin sürekli göz hapsinde olması, takip edilmesiyle yaşanan haksızlıklar ev halkını da yıpratmıştır (Şasa, 2018a, s. 22).

Şasa, içinde bulunduğu toplumun kodlarını sürekli sorgulamaya başlamıştır. Yaşadığı zaman diliminde Türkiye’nin en zengin ailelerinden birine sahiptir. Toplumun yoksullukla can çekiştiği bir ortamda servet içinde yaşaması onu sorgulamaya itmiştir. Fakat Şasa, kendisinden beklenen zengin kız rolü yerine entelektüel bilgi arayışıyla kâinattaki varlığının sebebini, çevresinin sahip olduğu özellikleri sürekli sorgulamaktadır ve bir arayış içerisinde. Şasa’nın bu arayışı 6-7 yaşında başlayarak çocukluk ve gençlik yıllarında da devam etmiştir. Bir gün kendini o kadar çaresiz hissetmiş ki bir kâğıda “*Ben çok yalnız bir çocuğum, bu şişeyi bulan lütfen beni arasın!*” diye yazarak kağıdı içine koyduğu şişeyle birlikte denize bırakmıştır (Şasa, 2018a, s. 54).

Şasa’nın yazarlık serüveni çok küçük yaşlara dayanmaktadır. Beş ya da altı yaşlarında iken mürebbiyeler tarafından gece yalnız bırakıldığı zaman kardeşi Bekir ile ilgilenmekteydi. Ona masallar, hikâyeler okurdu ya da anlatırdı. Şasa, birilerine bir şey anlatınca ya da yazınca kederden kurtulduğunu ifade eder. Yazarlık kariyerini böyle temellendirmiştir. Anlatmaya başlayınca boğulduğu dünyanın dışına çıktığını ve sıkıntılarının hafiflediğini belirtir (Şasa, 2018a, s. 34). Aslında bu bir çeşit terapi gibi Şasa’yı rahatlatıyordu. 12-13 yaşlarında ise kendi çapında *Çiftehavuzlar Postası* adında

bir dergi çıkarır. Derginin içeriğine karikatürler, gazetelerden kesilmiş kupürler ve resimler yerleştirirdi. Ayrıca dergide, arkadaşları hakkında yorumlar ve şaka içerikli yazılar yazıyordu (Şasa, 2018a, s. 58).

Katie, evlenmek üzere evden ayrılınca Şasa üzerinde büyük bir yıkım olmuştur. Ağır depresyon nöbetleri ve nevrotik arazları artmıştır. Artık Katie yerine Barbara adlı Alman mürebbiye gelmiştir. Şasa, bu kadın için yıllar sonra “*Tipik bir Nazi gibi davranan, çirkin, acuze görünümlü... Bu kadar kriminal yüzlü bir kadına nasıl evlat teslim ettiler, hâlâ hayret ediyorum.*” (Şasa, 2018a, s. 37) diye aktarır. Çünkü Barbara daha çok şiddete meyilli bir mürebbiyedir. Şasa’nın ve kardeşinin dudaklarına yalan söylüyor iddiasıyla tentürdiyot sürüyordu ya da onları odunla dövüyordu. Bu gibi sadist hareketlerden dolayı Şasa’nın hastalığı ilerlemeye başlamıştır (Şasa, 2018a, s. 37). Ayrıca Mürebbiye Barbara, İstiklal Marşı okununca mekânı terk ederek Türk düşmanlığını yansıtıyordu ve Allah’a küfrederek din düşmanlığını gösteriyordu. Bunun yanında bir İnönü gezisi sırasında Şasa’yı parkın ortasında çukura bırakıp kaçırmıştır. Şasa, gece ağlayarak evini bulmaya çalışmıştır. Şasa, bundan dolayı kendisine ceza verildiğini ve verilen cezaları anlamlandırmakta zorlandığını ifade eder. Eve geldiğinde Barbara, kapıda karşılayıp annesinin ve babasının önünde “*Elini tutuyordum, kaçtı.*” diyerek onu dövmüştür. Başka bir ceza olarak da deftere 1000 kere “*Ich bin ein Ezel (Ben bir eşeğim)*” cümlesini yazdırarak Şasa’nın gururunu incitmiştir (Şasa, 2018a, s. 39). Bu ve buna benzer ceza ve tehditler Şasa’nın kendi kültüründen ve dinî hassasiyetlerinden uzaklaşmasına neden olmuştur.

2.1.2. Okul Yılları

Şasa, Aydın İlkokuluna bir yaş erken başlamıştır. Şasa’nın ilkokula başlaması ile evden farklı bir ortamı olmamıştır. Okulda çok ezik ve zavallı olduğundan bahseder. Arkadaşları tarafından alay edildiğini ve hocaları tarafından geri zekâlı muamelesi gördüğünü belirtir. Tahtaya kaldırıldığında sürekli hata yaptığı için *Aptal Ayşe* lakabı takılarak arkadaşları tarafından alay edilmiştir. Yaşadığı travmalardan dolayı depresif hâllerinin okul yıllarında da devam ettiğini belirten Şasa, çevresi tarafından melankolik hâli ile tanınıyordu. Akşam herkes kendi âlemine çekilince panik atakları ve korku nöbetleri nedeniyle baygınlık geçirmeye başlamıştır. Bu nedenle annesi “*sakat bir çocuğum var*” düşüncesiyle Şasa’yı dövmüştür. Tanınmış bir aile doktoru, ailesine “*Bu çocuk çok enteresan gözükmeye çalışıyor; nöbet geldiği zaman hiç ilgilenmeyin, kimse dönüp bakmasın.*” demesiyle herkes ona sırtını dönmüştür ve Şasa, ailesi tarafından

dışlanmıştı (Şasa, 2018a, s. 43). Bununla beraber mürebbiye Barbara gittikten sonra yerine Madam Ayberk ve iki kızı gelmiştir. Yahudi olan Ayberk, ağırbaşlı ve ciddi bir insandır. Mürebbiye Ayberk, Şasa ile kendisi ilgilenmesi gereken yerde çoğu zaman kızlarına havale ediyordu (Şasa, 2018a, s. 49).

1950 yılında Şasa'nın ailesi Çiftehavuzlar'da büyük bir ev satın alır. Evin bahçesi Cennet'ten bir parça gibi frenk üzümleri, manolyalar, envai çeşit çiçek ile donatılmıştır. Çiftehavuzlar'daki evin dışından bakanlar eve gıpta ederken Şasa kendini bu evde hapiste gibi hisseder. Çünkü Şasa'nın hayatında aynı tip ve belli sayıda insanlar vardır. Bahçede verilen davetler ve şatafatlı kalabalıklar arasında Şasa unutulur. Bundan dolayı Şasa için tabiat kasvet verici hâline gelir. Çünkü o fark edilmiyordu ve ruh gibi ortalıkta dolaşıyordu. Şasa, davet verildiği akşamlar koşarak bahçeyi aşıp büyük demir kapıya sarılırdı. Kapının arka tarafında bulunan sokaktan geçecek herhangi bir insanın onu fark etmesini bekler. Bu, bir sucu, dondurmacı, simit satan ya da bir koz helvacı olabilirdi (Şasa, 2018a, s. 53-54). Bu bekleyiş, zenginlik ve refah içerisinde yaşanan yalnızlığı gösterir. Şasa, bu zenginlik için *“Her katresi hücrelerimden kan ve ter olarak çıkmaya başlıyor”* (Şasa, 2018a, s. 63) diye anlatır.

Başarısız geçen ilkokul yıllarının ardından ve dadılar döneminin bitmesiyle leyli (yatılı) okul günleri başlamıştır. Arnavutköy Amerikan Kız Kolejine giriş sınavında derece yaparak okulu kazanmıştır. Fakat gelen başarı kimsenin dikkatini çekmemiştir (Şasa, 2018a, s. 55). Kolej bir Protestan ve misyoner okulu idi. Hümanist düşüncesi altında geleneğe ve İslam'a karşı faaliyette bulunarak insanı putlaştıran bir okuldur (Şasa, 2018a, s. 67). Mürebbiyelerinin kendisine bıraktığı mükemmeliyetçilik ve dakiklik mirası yerine başarısızlık korkusu salmıştır. Herkes uyuduktan sonra gece, okulun tuvaletinde sabahlara kadar ders çalışan Şasa, *“Aptal Ayşe”* olmadığını ispat etmeye çalışmıştır. Yabancı dil hâkimiyeti kuvvetli olan, dergi çıkaran ve tiyatro oyunları yazan Ayşe Şasa; okulun gözde, parlak ve zeki öğrencisi olmuştur. Böyle parlak bir öğrenci olmasına rağmen çevresi tarafından başarılarından dolayı dışlanan Şasa, yine yalnızdır. Kışın okulda arkadaşları, yazın ise Çiftehavuzlar'daki evlerinde komşu çocukları ile oyun oynarken zekâsının yüksekliğinden ve buna bağlı olarak sergilediği davranışlarıyla lider konumunda olmasından dolayı yine dışlanmıştı (Şasa, 2018a, ss. 56-59). Bir gün aynanın karşısına geçerek anne ve babasının kendisine çocukluğunda yaşattığı zulümden dolayı onlardan intikam almaya yemin etmiştir (Şasa, 2018a, s. 60).

Ortaokul yıllarında yaşından daha ileri ve zihinsel zorlamayı gerektiren kitapları okumaya başlamıştır. Okudukça buhranları ve belirsizlikleri artmaya devam etmiştir. Şasa, okulda kendisine Türk edebiyatından önce Batı edebiyatı empoze edildiği için bu yönde kendini geliştirmiştir. Türk ve tasavvuf edebiyatına yönelik eserler ise pedagojik çerçeveye ve üslubu anlaşılabilir bir şekilde aktarılmıştır. Batı edebiyatına dair daha çok James Joyce, Kafka, Camus, Sartre ve Virginia Woolf okutulmuştur. Türk edebiyatında ise yalnızlık teması ile tanınan Sait Faik'in hayatını okuduğunda kendi hayatı ile özdeşlik kuran Şasa'yı *Alemdağ'da Var Bir Yılan* eseri çok ağlatmıştır (Şasa, 2018a, s. 69-70). Aldığı rasyonalist eğitimle beraber nihilizm kapısını aşındırmıştır. Artık hayatında olan *Lieber Gott* kavramına veda edecektir (Şasa, 2018a, s. 68). Şasa, içinde bulunduğu ruh hâlinde dolayı kendini kitaplara vererek mutluluğu kitaplarda bulmaya çalışır. Fakat bulmaya çalışırken nihilizm batağında mutluluğun bir illüzyon, avama has bir durum olduğunu kabullenmiştir. Bu yüzden mutlu olmak için değil mutsuz olmak için çabalayacaktır. Bunun yanında intihar etme düşüncesi ortaya çıkacaktır (Şasa, 2018a, s. 70).

Mutsuzluğunu felsefi olarak temellendirirken, bir gün sokakta yürürken zihinsel dağınıklık ve bir amnezi durumu yaşamıştır. Bunun üzerine Şasa, psikiyatra götürülmüştür. Sosyalist olan doktor, "*Sen çocukluğunu atlamişsin, dikkat etmezsen gençliğini de yaşayamazsın. Zihnî hayatın tehlikede.*" diyerek Şasa'yı uyarır. Ve bunun üzerine intiharı düşündüğünü söyleyince "*Sen bu topluma gerekli birisin, akıllı bir çocuksun!*" ikazı Şasa üzerinde etki bırakmıştır. Dolayısıyla Şasa, toplum ile bağlantı kurmanın yollarını aramaya ve toplumcu görüşleri araştırmaya başlamıştır. Araştırdıkça hayatında canlılık olduğunu ve toplumda bir işe yaramak düşüncesinin belirginleştiğini aktarır (Şasa, 2018a, s. 70). Yaşadığı varoluşsal sıkıntıları tanımlayamadığı için yabancı olduğu topluma yararlı olmak için sosyalist bir görüşe sahip olmaya çalışmaktadır. Fakat felsefi olarak nihilizmin etkisi devam etmektedir. Şasa, bu durumu "*...Batıya karşı olup da Batılı fikirlerle kurtulmaya çalışmamı Batılı mürebbiyelerden gördüğüm zulmü ve Batılı hayat tarzına karşı takındığım menfi tavır, yine Batıdan gelen sosyalist fikirlerle bertaraf etmeye kalkışmamı bir trajedi...*" (Şasa, 2018a, s. 89) olarak yorumlar.

Küçük yaşta başlayan korku nöbetleri, ağlama krizleri ve bayılmalar gibi göstergeler bedeninde sinyaller vermiştir. Fiziki rahatsızlıkların yanı sıra ruhsal sıkıntıları da artmıştır. Bu doğrultuda hayatının anlamı sorgulayan Şasa'nın genç ruhu

daha çok yaralar almıştır. Kolejde sürekli kitap okumalar yapması bunu dindirmeye yöneliktir. Felsefe dersinde Platon'un diyalogunda öğrendiği truth (hakikat) kelimesi kendisinde etki bırakarak kolej yıllarında dilinden düşürmediği bir kelime olmuştur. 16 yaşında Şişli'de özel bir ruh hastalıkları hastanesi olan La Paix'in önünden geçerken “*Hakikate vasıl olmama vesile olacaksa, yolumun bu hastaneden geçmesine razıyım.*” diye niyetini belirtmiştir (Şasa, 2018a, s. 14). Bu niyet bir dua hâline gelerek ileriki yıllarda Şasa'nın dinsel dönüşümüne vesile olacaktır.

Hayatı boyunca çevresi tarafından fark edilmemesi, Şasa'nın kendi bilincine dönmesine ve bu durum da bencilliğe neden olmuştur. Kolej yıllarında Marksist düşünceye sahip olan Şasa'nın düşünce yapısı yaşadığı topluma faydalı olabilmek için sosyalizme kaymıştır. Çünkü sahip olduğu, yaşadığı zenginlik ve refahın mutluluk vermediğini ve bundan dolayı dışlandığını söyler. Kaçış yolu olarak halka inerek kurtulacağına inanmıştır. Bu akımın etkisiyle kendini sinemaya adanmıştır. Şasa, bu dönemde yazdığı *Yaşadığımız Odalar* adlı oyununun sahnelenmesiyle büyük bir başarı elde etmiştir. Ardından tiyatro oyuncular ve yazarlar tarafından oyunu övgüyle bahsedilmiştir (Şasa, 2018a, s. 76).

Arkadaşlarının tavsiyesiyle kendisini çok etkileyen Kemal Tahir ile tanışır. Bu buluşmada Tahir'e Şasa'nın yazdığı oyundan ve başarısından bahsedilir. Bunun üzerine Kemal Tahir, Şasa'nın hayatında dönüm noktası olacak o sözü söyler: “*Maskaralık yaptığın sürece seni alkışlarlar; ciddi bir şey yaptığında kimse suratına bakmaz, yolunu ona göre seç!*” (Şasa, 2018a, s. 76). Şasa, o günden sonra kendisini takdir eden ve öven çevresinden uzaklaşarak kendine yeni bir yol çizmeye çalışmıştır. Kendi ailesinin sahip olduğu zümre tarafından sanattan sayılmayan ve halka ait olduğu iddia edilen sinema üzerinde yoğunlaşmaya başlamıştır.

2.1.3. Sinema Yılları ve Evlilikleri

18 yaşında kendisiyle ilgilenmeyen anne- babasına inat ilk eşi olan Atilla Tokatlı ile evlenmiştir. İstenilmeyen bu evlilik nedeniyle aile, ceza olarak her türlü maddî ve manevî bağı koparmıştır. Maddi yönden sıkıntı yaşamasıyla evliliği çekilmez hâle gelmiştir. Ailesinin maddi olarak her şeyden mahrum etmesi ve maddi sıkıntı çekmesi üzerine Vitali Hakko kumaş atölyesinde desenler çizmeye başlamıştır. Kimyevi maddelerden zehirlenmesiyle işini bırakmak zorunda kalmıştır. Bunun neticesinde aç kalmasıyla ailesinin evinden et çalmaya kadar götüren sıkıntılar nevrotik kaygılarını arttırmıştır (Şasa, 2018a, s. 84). Kısa bir süre sonra sağlıklı olmayan evlilik ayrılma ile

sonuçlanmıştır. Tokatlı da kendisi gibi bir nihilisttir. Şasa, bu tipler için toplumcu takılan ama kendisiyle, toplumla ve herkesle kavgalı olan ve öfkesini nereye kusacağını bilmeyen bir tip değerlendirmesi yapar. Eşi ile bu yüzden özdeşlik kurduğu fakat aradığı huzuru bulamadığı için eşinden ayrılmıştır (Şasa, 2018a, s. 82). Genç yaşta dul kalan Şasa, evliliğini onaylamayan ailesinin evine dönmek zorunda kalmıştır. Daha sonra sinemaya ara vererek kardeşi Bekir'in tavsiyesiyle Boğaziçi Üniversitesinde İşletme Bölümüne başlamıştır. Başarıya alışmış olan Şasa, kendi kabiliyetine uymayan bu bölümü bırakarak para kazanmak için tekrar sinema dünyasına dönmüştür (Şasa, 2018a, s. 91).

Yeşilçam dünyasında, Atıf Yılmaz'ın sekreterliğini yapmaya başlamıştır. Henüz 24 yaşında olan Şasa, arada yaş farkı olmasına rağmen önceki evliliğinde yakalayamadığı mutluluğu Atıf Yılmaz ile bulmak istemiştir. Şasa, Yılmaz'ın müşfik ve güven veren bir erkek olduğunu söyler. İki sinemacı yaş farkına rağmen evlenerek kutu gibi bir apartman dairesinde yaşamaya başlamıştır. Şasa, toplumsal düzlemde olan ev hanımlığını severek yapmaktadır ve diğer yandan senaryo çalışmalarına devam etmektedir. Yeşilçam'ın yoğunluğu ile evliliği bir arada idare eden Şasa için yalnızlık kaygısı bir nebze olsun azalmıştır (Şasa, 2018a, s. 97).

Şasa, evliliği devam ettirirken yeni senaryo yazıları da gelmeye başlamıştır. Şasa, sinema için *“Sinema, yaratıcısının bilinçaltını ayna gibi dışa vuran bir sanat.”* sözüyle 1972 yılında yayınlanan *Utanç* filmine imza atmıştır. Filmde, kendi çocukluğunda yaşadığı Yahudi-Hristiyan etkisi açık bir şekilde görülmektedir. Kendi iç dünyasında yaşanan çalkantılı durumu beyaz perdeye de yansımıştır. Kendi hayatında bir milat olan filmle doğduğundan beri yaşadığı kırılganlıklarını sorgulamaya başlamıştır (Şasa, 1993, s. 106). Bunun yanında Atıf Yılmaz, Şasa'nın yazdığı senaryolardan dolayı onu rakip olarak görmekte ve ona destek olmamaktadır. Ayrıca Kemal Tahir'in rahatsızlanması ve 12 Mart Muhtırası'nda evinde arama yapılması sebebi ile bütün sıkıntıların üst üste gelmesiyle Şasa ilk şizofren nöbet krizini geçirmiştir (Şasa, 2018a, s. 103-104). 1973 yılında başlayan ilk krizle gözünü La Paix'te açmıştır. Anne ve babası geç de olsa şefkat kollarını burada açmıştır. Hastaneden çıktıktan sonra babası yerine koyduğu Kemal Tahir'in vefatı ve Atıf Yılmaz ile olan evliliğin bitirmesi üzerine yalnızlığı daha da artmıştır. Babasının hediye ettiği Gayrettepe'deki evinde, yaşadığı kalabalıklar dünyasının içinde mağarada yaşayan yalnız bir kadın olarak hayatına devam edecektir (Şasa, 2018a, ss. 107-110).

Depresyon nöbetleri devam ederken çok güvendiği psikoloji bilimi artık ona bir çözüm bulamamıştır. Onunla daha çok Psikiyatrist Nedim Zembilci ilgilenmiştir. Teşhis koymak için konsültasyona Nedim Zembilci, Ayhan Songar, Özcan Köknel gibi doktorlar geldikleri gibi teşhis koyamayıp bu rahatsızlığa anlam verememişlerdir. Özcan Köknel bu durum için “*Akıllı mısın deli misin, karar veremiyoruz. Hamlet gibi bir şeysin.*” (Şasa, 2018a, s. 112) diyerek vakaya çözüm üretemediğini ifade etmiştir. Daha sonra 1976 yılında babasının lösemi nedeniyle vefatının ardından tekrar 1979 yılında Londra’ya tedavi için gittiği hastanede “*a schizophrenic type of illness*” yani şizofren teşhisi konulmuştur (Şasa, 2018a, s. 117). Yüksek dozda ilaçlar Şasa’nın vücudunda bağımlılık yapmıştır ve nevrozların artmasıyla iki kere intihara kalkışmıştır (Şasa, 2018a, s. 120).

Nöbetler ve krizlerin arttığı yıllarda mağaram dediği evinden çıkamadı. Bu süreçte en iyi dostları kalem, kâğıt ve kitaplardı. Bu dönemde, kendi yaşadığı şizofreni hallerini günlük tutarak anlatmıştır. Nöbet geçirdikten sonra hemen kaleme sarılarak yaşadıklarını kâğıda dökmüştür. Savaşlar, katliamlar, tufanlar, evrenin yeniden yok olup var olması ile insanlıktan kalan bütün sıkıntılar bilinçaltında ortaya çıkarak tekrar yaşamıştır (Şasa, 2018a, s. 108-109).

Bu sıkıntılı süreçlerde Yeşilçam dünyasından hiç kimse yanında yoktur. O günleri anarken sinema dünyasından Bülent Oran’a not bırakıp aramasını istemiştir. Oran, bir süre sonra dönerek Şasa’nın ruhsal rahatsızlıklarıyla başa çıkmasında manevî olarak destek olacaktır. Şasa, Oran için dünyadaki bütün bitkilere, hayvanlara ve insanlara karşı çok şefkatli ve merhametli olduğunu söyler. Oran ile evlendikten sonra tedavi için onun desteğiyle yurt dışında tedaviye başlamıştır. Oran, Kibritçi Kız ve Avare filminden esinlenerek Şasa’yı olimpiyatlara hazırladığı altın kıza benzeterek, onun yeniden hayata tutunması için kendini ona adamıştır. Bu süreçte video, renkli kalemler, filmler getirerek onu yaşama bağlamış ve Şasa yeniden yazmaya başlamıştır (Şasa, 2018a, ss. 118-127).

1981-1982 yıllarında Londra’da tedavi görürken Şerif Mardin’in hediye ettiği bir kitap kataloğunda İbn Arabî’ye ait “*Fusûsu’l-Hikem*” adlı kitabı görmüştür. Tasavvufa hiçbir ilgisi yokken kitabı getirtmiştir (Şasa, 2018a, s. 120). Fakat Şasa için kitaba sahip olmak hayret makamında deryaya dalmak için yeterli değildi. Kitabı incelemeyen belli bir süre rafta sahibinin açmasını bekleyecektir. Birkaç yıl sonra rafta gözüne ilişir ve okumaya başlar. Fusûs’u okudukça bir şeyhin eteğinde ders aldığını ve huzuru

hissettiğini ifade eder. Ağır bir metin olmasına rağmen yaşadığı sıkıntılı günlerde ilaç gibi olmuştur (Şasa, 2018a, s. 127-128). Geçmişinde yaşadığı acı tecrübelerden sonra dinlendiğini ve umudunun yeşerdiğini hisseder. Aldığı bütün eğitime rağmen bütün heybesini boşaltarak kapıda beklediğini ve ilim deryasına daldığını aktarır. Kırk yıldan beri yaşadığı bütün acılarının silindiğini ve sadece hatırasında bir anı kaldığını belirtir. O da anneannesinin çocukken camide kıldırıldığı iki rekatlık namazdır (Şasa, 2018a, s. 49).

İslam'ı tanımaya ve yaşamaya çalıştığı sıralarda hiç tanımadığı güzel insanlar etrafını sarmıştır. İslam'ı kabul etmesinin kendisi için bir devrim olduğunu aktarır. Akabinde namaz ve başörtüsü takip etmiştir. O günlerde oyuncu olan Cihan Ünal, bir kasete okuttuğu İsmet Özel'in şiirlerini Şasa'ya getirmiştir. “*Mataramda Tuzlu Su*” şiiri Şasa'nın dikkatini çekmişti. Arkasından “*Waldo Sen Neden Burada Değilsin*” kitabını okurken İsmet Özel'in ihtidasi dikkatini çeker ve uzun bir çaba sonucunda Özel'e ulaşır. Şasa, aklına takılan bütün soruları sorarak yeniden dirilişe ve canlanmaya geçmiştir (Şasa, 2018a, s. 133-134). Yeni çevresine Özkul Eren, Mahmut Erol Kılıç, Mustafa Kutlu, Mazhar Osman gibi insanlarla tanışarak dâhil olmuştur. Bu dönemde Oxford'da bulunan Muhyiddin İbn Arabî Derneği ile irtibata geçerek yayınlarını ve özel viridi olan “*Hizb-ud' Devr'ul A'la*” adlı duayı temin etmiştir. Hastalık nöbetleri seyrelemeye başlayınca bugünkü *Yeşilçam Günlüğü* adlı eseri, İslam estetiği ışığında sinemanın nasıl yapılacağına dair yazılar yazarak ortaya çıkmıştır (Şasa, 2018a, ss. 134-136).

Arayış içerisinde olan Şasa, tasavvufu daha yakından tanıyabilmek için çeşitli mecralara başvurmuştur. Özkul Eren, Şasa'nın meramını Esat Coşan Hoca Efendi'ye anlatarak daha tanışmadan özel zikir dersi göndermesine vesile olmuştur. Ayrıca Eren, Şasa'yı İbn Arabî üzerinde doktora çalışması yapmakta olan Mahmut Erol Kılıç ile tanıştırmıştır. Fakat Kılıç, sigara içmesi nedeniyle Şasa'yı Karagümrük cerrahe tekkesine yönlendirmiştir. Şasa için bir dönüm noktası olacak tekkenin mürşidi Sefer Efendi'dir. Tekke'de Sefer Efendi tarafından dervişliğe kabul edilir (Kara, 2020, s. 137-138).

Şasa, kırk yaşından sonra yaşadığı ikinci baharında yeniden doğmuş gibidir. İbn Arabî'nin deyişiyle “*Mucizeler bir kez başladığında bitmek bilmez.*” Çocukluğunda ailesinin gösterişli partilerinden kaçarak sığındığı demir kapının arkasındaki sokaktan geçmesini beklediği koz helvacı mürşidi olmuştur. (Şasa, 2018a, ss. 141-146). Şasa'nın çocukluğunda yaşadığı travmalar artık hakikate giden bir yol olmuştur. Kendisinin tabiriyle “*O günler öyle dehşetli olmasa bu günler böyle rahmetle gelmezdi.*” diye

bahseder (akt. Uyar, 2016, s. 32). Şasa yaşadığı sıkıntıları anlamlandırarak yeni yaşamında farklı bir pencereden bakacaktır.

Şasa, etrafındaki insanların teşvikiyle öz yaşamını anlatan “*Bir Ruh Macerası*”nı yazmıştır. Bu kitap, İslami çevrede büyük bir yankı uyandırdı. Şasa’nın bebeklik, çocukluk, gençlik ve sinema günlerini anlatan bir arayış kitabıdır. Daha sonra Dergâh’ta yazdığı yazıları ve günlüklerini oluşturan “*Delilik Ülkesinden Notlar*” adlı kitabı, şizofren nöbetlerinin ardından yazdığı yazıları içerir. Bu kitapta tasavvuf nedeniyle hastalığının gerilediğine yer vermesi tıp dünyasından farklı tepkiler almıştır (Şasa, 2018b, ss. 165-169). Ayrıca kitabında Yunus Emre, Mevlânâ, Kemal Tahir, İbn Arabî, Sokrat, Einstein, Sylvia Plath, Baudrillard, Kubrick, Tarkovsky gibi birçok düşünür ve sanatçıyı anarak yer vermiştir (Dorsay, 2016, s. 63-64). Bu şahıslara dair yazıları, Şasa’nın entelektüel bakımından ne kadar zengin olduğunu gösterir.

Gayrettepe’de 13. kattaki mağarasında yaşayan Şasa, eşi Oran’ın vefatı ve başka bir hastalığın nüksetmesi ile evinden nadir çıkar hâle gelmiştir. Yazı ve sinema dünyasıyla telefon hattı üzerinden irtibat kurduğu için kendisinin yazdığı “*Gramofon Avrat*” filminden esinlenerek ona “*Telefon Avrat*” lakabı verilmiştir (Kara, 2020, s. 132). Dünya üzerinde tanıdığı ve tanımadığı insanlarla telefon ile iletişim hâlinde olmuştur. Bu süreçte rahatsızlığı nedeniyle evinden çıkamadığı için kendine ait bir dünya oluşturduğunu şöyle ifade eder: “*Hep o uzay istasyonu. Odam, son 18 yıldır zamanımın tümünü içinde geçirdiğim. İçinden hiç çıkmadığım yatağım. Kitaplar ve defterlerle dolu yatağım. Solumda, komidinin üstünde, ağzım ve kulağım bildiğim telefon. Onunla Londra’yı, Mısır’ı, Amerika’yı ve İstanbul içinde herhangi bir yerde, herhangi bir anda, herhangi bir arkadaşımı arayabilirim.*” (2018b, s. 18-19). Bu söz ile Şasa evinden çıkamasa da evini dünyaya çevirdiğini vurgular.

Entelektüel bir kişiliğe sahip olan Şasa, sürekli okuyan ve kendini geliştiren bir kadın profili olarak İslamî toplumda yankı uyandırmıştır. Evine gelen gençlerin bazıları Delilik Ülkesi’ni okuduğu için ya da sinema merakından dolayı gelmiştir. Bazıları da tasavvufla ilgili sorular sormak için gelmiştir. Şasa’nın evi artık bir okula dönüşmüştür. Bitti zannedilen hayatı yeni bir keşifle tekrar başlar (Uyar, 2016, s. 33). Bir süre zatürre rahatsızlığı sebebiyle tedavi gören Şasa, 16 Haziran 2014’te hayatını kaybetmiştir.

2.2. Kişiliği

Kişilik; bireyin iç ve dış çevresi ile ilişki kurması üzerine diğer insanlardan farklı ayırt edici, tutarlı ve yapılaşmış unsurların biraya gelmesiyle oluşur. Doğuştan gelen kalıtsal özelliklerin ve çevre faktörünün birleşimiyle ortaya çıkan ürünlerin bütünü olarak meydana gelen kişiliğin en önemli özelliği ise diğer bireylerden ayırt edici olmasıdır (Cüceloğlu, 2017, s. 404-405). Şasa'nın kişiliğini incelediğimiz zaman kendine özgü, kalıtsal ve çevresel faktörlerin etkisiyle harmanlanmış bir kişilik karşımıza çıkacaktır.

Ayşe Şasa'yı tanımak için öncelikli olarak onun çocukluğunu bilmek önemlidir. Şasa'nın kişiliğini; bebekliğinden itibaren ailesi ile olan ilişkilerini, bakımını üstlenen mürebbiyelerin etkisini ve dönemin sosyal, siyasi ve kültürel ortamını dikkate alarak değerlendirmek daha sağlıklı sonuçlar verebilir. Biyografi ve otobiyografi niteliğinde olan Bir Ruh Macerası, Delilik Ülkesinde Notlar adlı kitaplarda Şasa'nın kişiliğini açıkça görebiliriz. Bu kitaplarda ailesi ve mürebbiyeleri ile yaşadığı sıkıntıları ve bunun Şasa'nın kişiliğine etkisini, psikolojik ve sosyal yansımalarını görebiliriz. Fakat Şasa'ya konulan şizofrenin ortaya çıkardığı rahatsızlıkların ve sıkıntıların kişiliğine yansıyan yönünü tam olarak açıklığa kavuşturamayabiliriz.

1. Ailesinin Etkisi: Çocuğun şahsiyetinin şekillenmesinde ve biçimlenmesinde önemli faktörlerin başında aile gelmektedir. Aile bireylerinin çocukla kurduğu ilişki biçimine göre, onun çevresi ile ilişkisini ve sosyal gelişim yönünün belirlenmesinde etkili olur. Onların değer ve yargılarını örnek olarak benimser. Onların yaptığı hareket, tutum, konuşma biçimi ve olaylara verdiği tepkisel özelliklerini ölçerek taklit etmeye çalışırlar. Başka bir deyişle çocuk, anne ve babasının gözüyle dış dünyayı tanımaya ve görmeye çalışır. Onların olumlu ve olumsuz yanlarını özdeşim kurarak şahsiyetini oluşturmaya başlar. Dolayısıyla çocuğun sahip olduğu aile ortamı, ona ilk deneyimlerini yaşatarak ruhsal ve sosyal kişilik gelişimini olumlu veya olumsuz şekilde etkilemektedir (Özdemir, 2002, s. 114-115; Aydın, 1996, s. 212).

Dünyaya gelen bebek, çevre ile temasını veya çevreyi tanımayı ilk olarak anne ile gerçekleştirir. Doğumdan sonraki ilk yıllarını oluşturan süt çocukluk döneminde, çocuk tümüyle başkalarına bağımlı ve edilgendir. Bebek anne ya da anne yerine geçebilecek birinin himayesi olmadan temel ihtiyaçlarını karşılayamaz. Annesine bağımlı ortak bir yaşam sürer ve sürekli alıcı konumundadır. Anneden ayrılmamış bir

benliğe sahiptir. Düzenli bakım ve ilgi görmesi gerekir. Sevgi ihtiyacı yeteri kadar karşılanınca çocukta çevreye karşı temel güven duygusu gelişir (Yörükoğlu, 2016, s. 23). Şasa'nın kişiliğinin oluşmasında çocukluk döneminde annesinin üstlendiği rol önemli bir etken olarak karşımıza çıkabilir. Annesinin doğar doğmaz Şasa'ya süt vermekten kaçınması anne-bebek ilişki basamağında Şasa'nın güven duygusunun yara almasına sebep olmuştur. Çocuğu hayata hazırlayan, dışarıdan gelecek tehlikelerden koruyan ve yaşam hakkında bilgilendiren sorumlu annenin güvenli limanı yerine mürebbiyeler yerini almıştır. Öveç (2018)'in de değindiği gibi anneden mahrum kalmak ya da anne ile doyurucu iletişim kuramamak psikolojik öksüzlük kapsamındadır.

Gereksinimleri ve ihtiyaçları karşılanan bebekler, temelde güven duygusu oluştuğu için dünyaya karşı sevecen bakar ve başkalarına yaklaştırmaya olumsuz bakmazlar. Maalesef bazı çocuklar gereken sevgi ve ilgiyi alamadıklarında güvensizlik duygusu öne çıkmaya başlar. Bundan dolayı bu tip çocuklarda, yaşama karşı yabancılaşma ve içe dönük bir kimlik oluşur. Ayrıca ne kendilerine ne de başkalarına güvenirler (Burger, 2016, s. 165). Yazarın anne ile güvenli bir bağ kuramaması, çocukluk döneminde içine kapanmasına ve yaşadıklarını kendi ruh dünyasında anlamlandırmasına neden olmuştur. Yaşadığı sıkıntıları, travmaları ve sevgisizliği kimseye anlatamadığı ya da dinletemediği için bir şeyler yazarak, çizerek ya da kardeşine hikâyeler anlatarak rahatladığını ifade etmektedir. Bu durum sürekli iç muhasebe ve muhakeme yapmasına yol açmıştır. Şasa, bu doğrultuda yeteneklerini geliştirerek sinema dünyasında senarist olarak karşımıza çıkacaktır. İlber Ortaylı, Şasa'nın yazdığı “*Delilik Ülkesinden Notlar*” kitabının takdim bölümünde Şasa'nın kişiliğini bizim için şöyle tanıtır:

...İçe kapanık bir kişilik olmalıydı. ....Para ve anane ve eski bir Osmanlı ailesi; çok kişinin imrendiği bu zenginliğin hassas ruhlu bir yazar için hayatta imkânlar kadar tıkanma ve zorluklar yarattığını da söylemek gerekir. Nitekim kendisinin de ifade ettiği gibi yabancı (ama her yere yabancı), gönlü yaralı ve baktığı çocuğu çocuk diye sevmekten aciz; başarılı (aklınca) bir projeyi tamamlamak hırsıyla mücehhez mürebbiyeler, İkinci Cihan Harbi sonrasında Avrupa'dan dökülen kişilerdi. Evde bulunmayan ebeveyn Ayşe'yi yaralamıştı. Yad ellerden sürüklenen mürebbiyeler bu yarayı sancılıdılar (Şasa, 2018b, s. 5-6).

Şasa'nın temel ihtiyaçlarının karşılanmamasıyla kendine dönük bilinci ortaya çıkmıştır. Bundan dolayı hiçbir şeyi unutmadığını belirtir ve her şeyin altını çizerek gördüğü nevrozları bunun üzerinden temellendirir. Bu yüzden Şasa'nın yaşadığı travmaların etkisiyle ve geçirdiği nöbetlerin ardından yazdıkları, bir nebze olsun bilinçaltına ayna tutmaktadır. Şasa'nın sevgi ve ilgi ihtiyacı karşılanamadığı için mutsuz, gariban, hastalıklı ve acı çeken insanların hayatlarıyla aşırı bir özdeşlik kurar. Çocukluğuna dair hatırladığı ve ömür boyu unutamayacağı üç olay onu çok etkilemiştir: Birincisi: *“Ayaspaşa Gümüşsuyu’ndaki askeri hastanenin kapısında duruyoruz yürürken; sedyede bir er var, üzerinde bir battaniye... Ve hiç unutmadığım bir ayrıntı; erin elinde bir diş fırçası var... Onu günlerce unutamıyorum, müthiş etkiliyor beni.”*. İkincisi: *“Zannederim Alman Hastanesi’ne bir hasta ziyaretine gidiyoruz. Oralarda dolaşırken balkonda tekerlekli sandalyede ah çekip inleyen bir hasta kadın... Besbelli ki ciğerlerinden hastadır o kadın. O kadını hep günlerce hatırlıyorum, hastalıklı, muzdarip bir kadın figürü...”*. Üçüncü olay: *“Kitap Sarayı diye bir kitabevi var Taksim’de.... Biz ordayken içeriye bir kız çocuğu girdi; vahşi görünüşlü, fakir giyimli hâlden sağır, dilsiz ve biraz da belki zihinsel özürlü olduğu belli olan bir çocuk...”* (Şasa, 2018a, s. 44). Şasa, kendisi için o yaşlarda hastalığının başladığını ve hayatın acı yanlarının kendisine çektiğini belirtir.

Şasa, anne ve babasının gece gündüz gezmelerde olması hasebiyle mürebbiyesiyle evde yalnız kalmaktadır. Böyle yetişen çocuklarda görülen ve *hipokondria* denilen evham hastalığı olarak bilinen hastalık hastalığı'na yakalanmıştır (Şasa, 2018a, s. 32). Yalnızlıkla beraber Şasa'nın hayattaki her şeye karşı şüpheli bakmasına ve bencillik duygusuna yol açmıştır. Şasa kendini şöyle anlatır:

Bende hepsi vardı; büyük bir kendi bedenine dönüklük, kendini ön planda görme, kendini her şeyden tecrit edilmiş hissetme... Yalnızlıkla beraber bencillik geliyor; feci tarafı da bu; mariz bir bencillik... Bu küçük yaşımdan başlayarak beni uçsuz bucaksız bir karanlığa sürüklüyor. Bir yanda da anneden uzak olmanın verdiği eziklik, bir acı var (Şasa, 2018a, s. 32).

Anne-babanın çocuğunu ihmal etmesinin kişilik oluşumu ve gelişimi üzerinde olumsuz etkisi vardır. Büyüme ve gelişim süreci boyunca anne babasından çok az ilgi ve sevgi gören çocuklar genellikle soğuk ve şüpheli olurlar. Yetişkinlik dönemlerinde başkalarıyla sıcak insani ilişki kurmakta zorlanırlar (Burger, 2016, s. 153). İletişimsizlik ve dışlanmışlık süreci şizofreni hastalığına kaynaklık etmiştir. Anne-babası tarafından

şiddetli iletişimsizliğe ve dışlanmışlığa terk edilmesi Şasa'nın hezeyanlar görmesine ve patolojik hâller yaşamasına yol açmıştır. Bunun yanında ilkokulda hem öğretmenleri tarafından hem de arkadaşları tarafından geri zekâlı muamelesi görmesine ve *Aptal Ayşe* lakabı takılmasına yol açmıştır. Bütün bunlar yığılarak patlamaya hazır şizofreni ortaya çıkarmıştır (Şasa, 2018b, s. 131-132). Bütün bunlar Şasa'nın insanlarla iletişim kurmasında zorlandığını gösterir.

Şasa'nın eserlerinde daha çok annesi ile yaşadıkları yer verilirken babası ile ilgili bilgilere nadiren yer verilmiştir. Yazılarında yaşadığı travmaların oluşmasında annesini suçlayan Şasa, yaşadığı travmalarda babasının etkisini göz ardı etmektedir. Okul arkadaşı ve aile dostu Vehbi Koç'un kızı Suna Kırac, Şasa'nın babasını şöyle tanıtır:

Rahmetli Avni Bey, despot bir koca ve despot bir babaydı. Ne derse o olurdu. Melike Hanım'ın tek hedefi Avni Bey'i memnun etmektir. Ayşe ve iki erkek kardeşi, Ayşe'nin tabiriyle "Alman dadıların elinde" büyümüşlerdi. Bütün aile kışları dağ kayağı, yazları ise su kayağı kaymak ve tenis oynamak zorundaydılar. İtiraz Avni Bey tarafından kabul edilmezdi (Kırac, 2020, s. 43).

Kırac da vurguladığı Avni Bey'in spora düşkünlüğü bütün aileyi zor durumda bırakmaktadır. Şasa'nın sportif faaliyetlere karşı ilgisi ve yeteneği olmasına rağmen bu alanda ilerlemeyecektir. Anne Melike Hanım kocasını yalnız bırakmayarak sadık bir eş olarak gösterilmektedir. Bunun nedeni olarak da annesi; babasının yakışıklı, varlıklı bir insan olduğunu ve onu yalnız bırakılmaması gerektiğini ileri sürer (Şasa, 2018a, s. 63). Şasa ortaokul yıllarında babasına, annesine karşı özentili duyar ve onlara karşı hayranlığı vardır (Şasa, 2018a, s. 61). Fakat yıllar geçtikçe bu özentili, hayranlık bir başkaldırmayı getirecektir. Lise yıllarında asi davranışlar sergilemesi ve 18 yaşında ailesine isyan ederek evlilik yapması Şasa'nın özgürlükçü ve asi bir kişiliğe sahip olmasına zemin hazırlamıştır.

Şasa, geçirdiği nöbetlerden dolayı hastanede yattığı yıllarda anne-babasının kendisiyle ilgilendiğini hatta babasının kızının durumuna kendisinin sebep olduğu düşüncesiyle çok üzüldüğünü ve lösemiye yakalandığını belirtir. Şasa, içindeki merhamet ve affedicilik duygusunun ağır bastığını şöyle anlatır:

Annem bu kadar katı ve sevgisiz olmasaydı, bana hep bir Nazi subayı gibi davranmasaydı, bütün bu olup bitenler meydana gelmeyecekti! diye düşündüm. Onun bir Alman lisesinden mezun olması, gençliği boyunca Alman

sempatizanı olduğunun delili değil miydi? Sonra birden, annemin bir köşeye fırlatılmış ayakkabıları gözüme çarptı. Topukları koşuşturmaktan aşınmış, eğrilmiş iki biçare eski ayakkabı. Naziler elinde tutsak zavallı annemin, zavallı ayakkabıları. Bunun üzerine tümüyle çözüldüm. Annemi, ömrümde belki ilk kez, tümüyle affettim (Şasa, 2018b, s. 37).

Hastalığın etkisiyle içine kapanan Şasa melankolik bir hâl sergiliyordu. Şasa'nın yazılarına baktığımızda çok sevdiği anneannesinin de melankolik olduğunu ve onunla hayatını özdeşleştirdiğini görmekteyiz. Ayrıca yaşamın anlamını sorgulama bakımından saplantılı alışkanlığını anneannesine borçlu olduğunu belirtir (Şasa, 2018b, s. 57). Bu bilgiler, bize kişilik oluşumunda kalıtımın etkisini ortaya çıkarır. Dahası Şasa kendisiyle ilgilenen anneannesini rol model almaktadır. Bunun yanında Şasa'yı etkileyen insanlardan birisi de dedesidir. Şasa'nın çocukluğunda, dedesinin savaşçı kimliğine dair hatıraları öne çıkmaktadır. Dedesinin savaşlara dair hikâyeler anlattığını ve bu hikâyeleri çocuksu bir serüvenlikle aktardığını ifade eder (Şasa, 2018b, s. 56). Şasa da hayatın acı yanlarını hikâye şeklinde anlatarak ya da yazarak bastırmaya çalışmaktadır. Dedesinin anlattığı savaş hikâyeleri, mürebbiyelerinden dinlediği Nazi zulümleri ve Rauf Orbay'ın yaşadığı hadiselerin evlerinde sürekli anılması Şasa'nın zihin dünyasını şekillendirmiştir. Şasa'nın belirttiği hezeyanlarına bakıldığında çıkış noktası, çocukluk döneminde şekillendiğini şöyle ifade eder:

Ben, “bu iş için seçilmiş” bir kobaydım. -1940 yılında, annemle babam, Hitler'in üstün ırk teorisini doğrulamak için bir araya getirilmişlerdi. Annem çok zekiydi, babam çok iradeli. Gestapo onları bu iş için özel olarak seçip birleştirmiş, ben hasıl olmuşum. –Ben, altı yaşında geçirdiğim bademcik ameliyatı sırasında Gestapo tarafından yarı yarıya biyonik hale getirilmişim. Genzimde, burnumda, beynimde radarlar, radyo istasyonları, görünmez film ekranları ve dini netliğini bilmediğim nice aygıtlar vardı. Kalbim, özel olarak takılmış sentetik bir pompaydı. Uzaktan kumanda ile yönetiliyor; uzak mesafelere, uydulara, gizli mesajlar gönderiyordum.– Ben, Hitler, Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyet Rusya arasında, İkinci Dünya Savaşı'nda imzalamış, özel ve çok gizli bir anlaşmaya hizmet etmek için, insanlığın başına korkunç bir çorap örmek için, özel olarak husule gelmiş ve yetiştirilmişim (Şasa, 2018b, s. 24).

2. *Sosyal ve Kültürel Şartlar*: Kişilik oluşumunda çevre faktörü önemlidir. İnsanın doğduğu, büyüdüğü, yaşadığı yerin sosyal ve kültürel faktörleri kişiliğinin oluşumunda öne çıkmaktadır. Kişiliğin gelişimini etkileyen şey, sadece farklı kültürlerde farklı deneyim ve tecrübeleri yaşamak ya da onlara sahip olmak değildir. Bundan dolayı insanların kişilikleri içinde yaşadığı kültürel bağlamda da var oldukları kabul edilir (Burger, 2016, s. 32).

Şasa, Çiftehavuzlar'daki evlerinde verilen davetlerde samimiyetsiz, dedikoducu ve gösterişli insanların içinde yaşadığı yalnızlık nedeniyle demir kapı arkasındaki sokaktan geçen insanların hayatını merak ettiğini ve dağın arka yamacındaki insanlarla tanışmak istediğini belirtir (Şasa, 2018a, s. 53-54). Bu düşüncesi sayesinde her şeyi sorgulamaya ve merak etmeye başlamıştır. Bundan dolayı bulunduğu kalıptan çıkarak ait olmadığı çevreyi ve dünyayı araştıran, sorgulayan bir kişilik öne çıkmaktadır.

Ailesinin ataerkil kültürünün etkisiyle ilk çocuklarının erkek olması beklenirken kız çocuk olarak dünyaya gelmesi ve boyunun normal ortalama boydan daha uzun bir yapıya sahip olması nedeniyle çevresi tarafından dışlanmıştır. Yaşadığı çevre içerisinde sahip olduğu fiziki özelliklerinden dolayı eğreti durumuna düştüğünü ve fakir toplum içinde zengin aileye sahip olmanın marjinallikten ziyade yalnızlaşmayı getirdiğini belirtir (Şasa, 2018a, s. 13). Bireysel açıdan derin yalnızlık, bazen kaygıyı bazen de öfke ve nefreti getirir. Birey sevginin mümkün olmayacağını bilerek sevgi ihtiyacını kendi kendine karşılamaya çalışır yani narsisizm ortaya çıkar (Merter, 2016, s. 434). Zengin ve hatırı sayılır bir aileye sahip olmasına rağmen zenginlik içinde fakirlik yaşaması okul yıllarında, sinema dünyasında ve evliliklerinde her zaman alay konusu olmuştur. Bu yüzden Şasa, zengin çevrelere ve davetlere karşı nefret tutumu sergilemiştir. Aitlik hissetmediği konumunu ve koşullarını sorgulayarak ait olduğu yeri bulmaya çalışan Şasa, geleneği yaşayan, halktan olan evdeki çalışanlara karşı yakınlık hissettiğini ve duygusal aidiyet olarak o tarafa meylettiğini belirtir (Şasa, 2018a, s. 61-62). Bunun yanı sıra Şasa yaşadığı travmalarda hiçbir şekilde kendisine dair bir suçlama yapmaması, sürekli olarak travmaların nedenini etrafındaki olay ve insanlara atfederek kurtulmaya çalışmasını narsist bir kişilik olarak değerlendirebiliriz.

Adler, bir insanın hayatının gayesini belirleyen şeylerin aşağılık, yetersizlik ve güvensizlik duygusu olduğunu belirtir. Kendini gösterme ile başlayan dikkat çekme eğilimi hayatının ilk yıllarında belirmeye başlar. Aşağılık duygusuyla birlikte kendisinin çevresinden üstün olma gayesi ve kendini kabul etme isteği belirir. Çocuklar ise güçlü

olma isteğini açıkça dile getiremezler ve başka şekilde açığa vururlar. Durdurulmamış ve dizginlemeyen güçlü olma isteği çocuğun ruh dünyasında dengesizlik oluşturabilir. Ayrıca güç ve kuvvet gerektirecek mecralara başvurarak aşağılık duygusundan kurtulmaya çalışır (2018, ss. 63-66). Kolej yıllarında başarısızlığın arkasından gelen başarı yılları hırpalanmış egosunu tamir etmiştir ve kendine olan güveni gelmiştir. Şasa, sosyalleşmesiyle ve çevreye uyum sağlamasıyla çevresindeki herkes ile ilgilenmeye başlar. Çocukluk yıllarındaki ezikliğın aksine kabına sığmayan, araştıran, sorgulayan ve yırtıcı bir dışa dönük kimlikle karşımıza çıkar. Mürebbiye devrinden kalma başarıma duygusuyla çocuklukta yaşadığı eziklik duygusunu bastırmak için sürekli güç gerektirecek faaliyetlerde bulunuyordu. Yüzme, kayak ve ağaca çıkma gibi faaliyetlerle etrafındaki insanlarla rekabete girerek başarıma duygusunu tatmin eder. Şasa, zeki ve cesur olduğunu göstermek ister. Hatta zeki olduğunu ispatlamak için sivri şakalar yapar. Cesurluğunu ise kimsenin çıkamadığı yüksekliklere çıkararak göstermeye çalışır. Çiftelhavuzlar'daki evinde Şasa, yüksekten korkmayan, kimsenin cesaret edemediğı şeyleri yapan ve erkek çocuklara hükmeden bir kişilik ile karşımıza çıkar. Fakat ölüm korkusu hâlâ vardır. Bastırmak için yüksek yerlere çıkarak bu korkuyla başa çıkmaya çalışır (Şasa, 2018a, ss. 56- 60). Bu hiperaktif tavrının altında yatan sebepler aslında huzursuzluk, tatmin olamama, doyma hissinden mahrum edilme ve sevgisizliktir.

Yaşadığı dönem itibariyle kadının çalışması ve meslek sahibi olması yadırganmıştır. Şasa'nın piyano, resim, kayak vb. sanat alanlarında, sporlara kabiliyeti ve ilgisi olmasına rağmen aileye isyan olarak sinema dünyasını seçmiştir. Bunun yanında Şasa, kadın kimliğiyle öne çıkarak Yeşilçam dünyasında senaryolarıyla ön plana çıkma gayretini görebilmekteyiz. Ayrıca çocukluğunda intikam yemini etmesiyle aileye inat olarak 18 yaşında beş parasız, ailesinin kabul etmediğı Atilla Tokatlı ile evlenmiştir. Bu evliliğın yürüyemeyeceğini bilerek evlenmiştir. Şasa'nın üç evliliğine baktığımızda sürekli arayış içerisinde olduğunu; kendini, kültürünü, dinini ve çevreyi tanımaya çalıştığını görebilmekteyiz.

Şasa, yalnızlıktan kaynaklanan ölüm korkusunu ve sevgisizliğı bastırmak için sürekli bir arayış içerisinde. Fikriyatta yırtıcı olduğunu ama fiiliyatta kavgacı olmadığını; çocukluk döneminde kendini kimseye anlatamadığını ve kendisine savunma hakkı verilmediğini ifade eder (Şasa, 2018a, s. 87-88). Bunu bazen yazarak, bazen hiperaktif hareketler sergileyerek bazen de farklı ideolojileri benimseyerek çözüm bulmaya çalışmıştır. Ortaokul ve lise yıllarında olduğu gibi okumaya çok önem veren ve

kendini geliştiren şasa, dönüşüm sonrası İşlam’a dair bilmek istediklerini ya da paylaşmak istediklerini içinde tutamadan herkes ile paylaşmak ister. Bu durum şasa’nın ne kadar mücadeleci bir ruha ve ısrarcı bir kişiliğe sahip olduğunu gösterir.

3. *Mürebbiyesinin Etkisi*: şasa’nın kişiliğinin şekillenmesinde önemli kişilerden birisi Mürebbiye Katie’dir. Katie’nin disiplinli bir eğitim tarzı vardır. Bu yüzden şasa’nın hayatı ve kişiliği bu disiplin tarzına göre şekillenmiştir. Başarısızlık, Yahudi mürebbiye için tahammül edilemeyen bir şeydir. Katie, şasa’ya barfiks yani çok sert jimnastik hareketler yaptırıyordu. Barlarda baş aşağı mum gibi durma hareketleri yaptırırdı. Bir gün şasa, barfiksten düştüğünde bir süre nefes alamamış ve ağlayarak mürebbiyesine varmıştır. Katie bunun üzerine şasa’ya “*Derhal o hareketi yeniden yap! Akşama kadar başaramazsan, seni gece karanlıkta bırakır ve eve almam.*” (şasa, 2018a, s. 33) diyerek şasa’yı başarıya adeta zorlamıştır. Katie gittikten sonra miras olarak *başarı* putunu bırakmıştır şasa’nın zihninde. Yahudi ideali olarak hiçbir şeyi yanlış yapmamak ve her şeyde mükemmel bir şekilde başarılı olmak Katie için önemlidir. 30 yaşında iken Katie ile karşılaştığında nasıl bir çocuk olduğunu ve çocukluk geçirdiğini sorduğunda “*You were a poor rich girl*” (*Sen zavallı bir zengin kıızıydın.*) diyerek çocuk olan şasa’yı tanımlamıştır (şasa, 2018a, s. 36).

May’a göre yalnızlık hissinden uzak olma çabasının önemli bir yansıması toplum tarafından kabul görme isteğidir. Dolayısıyla insanın asla yalnız kalmaması ve aranan biri olması için toplumsal başarıya ulaştığını kanıtlaması gerekir (2019, s. 30). şasa’ya dadılarından mükemmeliyetçilik ve dakiklik mirası kalmıştır. Kolej yıllarında başarısız olma korkusu, şasa’nın daha fazla ders çalışmasını ve ilkokul yıllarındaki başarısız Aptal Ayşe imajından kurtulmasını sağlamıştır. şasa, ilkokul yıllarında yaşadığı dışlanmışlığını bastırmak ve *Aptal Ayşe* lakabını hak etmediğini göstermek için lise yıllarında başarılı ve gözde bir öğrenci olarak karşımıza çıkar. Kolejde sınıfını birincilikle bitirir. Bu durum şasa’nın kendine olan özgüvenini yükseltmiştir. Lisedeki başarısıyla beraber şasa, yeni bir kimlik kazanmıştır. Kendine olan özgüveni gelmesiyle yaptığı her işte başarma ideali ön plana çıkacaktır. Fakat başarıya alışkın olan şasa, Boğaziçi Üniversitesi’nde İşletme Bölümünü okurken derslerinde başarısız olmasına dayanamayarak okulu bitirmeden tekrar sinema dünyasına dönmüştür.

şasa, çocuklukta yaşadığı travmalar sebebiyle yalnızlığa itildiğini ve ölüm korkusunun yalnızlıktan kaynaklandığını vurgular. Fakat şasa, kardeşi Bekir denize düştüğünde ölüm korkusuna ve panik bir yapıya sahip olmasına rağmen kardeşini

boğulmaktan kurtarmıştır. Kriz anlarında soğukkanlı olduğunu, mantıklı ve çözüm geliştiren bir yanı olduğunu aktarır (Şasa, 2018a, s. 45). Şasa'nın mantıklı bir kişiliğe sahip olduğunu ve yapılan bütün işlerde akıyla harekete ettiğini gösterir.

BÖLÜM III

AYŞE ŞASA’NIN DİNSEL DEĞİŞİMİ VE DİNİ YAŞANTISI

3.1. Ayşe Şasa’nın Dinsel Değişimi

3.1.1. Dinsel Değişim Olgusuna Yaklaşımlar

Dinsel değişim olgusu, sosyal bilim dalları içinde araştırma alanı olan din psikolojisi bilimi yanında din sosyolojisi bilimi de ilgilendiren konulardan biridir. Batı dillerinde dinsel değişimin her hâlini “conversion” kavramıyla ifade edilir. Bu değişim “bir hâlden bir başka hâle geçişi” ve “bir olayın başka olaya dönüşümü” olarak ele alınır. Psikoloji ve sosyoloji alanında “conversion” kavramı genel olarak siyasî, sosyal ya da estetik alana dair bir “kanaat değişikliği”ni ifade etmek için de kullanılır (Hökelekli, 2018, s. 290).

İslam kültüründe, bireyin dinî inançlarında meydana gelen değişimi ve gelişmeyi “tövbe, hidayet, ihtida” kavramlarıyla ifade edilir. Bununla beraber bağlı bulunduğu dinî reddeden kişi için irtidat etti kavramı kullanılır. Ayrıca İslam dinine giren kişiye mühtedi, İslam’dan ayrılan kişiye mürtet denir. Bireyin dinî yaşantısında görülen yoğunlaşmayı “dindarlaşmak”, dinî yaşamında meydana gelen gerileme için “dinsel zayıflama” kavramı kullanılır (Kirman, 2004, s. 76; Kartopu, 2013, s. 346; Kayıklık, 2017, s. 10; Hökelekli, 2018, s. 290). İhtida olayı; bir dinî gruba bağlanma, üye olma veya bir dinî grubu benimseme olarak açıklanabilir. İhtida bir kimlik değişimi olarak tanımlandığı gibi, aktif bir bağlanma olmadan ve katılım olmaksızın da gerçekleşebilir (Loewenthal, 2004, s. 47). Kayıklık (2017, s. 10) ise ihtida, hidayete erme, irtidat ve mürtet gibi önemli kavramları değer ifade eden anlamlar barındırdıkları için bilimsel bir yapı içerisinde kullanılmasının sakıncalı olabileceğini belirtir. Çünkü böyle bir tecrübe ve deneyimde bireyin dinî duygu, düşünce ve davranışlarına yönelik çok yönlü ve kapsamlı değişimler yaşanır ve “dinsel değişim” kavramı bütün bu değişimleri ifade etmek için kullanılır. Bu kavramın genel ifadeyi karşılamak için kullanılması önemlidir.

Din psikolojisinin tarihsel sürecine bakıldığında dinsel değişim konusunu ele alan en önemli isimlerden biri olan William James “The Varieties of Religious Experience” adlı eserinde dinsel değişime yer vermiştir. Sahada başka bir önemli isim olan G. Stanley Hall, psikoloji alanında ergenlerin yaşadığı dinsel değişim hakkında

araştırma yapan ve bilinen ilk din psikoloğudur (Kayıklık, 2017, s. 7). Edwin Dillers Starbuck, dinsel gelişim ile ilgili 14-25 yaş aralığındaki gençlerle yaptığı anket metoduyla “*The Psychology of Religion*” adlı eserinde dinsel değişime yer vererek alana katkıda bulunmuştur (Armaner, 1980, s. 19-20). Batı’da ise özellikle Amerika’da 1900 yılların başından 1950-60 yıllara kadar yapılan araştırmalarda Hristiyanlık üzerinde bir yoğunlaşma olduğu görülür. Amerikalı psikolog Starbuck, W. James, G. A. Coe gibi şahsiyetler “*conversion*” kavramı üzerinde yaptıkları ilk psikolojik araştırmalar tümüyle Hristiyanlık içerisinde değerlendirmiştir. Daha çok günahkârlık duygusu, suçluluk duygusu ve Tanrı’ya teslimiyeti oluşturan motivasyonlar üzerinde durmuşlardır (Köse, 2012, s. 14). Şu an mevcut çalışmalara bakıldığında bütün dinlere yönelik çalışmalar vardır. Bunun yanında dinî değişimi etkileyen güdüler çeşitlilik gösterecektir.

Dinî dönüşüm ya da dinsel değişim, kadın-erkek fark etmeksizin her yaşta görülebilen bir hadisedir. Genellikle yapılan araştırmalara göre din değiştirmenin ani bir hadise olmadığı tespit edilmiştir. Bundan dolayı kişinin hayat devreleri incelenirken kişiyi etkileyen psiko-sosyal faktörleri de göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Bu nedenle değişim yaşayan kişilerin hayatları çocukluk devresinden itibaren incelenmeye başlanır (Köse, 2012, s. 63). Çocukluk döneminde dinî krizler, dinî şüpheler, ayrılıklar ve dinî yoğunlaşma meydana gelebilir veya ortaya çıkabilir. Dolayısıyla geçmişe yönelik yapılan incelemelerde dinî biyografiler, genel olarak ergenlik ve genç yetişkinlik dönemine ait kritik dönüş noktalarını baz alsalar dahi ihtida, yaşam boyu süren önemli bir özellik olarak da karşılanabilir (Loewenthal, 2004, s. 48). Bu yüzden ihtida olayı değerlendirirken tek bir döneme indirgenemez. Bireyin dinî dönüşümü, gelişimin her döneminde farklı aşamalarda karşımıza çıkabilir.

Dinsel değişim ile ilgili araştırma yapan psikologlar “*çatışma, kimlik krizi, arayışa girme, yeniden değerlendirme yapma ve değerleri seçme*” dönemi olan ergenlik döneminin dinî değişim yaşanması noktasında en uygun evre olduğunu belirtirler. Fakat son dönemlerde değişen yaşam koşulları nedeniyle bu evreler değişebilmektedir. Bulduğumuz çağ itibari ile her türlü bilgiye kolaylıkla erişim olmasıyla insanlar farklı fikir, ideoloji ve dinlerden haberdar olması; bireyin günlük hayatındaki meşguliyetlerinin artması neticesinde dinsel değişimin ileriki yaşlara ertelenmesine neden olmuştur. Ayrıca modern yaşamın getirdiği ve ortaya koyduğu “*sosyal ergen*” kavramın süresinin uzaması, gençlerin sorumluluklarını düşünme ve alma zamanları

ertelenmiştir. Birey, toplumun dayattığı algı olan meslek sahibi olmak ve tecrübe kazanmak için zamanının çoğunu okul, üniversite vb. eğitim kurumlarında geçirir. Erikson, toplumun dayattığı ve gerekli kıldığı zaman dilimini insan gelişimine karşılık “*psikolojik moratoryum (geciktirme-dondurma)*” olarak tanımlar (Köse, 2012, ss. 78-93). İlk yetişkinlik döneminde (22-40) birey, dinî hayatını yeniden düzenleyerek eski inanç ve alışkanlıklarını gözden geçirip yeniden yapılanmaya gider. Bu dönemdeki gelişmeler duygusallıktan akılcılığa geçiş yapabilir. Bu devrede dinî ilginin düşüş olması nedeniyle dinî yaşayış ve faaliyet daha az sergilenir. Orta yaş döneminde (40-60) ise dinî değerler büyük önem taşır. Yetişkinlik ve gençlik döneme has hareketli ve dalgalı yaşantının tersi olarak bu dönemde yaşam aktiviteleri daha da durulmuş bir görüntü sergileyebilir. Dine karşı olumlu gelişmeler olabileceği gibi olumsuz gelişmeler de olabilir (Yavuz, 2013, s. 165; Hökelekli, 2018, ss. 282-285). Hatta bu dönemde dinsel dönüşümün yaşayan bireyin eski dinî inancını veya ritüellerini, alışkanlıklarını, kültürünü vb. şeyleri terk etmesi kolay olmayacaktır.

Sosyolojik olarak din değiştirme hadisesinde, birey kimliğini şekillendirirken anlam sistemini ve hayat şeklini radikal bir şekilde yeni din için yeniden organize eder. Psikologlar, bu din değiştirmeyi “*benliğin dönüşümü*” olarak adlandırır. Bu bakış açısı dinsel dönüşüm yaşayan bireyin iç dünyasını ifade edebilmek için her zaman açıklayıcı olmayabilir. Dolayısıyla din değiştirme eylemine sevk eden unsurları belirlemek için dinî dönüşüm yaşayan kişiyi tanımak, kişiliğini ve hayat tecrübesini bilmek gerekir (Köse, 2004, s. 410). Ayrıca din değiştirme hadisesi, tek bir nedene indirgenmeyecek derecede önemlidir. Bu bağlamda din değiştirmenin arkasındaki yatan nedenleri “*yeterli sebep*” ve “*gerekli sebep*” şeklinde ayırırız. Bir insanın din değiştirmesini az ya da çok etkileyen birçok sayıda gerekli sebepler olduğunu fakat yeterli sebebin bir tane olduğu bilinir. Yeterli sebebin devreye girmesiyle gerekli sebepler dinsel dönüşümü hızlandırıp kolaylaştırır (Yapıcı, 2007, s. 222). Sonuç olarak din değiştirme sürecini etkileyen ve tetikleyen birçok faktör vardır. Bireyin sağlıklı bir şekilde dinsel dönüşümünü anlamak ve analiz edebilmek için içinde bulunduğu ve yaşadığı çağın sosyal, siyasi, kültürel şartlarını ve sahip olduğu aile, çevre vb. gibi unsurları gerekli sebepler ve yeterli sebep ile açıklayarak değerlendirmek gereklidir.

3.1.2. Şasa'da Dinsel Değişimi Etkileyen Faktörler

Dinsel değişim, din psikolojisi tarihinde en önemli ve en eski konuların başında gelmektedir. İnsanlık tarihi boyunca bir dinden başka dine geçiş, dinden tamamen ayrılma, dininde derinleşme ya da hiçbir dine mensup olmayanın bir dine girmesi şeklinde dönüşüm çeşitleri olmuştur (Kayıklık, 2005, s. 5-6; Kartopu, 2013, s. 347-348). Bir insanın dinsel değişime sevk eden unsurları neden ve niçin sorularıyla açıklayabilmek için psikolojik ve sosyal faktörleri incelemek gerekir. Psikolojik faktörleri; suçluluk ve günahkârlık duygusu, anlama isteği ve zihinsel tatmin, kimlik bunalımı ve varoluşsal güvenlik isteği, dramatik tecrübeler, dinî olgunlaşma ve estetik etkilene olarak sıralayabiliriz. Sosyal faktörleri; evlenme, bir gruba girme, telkin ve önceki inancını beğenmeme olarak sıralayabiliriz (Peker, 2013, ss. 202-224; Hökelekli, 2018, ss. 293- 300).

3.1.2.1. Dinsel Değişimde Psikolojik Faktörler ve Şasa'ya Yansımaları

1-Suçluluk ve Günahkârlık Duygusu: Şasa'yı incelediğimizde onun gerek dine yönelik ilgisizliğinde gerek daha sonra dine yönelişinde psiko-sosyal faktörlerin öne çıktığını görmekteyiz. Bireyin yaşadığı suçluluk duygusu her zaman bireysel olarak işlediği hatadan kaynaklanmaz. İçinde bulunduğu çağın rahatsız edici sosyal ve tarihi şartları kişiyi harekete geçirebilir (Hökelekli, 2018, s. 295). Batı'nın getirdiği yenilik ve modernlik karşısında Doğu toplumları değişen hayat şartlarına, yeniliklere ayak uyduramaması sonucunda çareyi Batı gibi olmada ve Batı'nın değerlerini benimsemeye bulmuştur (Kirman, 2004, s. 7). Ortaya çıkan bu durumu *kültürel değişim* olarak açıklayabiliriz. Şasa ve ailesi kültürel değişim yaşayan canlı örnekler olarak karşımıza çıkmaktadır. Esasen yaşanan kültürel değişim içerisinde dinden uzaklaşma, dine ilgisizleşme, deist ve ateist eğilimlerine yönelme hatta mensup olunan dinden başka dine geçiş yapma söz konusu olabilir. Şasa'nın yaşamına baktığımızda ateist olduğunu ve ailesinin ise dinden uzaklaşma sürecini görebilmekteyiz.

Şasa'nın anne ve babası, geleneklerine bağlı ve son Osmanlı dönemin şahsiyetli ailelerinden gelmektedir. Fakat dönemin getirdiği ruhî atmosfer içinde asrileşme/Batılılaşmanın yanlış anlaşılması neticesinde geleneklerine bağlı ailelerin bile çocuklarını eğitme biçimini şu ya da bu şekilde etkilemiştir. Şasa ailesi de devrin ruhu gereği söz konusu etkiyi derinden hissetmiştir. Ailesi tarafından Şasa, asrın icabına göre yabancı (Yahudi, Protestan, Katolik) mürebbiyelere verilerek onların elinde kendi

kültürüne, dinine, geleneklerine yabancı, kendi ifadesiyle ruhsuz bir insan haline getirilmiştir. Şasa, Batılılaşmanın getirdiği yeniliklerden rahatsızlık ve pişmanlık duyarak yeni arayışlara girmiştir.

2-Anlama İsteği ve Zihinsel Tatmin: Geçmiş toplumlardan şimdiki toplumlara kadar var olan ve insanın doğuştan sahip olduğu en önemli nitelik, hakikat arayışı ve anlam arayışıdır. Bu arayış bizim düşünce, duygu, tutum ve davranışlarımızı belirleyen en güçlü güdüdür. İnsanın dünyası kesinlik isteyen bir yapıya sahiptir ve buna ulaşma çabası tarih boyunca değişik şekillerde vuku bulmuştur. Hakikatin bilgisine ulaşmayı hedefleyen insan, öncelikli olarak belirsizlikten kurtulup hayattaki amacını, konumunu ve varlığını anlamlandırma ihtiyacını gidermek ister. Bu ihtiyacı ise karşılaştığı olay ve nesneye, algılayış şekline göre anlam yükleyerek karşılamaya çalışır (Bahadır, 2018, s. 20; Frankl, 2019, s. 113).

Şasa'nın anlam arayışı hakkında öne çıkan kitaplardan birisi Bir Ruh Macerası (2018a)'dır. Bu kitapta, anlam arayışının kökenine inerek yani bebekliğinden itibaren yaşadığı çalkantılı dönemini aktararak bir arayış yaşayan kadının hayat hikâyesiyle karşımıza çıkmaktadır. Hayat hikâyesini “*Hep bir arayışın, hakikat arayışının özeti*” şeklinde tanımlayan Şasa'nın dinsel dönüşümünde yaşadığı bazı özel olaylar merkezi bir öneme sahiptir. Örneğin; henüz 16 yaşında, La Paix Hastanesi'nin önünden geçerken “*Hakikate vasıl olmama vesile olacaksa, yolumun bu hastaneden geçmesine razıyım.*” (Şasa, 2018a, s. 14) şeklinde tuttuğu dilek, bu bağlamda dikkat çekicidir.

Anlam arayışına yön veren yeterli sebepler tek başına anlam ifade etmeyebilir. Bireyin sahip olduğu kişiliği ve çevresi yön bulmada etkili faktörlerdir. Şasa 6-7 yaşından itibaren içinde bulunduğu koşulları ve sahip olduğu çevresinin üstün özelliklerini sorgulamaya başlamıştır. Aidiyetini kurcaladıkça hangi zümreye ve çevreye ait olduğu noktasında belirsizlikler başlamıştır. Bu durum çocukluk ve gençlik yıllarında da devam etmiştir. Her şeyin altını çizdiğini ve bundan dolayı kendi çevresinden farklı olarak sıra dışı kaldığını söyler. Bunun sonucu, kendini farklı bir kişilik olarak görmeye başlar. Ona göre sıra dışı olmak bir kenarda yalnızlığa sürüklenmektir (Şasa, 2018a, s. 14). Boyunun uzun olması, sürekli düşünmesi, hastalıklarla geçen çocukluk ve gençlik yılları Şasa'da dışlanmışlık hissi oluşturmuştur. Ailesi ve bulunduğu zümreden haklıyı-haksızı ya da iyiyi-kötüyü ayırt edebilmek için ruh dünyasını dengede tutacak bir kültürü edinmemesi veya onlar tarafından yönlendirilme yapılmaması Şasa'yı çocuk yaşta bunalıma sürüklemiştir.

Şasa, çocukluğunda ve gençliğinde insanlar hakkında büyük bir hayal kırıklığı içinde olduğunu “*İnsan denilen mahlûk bu mu, hayat denilen şey bu mu?*” diyerek dile getirmiş ve sorularının cevabını tasavvufî tanıştıktan sonra bulmuştur. “*İşte insan! İşte hayat! İşte sana gerçek hayat! Şimdi onunla karşı karşıyayım tamamen... Bu, dünyada ‘anlam’ı keşfetmek, sonsuza giden anlam yolculuğunun tam da başında olmak demek.*” (Şasa, 2018a, ss. 141-144).

Şasa, ergenlik yıllarını belirsizliklerin yaşandığı ve boşluk içinde çırpındığı bir dönem olarak belirtir. Kolejde okuduğu felsefe kitaplarıyla varoluşsal anlamını ve kendini bulmaya çalışmıştır. Çalıştıkça buhranlarının arttığını ve kafasının karıştığını ifade eder (Şasa, 2018a, s. 68). Çünkü okuduklarının kendisine yardımcı olamadığını ve anlamsızlık girdabında boğulduğunu belirtir. Daha sonra okul yıllarında okuduğu kitaplara baktığımızda sürekli olarak olumsuz telkin eden, intihar, kaos ve mutsuzluğu ideal edinmiş tablo ortaya çıkar. Şasa, okuduğu kitapları şöyle belirtir: “*Ionesco ve Beckett’in, Batılı burjuva dünyasının anlamsızlık ve saçmalık evrenini tasvir eden oyunları, Camu’nün absürdü kutsayan Sisiphe Efsanesi. Sartre’in başkalarını cehennem olarak tasvir eden Çıkmaz Sokak’ı, Kafka’nın ultra sadomazoşist Ceza Sömürgesi Virginia Woolf’un, Stephan Zweig’in, Cesare Pavese’nin trajik intiharları...*” (Şasa, 2018b, s. 122).

Yapıcı’ya göre yapılan araştırmalar; modern dünyanın sunduğu kalabalık içinde yalnızlık çekmek, gayesizlik ve anlamsızlık içinde gelgitler yaşamak, yoğun stres altında bulunmak, kaygı bozukluğu, depresyon, mutsuzluk sonucunda insanın yaşanan acıya ve bunalımlara son vermesine yani intihar etmesine yol açabilir. Bu varoluşsal boşluğu anlamlandırmak, bu boşluğu geçici ya da maddi olarak giderebileceği gibi dinî ve manevî anlamlar da yükleyebilir (2007, s. 232). Şasa, kalabalıklar içinde yalnızlık çekmesi ve bunalımlar yaşaması üzerine yaşamına son verme amacıyla birçok intihar girişiminde bulunmuştur. Merter’e göre intihar sadece fiziksel anlamda hayatı sonlandırma değildir, sembolik olarak insanın davranış ve hayat tarzıyla yansıtması da intihardır. İntihar, insanın yaptığı şeyin sonunun ölüm olduğunu bilerek işkolizm, tehlikeli sporlar, estetik çılgınlığı vb. gibi bağımlılıklarla sonunu hazırlamasıdır. Yani hayata karşı ümitsizlik hâkimdir (2016, s. 395-396). Şasa, çocukluğunda ve gençliğinde yaptığı tehlikeli sporlarla sembolik intiharı yaşamıştır. Ayrıca yaşadığı buhranlardan dolayı mutluluğun ve umudun bir illüzyon olduğunu belirterek umutsuzluk ve

mutсузлук için çaba sarf edecektir. Bu arayış ise bazen intihara teşebbüs etmesiyle olmuştur.

İnsanın kendi varoluşunu sorgulamasında kişiliğini ve ilişkilerini gözden geçirerek içinde bulunduğu gerginlikten kurtulma ve yaşamını anlamlandırma çabası vardır. Bunu bir ideolojide, bilimde, sistematik olmayan düşüncelerde bazen de dinde arayarak çözüm bulmaya çalışmıştır. Ancak din dışında aşkınlık ve insan ötesi sorulara bilim ve diğer ideolojiler tatmin edici cevap verememiştir (Bahadır, 2000, s. 187). Şasa, çocukluğunda kurtarıcı olarak gördüğü *Lieber Gott* yerine kolej yıllarında nihilizme umut bağlamıştır. Lise son yıllarında artık gıpta ettiği halk için sosyalizmi benimsemeye çalışır. Fakat Kemal Tahir ile olan sohbetlerinde bile bu arayışının son bulmadığını ve Tahir'in de arayış içerisinde olduğunu görür (Şasa, 2018b, s. 93). Şasa, kolejdeki hocalarının ve okuduğu kitapların etkisiyle çeşitli ideolojileri benimseyerek anlam arayışını gidermeye çalışmıştır. Hayatını sorgulama aşamasında kim olup olmadığını öğrenmeye çalışırken 30 yaşına kadar benimsediğini sandığı materyalist düşünceyle uzlaşmadığı sonucuna vardı (Şasa, 1993, s. 107).

Batılılaşma ile gelen modernizme uyum sağlamakta zorluk çeken toplum, kendi değerleriyle ters düşmüştür. Bu yabancılaşma eğilimi çatışma, intihar, bunalım vb. sıkıntıları ortaya çıkarmıştır. Şasa, yaşanan bu yabancılaşmayı ve yozlaşmayı geçiren insanı *şebekleşme* olarak ele alır. Romana verdiği “*şebek*” ismi bu yüzden önemlidir. Çünkü “*Şebekleşme*” kavramı, insanın yozlaşmaya uyum sağlamasıdır ve yeni oluşturulan sistemin bütün değer yargılarını sorgulamaksızın sahip çıkmasıdır. Bu da Şasa'nın ifadesiyle dünyanın en büyük felâketi olarak insanın kendi fitratıyla ve tabiatıyla ters düşmesine neden olmuştur. Şasa, modern dünyada insanın kendi özünden ve geleneğinden uzaklaşmasını mekanik bir eşyaya dönüştürdüğünü ifade eder. Çünkü gelenek kişiyi kendi fitratıyla ve âlemle barıştırandır (Şasa, 2018b, s. 146-147).

Şasa'nın, yaşadığı dünyadaki gerçeklerden, acılardan ve sıkıntılardan uzaklaşmak için çocukluğunda keşfettiği hikâye anlatma ve yazı yazma eğilimi kendisine bir sığınak olmuştur. Hikâye ve senaryo yazarak rahatladığını ve bunu bir kaçış olarak gördüğünü aktarır. Yaşadığı çocukluk travmalarından ne kadar kurtulmak ve bunları hatırlamamak istese de “*Utanç*” adlı filmi incelendiğinde tüm yaşadıklarını senaryolaştırarak aktardığı görülecektir. Bu filmin kendisini çıkmaza soktuğunu şu şekilde ifade eder: “...Yaptığım işten duyduğum memnuniyet azalıyor, şüphelerim artıyor; ürünler arasında beni muhteva itibariyle tatmin eden bir şey yok; senaryolarım

beni rahatsız ediyor... Bir çılgılık var hepsinde, bir temelsizlik. Hasta çocuklar doğuruyorum ve bu hastalığı teşhis edemiyorum diye çırpınıyorum sürekli.” (Şasa, 2018a, s. 101). Edebi tür olarak Şebek Romanı’nda ise hayatının neye benzediğini, batılılaşmanın getirdiği travmatik uyumsuzlukların ve kendi geleneğinden kopukluğun neye dönüştüğünü anlatmaktadır. Şasa, hastalığına rağmen anlam arayışını sürdürmeye çalıştığını şöyle aktarır:

Belli aralıklarla hayatımı kasıp kavuran şizofreni nöbetlerine kendimce bir anlam verme savaşını sürdürmeseydim, bugün artık düşünmeyen, konuşmayan, hiçbir anlamda çevreyle iletişim kuramayan bir varlık durumuna indirgenirdim. Halen duygusal dünyam, benliğim en az kırk ayrı parçaya ayrılmış durumda. Ama en ortada, tepede, hâlâ düşünmeye, sorgulamaya, denetlemeye; kendine, çevreye, hayata anlam vermeye çalışan bir düşünsel merkez var. Her an yıkılabilse de, yıkılmaya hazır olsa da, zaman zaman üç, beş, sekiz, on parçaya bölünse de o merkezi sürekli ayakta tutmak, her sabah yeniden kurmak zorundayım (Yazmak ve konuşmak bu savaşın kaçınılmaz bir parçası.) (Şasa, 2018b, s. 14).

Birey, entelektüel olarak kendini anlamlandırma sürecinde akılcılık ve bilimsel düşünce ile tatmin etmeye çalışır, karşına çıkan dini araştırarak ve inceleyerek dinsel değişim sürecini geçirir. Şasa anlam arayışını, bilimsel değil de metafizik ve tasavvufi bağlamda gerçekleştirmeye çalışır. Lise yıllarında aldığı eğitimle materyalist bir düşünceye sahip olan Şasa, aldığı eğitim ve sahip olduğu aklın ruhsal sıkıntısını gidermediğini ve sağlığını iyileştiremediğini aktarır. Bu süreçte tasavvuf kitaplarını, Kur’an-ı Kerim ve mealini okuyarak hayatına anlam bulmaya çalışır. Eserlerinden anlaşıldığı kadarıyla Şasa, ergenlik yıllarından itibaren hayatının anlamını ve varoluşunun amacını sorgulamıştır. Bu sorgulama ilk gençlik yıllarında sosyalist bir düşünceye dayanırken orta yaşla birlikte maneviyat temelli bir yapı kazanmıştır.

3-Kimlik Bunalımı ve Varoluşsal Güvenlik İsteği: Zavalı’ya göre psiko-sosyal kodlardan biri de kimlik değişimidir. Din değiştirme aslında kimlik değişimi olarak tanımlanabilir. Birey, memnun olmadığı eski kimliğini bırakarak yeni bir kimlik arayışı içine girer. Kişi eski kimliğini, kişiliğini, amaçlarını, inançlarını, fikirlerini, davranışlarını ve değerlerini dinî değişim sonrası farklı bir kimlik ile karşılayacaktır. Dolayısıyla dinini değiştiren birey, aidiyet ve kabul edilme duygusunu üstlenir. Bunun

sonucunda din değiştirmek, bireyin yaşamını yeniden düzenlemesini sağlar (2012, s. 196).

Dinî değişim öncesinde Şasa'nın içinde bulunduğu kimlik ve aidiyet bunalımının sebeplerinden birisi de Batı'yı asıl kültür olarak algılaması ve lanse edilmeye çalışılmasıdır. Dolayısıyla bu neden, din değiştirmenin psiko-sosyal kodları arasındadır. “Bir Ruh Macerası” kitabında “*Batı hayranlığı yanı başındaki hakikati fark edemeyecek kadar bu insanları körleştirmiştir. Sera bitkisi yetiştirme misyonu, Allah'ın ismini Gott şeklinde öğretmekle başlıyor bence... Ben anadilden önce ‘dadıdil’ öğrendim.*” (Şasa, 2018a, s. 46) diyerek yaşadığı yabancılaşmayı anlatır. Ayrıca Batı hayranlığından nefret etmesi dinsel değişimini etkileyen bir unsurdur. “*Bana doğduğumdan bu yana hiç kimse doğrudan Allah'ı telkin etmedi. Allah'tan başka her şey bana öğretili. Ve bu yüzden deliliğim, sonunda, bana bir ebedi hayat bilinci olarak geldi.*” (Şasa, 2018b, s. 21) ifadesi de bu anlamda dikkat çekicidir. Şasa ise Batılılaşma ile gelen modernliğin insanlığa bir anlam veremediğini “*Modern birey varoluşunu açıklayan yüce değerlere sahip değildir.*” (Şasa, 2018b, s. 122) diyerek açıklama yapmıştır.

Siyasi ve ideolojik sistemler çoğu genç için güvenlik ve kimlik ihtiyacını karşılamaya çalışırken manevî boşluk oluşturabilir. Ülkenin kültürel ve politik tecrübelerine göz attığımızda ihtilaller hakkında hayal kırıklığına uğranmıştır. Bu yüzden Marksist, solcu, Maoçu, sosyalist kişilerin İslam'a geçişleri yadırganmamalıdır. Çağdaş düşünce sistemlerinin zayıflığı, materyalist ve dinsiz toplumun ruhsuz dünyayı anlamlandırması için dine yöneltmiştir (Hökelekli, 2018, s. 296). Bu durum Şasa'nın yaşadığı toplumu özetlemektedir. Gençlik yıllarından itibaren kimlik arayışına giren ve çeşitli ideolojilerle kimliğini bulmaya çalışan Şasa, İslam dininde karar kılmıştır. Şasa, herhangi bir kimse tarafından yönlendirilme yapılmaması neticesinde kimliğini bulma noktası yaşadığı sıkıntıları şöyle ifade eder:

Çevreme aidiyet bilinci çok zayıf olduğu için, her şeye dışarıdan bakıyordum, dünyaya dışarıdan bakmak zorunda kalıyordum. Aileme dışarıdan bakıyordum; ailem bir konuda haklı mı haksız mı, iyi mi kötü mü hep başkalarının gözüyle bakıyordum. Bu, bir çocuk için çok yorucu bir şey. Bu aidiyet belirsizliği çocuk yaşta eğri ile doğru hakkında yapayalnız karar verme mecburiyetini getiriyor (Şasa, 2018a, s. 14).

Doğumuyla beraber Yahudi mürebbiyeye verilmesi, Katie'nin kendi dinini ve ritüellerini telkin etmesi, Hristiyan dinine ait simgelerin zihninde yer alması (Şasa,

2018a, s. 34) ve yaşadığı toplumun İslam dinine mensup olmasıyla Şasa da bir aidiyet problemi ortaya çıkmıştır. Bunun yanında asıl sebep anne ilgisinden ve şefkatinden uzak kalmasıdır. Katie zaman zaman okul yıllarında Şasa'yı evinde misafir edip yemek yediriyordu. Bu durum dinî kimlik ve ebeveyn konusunda nereye ait olduğuna dair çıkmazlara neden olmuştur. Şasa, yaşadığı bu aidiyet bunalımı için şöyle söyler: *“Hayatımda üç insan var: Annem, Katie ve Barbara. Nereye ait olduğuma karar veremiyorum, bağlantı kuramıyorum, ebeveynim konusunda duygusal açıdan bir kararlılığım yok.”* (Şasa, 2018a, s. 41). Bu durum Şasa'nın ikilemde kaldığını ve bocalama geçirdiğini gösterir. Şebek Romanı'nda ise Şizoid Re-Re'nin kişiliğini *“kurşun renkli bir kimliksizlik”* (Şasa, 2015, s. 81) olarak tarif eder ve kimlik konusunda belirsizlik yaşadığına dikkat çeker. Şasa yaşamı boyunca kültür, din, gelenek ve anne rolü ile ilgili sürekli bir aidiyet problemi yaşamıştır.

Doğduğundan itibaren İslamiyet'i yok sayan ve kötüleyen bir ortamda büyüyen Şasa'nın zihninde İslam olumsuz bir imaja sahiptir. Hatta o, İslam'ın *Vurun Kahpeye* filmindeki gibi aktarıldığını anlatır. Dolayısıyla kendi değerleriyle ters düşerek varoluşsal anlamını ve benliğini bulma noktasında çıkmaza girer. Bu durumu şöyle tanımlar:

“...bir mağara tabanına yatmış yaralı bir hayvan gibi, uzun seneler, içe dönük karanlık bir dünyada yaşıyorum. Bu iletişimsizlik ve dışlanmaya ilave olarak, yetişme çağından itibaren kendisine inançsızlık telkin edilen birinin, bir üst dünyaya bağlanarak kurtulma şansı da yok. Anlayacağınız, görünenle sınırlı ve basık bir dünyada yaşıyorum. Kapalı... Her taraftan sınırlı. Hiçbir yerden yardım alamayan bir dünya... Vahiy gibi bir alandan bile yardım alamıyor. Bu dışlanmışlık ve iletişimsizlik yüzünden insan, mutlak bir karanlığa itiliyor (Şasa, 2018b, s. 132).

4-Dramatik Tecrübeler: Din değiştirmelerde çocuğun aile içerisinde yaşadığı mutsuzluklar etkili bir faktör olabilmektedir. Köse (2012, ss. 65-69), çocukluk döneminde yaşanan dramatik tecrübelerin yansırı ilgisiz anne-baba ya da anne ve babasız büyümenin dinsel değişimi etkileyen faktörlerden biri olduğunu açıklar. Din değiştirmede en önemli faktör çatışmadır. Bu çatışma, bireyin travmatik tecrübeler yaşamasına neden olmuştur. Bireyin yetiştiği aile ortamında yaşanan olumsuzluk, boşanma, hastalık, çok yakın birisinin ölümü gibi hayatını derinden etkileyecek kötü bir tecrübe yaşaması travmatik olaylar sınıfına dâhil edilmektedir (Zavalsız, 2012, s. 193).

Bu doğrultuda Şasa'nın doğumundan itibaren mürebbiyelere teslim edilerek ebeveyn sevgisinden ve ilgisinden mahrum edilmesi, ruhsal yalnızlık çekmesi neticesinde daha sonra onun farklı arayışlar içinde olmasına neden olmuştur. Aslında bakılırsa arayışların arkasında yalnızlık korkusu ve dışlanmışlık hissi ön plana çıkan faktörlerdir. Bu duygular, Şasa'ya hastalık olarak dönmüştür. Geçirdiği şizofren nöbetleri ile bir süre hastanede tedavi görürken çok sevdiği Kemal Tahir'in hastalanması Şasa'yı derinden etkilemiştir. Şasa'nın dinsel değişim sürecine sürükleyen ve hayatında dönüm noktası olan travmatik olaylar şöyle sıralanır: *“Yahudi dadıların merhametine muhtaç halde geçen bir çocukluk, köklerinden koparılmış bir eğitim süreciyle eşgüdümlü umarsız bir yabancılaştırılmışlık, gerçek muhatabını bulamayan bir ilk gençlik dönemi, ardından yanlış bir evlilik ve tüm bunlarla atbaşı giden sınırsız sıkıntılı bir zihin hayatı... Ardından, delilik ülkesine ziyaret...”* (Şasa, 2018b, s. 31).

Şasa'nın çocukluk dönemindeki buhranlı yıllarından kaçma çabası ve bu dönemi hatırlamak istememesi adeta kendine yeni dünya oluşturma gayretini gösterir. Madak, çocukluk yıllarını mutlu bir şekilde *“Alice harikalar dünyası”* (Öveç, 2018, s. 63) olarak anarken Şasa ise *“Hayatımın ilk yarısı korku filmi gibi”* (Şasa, 2018a, s. 158) diyerek çocukluk yıllarında cehennemi bir hayat yaşadığını ifade eder. Dönüşüm sonrası Şasa'dan hatıralarını yazması istenildiğinde şöyle demiştir: *“Nasıl olacaktı? Geriye dönüp ağır sıkıntılarla dolu çocukluk ve gençlik yıllarımı hatırlamak bile bana bunalım ve daralma veriyordu.”* (Şasa, 2018a, s. 9) diyerek çocukluk dönemindeki hatıralarından bile uzaklaşma isteğini görebilmekteyiz.

5-Estetik Etkilenme: Dinsel değişime götüren faktörlerden biri de estetik etkilenmedir. Şasa'nın biyografisine baktığımızda yaşadığı hezeyan sırasında belirttiği kilise-cami mekânları aynı karede geçer. Şasa, kilisenin korku verici, sarı, dumanlı karanlığına karşı caminin huzur, ahenk ve yumuşaklık hissettirdiğini belirtir. Kilise'nin kasvetli havasının ve İsa'nın kanlı figürünün aksine caminin sade, ferah ve nezih olması Şasa'nın ruh dünyasını şöyle etkiler: *“İslam'daki rahmet boyutunu, Rahman olan Allah'ın sıfatlarını adeta yansıtmış olmalı ki, küçücük bir çocuğun ruhunda derin bir iz bırakıyor. Camideki o cemalet bana kendisini sevdirmişti, daha önce gördüğüm kilise ile aradaki farkı hemencecik hissetmiştim.”* (Şasa, 2018a, s. 49). Buradan hareketle Şasa'nın dine yönelişinde dinî mimarinin etkileyici güce sahip olduğu söylenebilir. Kutsal mekânların anlamlandırılması, bu bağlamda huzur ya da huzursuzluk hissedilmesi psikolojik bakımdan çekicilik ve iticilik duyguların yaşanmasına neden

olabilir. Anlaşıldığı kadar Şasa, dinsel değişim sürecinde kiliseye karşı itici duygular yaşarken camiye karşı çekici hislerle dolmaktadır.

3.1.2.2. Dinsel Değişimde Etkili Olan Sosyo-Kültürel ve Dinî Faktörlerin Şasa'daki Tezahürleri

1-Telkin ve Sosyal Etkileşim: Sosyal etkileşim ve telkin, dinsel değişimi etkileyen sosyal faktörlerdir. Genellikle bunalım ve arayış içerisinde olan birey için dinî şahsiyetli bir kimsenin varlığı, etkileyici sözleri, davranışları ve yazıları ufuk açıcı olabilir (Hökelekli, 2018, s. 299). Şasa, İbn Arabî'nin Fusûsu'l-Hikem'i okumasıyla bir aydınlanma geçirmiştir. Daha sonra Muhyiddin Şekur ile etkileşimi, tasavvufa girmesiyle mürşidin telkinleri ile dini tanımaya ve yaşamaya başlamıştır.

2-Eski Dinine Karşı Tepki Duyma: Diğer bir sosyal faktör ise bağlı olunan eski dine karşı tepkilerdir. Şasa'nın, bağlı olduğu eski dinine karşı değil de içinde bulunduğu kültürel ve sosyal şartlara bir tepkisi vardır. Hristiyan ve Yahudi geleneği altında yetişmesi ve diğer yandan Batılılaşma ile gelen materyalist ve sosyalist düşüncenin empoze edilmesiyle kendi öz geleneğine karşı yabancılaşmıştır. Bu yabancılaşma, Şasa'nın ruh dünyasını dengede tutacak bir dal vermemiştir. Fusûs'u okuyarak bir sevinç ışığının ve aydınlık denizinin belirdiğini söyler. Kendine “*Ayşe, bugüne kadar hiç bilmediğin bir kaynakla karşı karşıyasın, bu okuduğun hiçbir şeye benzemiyor!*” (Şasa, 2018a, s. 127) demiştir. Kitabı okudukça hayranlığı artmıştır. Okudukça kendi kendine “*Ayşe, bugüne kadar okuduğun, öğrendiğin, sana yapılan her türlü telkin, öğretilen her şey yanlış!*” diye ifade eder. Sonra “*Şimdi yepyeni bir şey var; gözünü dört aç, bu kapıdan girmeye çalış; bugüne kadar taşıdığın bilgileri toptan sil!... Bu hissiyat nasıl uyandı ve gelişti? Galiba tamamen fitri bir şey...*” (Şasa, 2018a, s. 128) diyerek bilgi heybesini boşaltarak her şeyi yeniden öğrenmeye çalışacaktır ve hayata yeni bir bakış açısıyla bakmayı öğrenecektir.

Glock, dinsel değişimin ve din değiştirmenin esas güdüsünün “yoksunluk” olduğunu belirterek beş şekilde açıklar: 1) Ekonomik yoksunluğa sahip bir birey, kendisinden ekonomik olarak üstün olan insanlarla kıyaslar, bunu hak etmediğini ve kötü şartlarda yaşadığını düşünür. 2) Toplumsal yoksunluğu yaşayan birey; cinsiyet, yaş, ırk vb. fiziksel özelliklerinden memnun değildir. 3) Organizma yoksunluğu sahip birey, fiziksel ya da zihinsel hastalıklar karşısında kendini engelli olarak düşünür. Bu

durumda olan birey, başkalarının ulaşabildiği ama kendisinin elde edemediği olanaklara sahip olamadığından yoksunluk duygusunu hisseder. 4) Toplumun benimsediği değerlerin etkisiyle birey ve grup tutumları arasındaki tutarsızlık ve çelişki karşısında kişi ahlâkî yoksunluk hissedebilir. 5) Bireyin anlam arayışı sırasında bilişsel ihtiyacının karşılanmaması ruhsal/psikolojik yoksunluğu ortaya çıkarabilir. Bu tür yoksunluklar, insanı gereksinim duygusuna sürükleyerek var olan değer sistemi tarafından anlamlandırılmazsa birey yeni bir değer arayışına girebilir. Bu arayış da dinsel değişimi getirebilir (Kayıklık, 2005, s. 17-18).

Şasa'yı bu yoksunluk teorisine göre değerlendirdiğimizde onun hayatında bütün çeşitlerini görebiliriz. Ruhsal yoksunluk öne çıkanlardan birisidir. Ayrıca yaşadığı toplum içinde kendi değerleri ve benimsediği düşünceleri arasındaki tutarsızlıkları, ahlâkî yoksunluğu Şasa şöyle ifade eder:

Toplumumuzun adeta bir açık savaş meydanına dönüştüğü, kardeşin kardeşi vurduğu o depremleri ortamda, yalnız kendim için değil tanıdığım, tanımadığım nice insan için duyduğum engin endişenin etkisiyle aniden infilak eden bir iç-çelişkiler zinciri, beni bir gece uçurumdan aşağı itmiş, kendimi alev alev yanan manevi bir ateş denizde bulmuştum. Zihnim ve bedenim binbir acıyla kavruluyor, taşkın paranoid vehimler tüm benliğimi kaplıyordu (Şasa, 2018b, s. 83).

İnsanın kendini ilah edinmesiyle her şeyi bileceğini, yapacağını iddia ederek acizliğini bilmemesi bencillığe ve hayretsizliğe sürükler. Fakat hastalık ve ölüm karşısında çaresiz kalması ve çözüm bulamamasıyla ruhsal tükenmişliği yaşayan Şasa şöyle ifade eder:

Vahşi çölün şiddet dolu kum fırtınaları, o süfli âlemin haşerelerinden, kan içicilerinden oluşan çöl sakinleri: Akrepler, çiyenler sırtlanlar, akbabalar, leş kargaları. Kuraklığın, susuzluğun dehşet dolu anıları. Yoksunluğun binbir acısı ve acıların doruğunda hayretsizlik... Duyguları küntleştiren, kalbi buzlaştıran, tahayyülatı öldüren hayretsizlik... “Ben bunu biliyordum”, “Ben bunu tanıyordum”, “Bunda yeni bir şey yok” hayretsizliği. Hayretsizliğin uzun, sancılı, işkenceli öldürücülüğü. Sürünen ceset, hasta nefis, yakıcı hiçlik. Hiç bitmeyecek sanılan kör yolculuk, beyindeki çılgın uğultu, kahredici hezeyanlar, yürekte eksilmeyen korku, yık edici keder, yıkıcı karamsarlık... (Şasa, 2018b, s. 118).

Sinema dünyasında çalışırken binbir zorlukla bir kadının yapamayacağı asistanlık işlerini yapması, babasının harçlık konusunda cimri davranmasından dolayı parasızlık çekmesinin ve ait olduğu çevre tarafından zenginlik içinde fakirlik yaşamasının alay konusu olması Şasa'yı depresif hâle sokmuştur, bunu ekonomik yoksunluk olarak açıklayabiliriz. Herkesin birbirinin kuyusunu kazdığı sinema dünyasında, yaptığı işlerin sanatsal kaygı güdülmeksizin ticari olması ve ısmarlama yazılan filmlerin altına imzasını atmaya zorlanması Şasa'yı çıkmaza sokmuştur. Şasa'nın cinsiyeti itibariyle kadın olması ve boyunun insan boyu ortalamasından uzun olması ailesi ve toplum tarafından yadırganmıştır. Yaptığı evliliklerde, kendi boyunun eşlerinin boylarından uzun olması, kadınlık vasfı olarak görülen ev hanımlığında zorlanması ve eşleri tarafından eleştirilmesi ile sürekli dışlanmışlık hissini yaşaması toplumsal ve organizma yoksunluk olarak karşımıza çıkar. Glock'un ahlâkî, toplumsal, ekonomik, organizma ve ruhsal yoksunluğunu Şasa'nın biyografisine baktığımızda açıkça görmekteyiz.

Snow ve Philips, bireyin dinî değişim yaşamadan önceki yaşamında tecrübe edilen beş şahsi problem çeşidini şöyle açıklar: 1) Ruhsal problemler; anlamsızlık, yön ve amaç eksikliği, yetersizlik duygusu ve öz saygı düşüklüğüdür. 2) Kişiler arası problemleri içeren evlilik sorunları, çocuk yetiştirme sorunları, ebeveyn sorunları ve diğer ilişkisel sorunlardır. 3) Karakter ile ilgili problemler; uyuşturucu, alkol, benmerkezcilik ve kontrol edilemeyen öfke gibi çeşitli kişilik problemleri içerir. 4) Maddi olarak bilinen problemler; işsizlik, iş memnuniyetsizliği, mali ve okulla ilgili sıkıntılardır. 5) Fiziksel olarak bilinen problemler; baş ağrısı, sinirlilik, kronik hastalık, obezite, enerji eksikliği vb. içerir (1980, s. 434).

Snow ve Philips'in değindiği beş probleme göre Şasa'nın hayatında birçoğunu görmekteyiz. Çocukluğundan beri ait olduğu yeri bulmaya çalışan Şasa, anlam arayışını ve hakikat arayışını çeşitli mecralarla bulmaya çalışır. Ruhsal problem olarak evhamdan dolayı Şasa'nın hastalık hastası olduğunu söyleyebiliriz. Anlamsızlık ve birçok şeyin mahiyetinin bilinmemesi ve öğretilmemesi Şasa'da büyük yara açar. Bayramların önemini anlatmayan ve kupkuru bir ritüel olarak yaşayan ailesine saçını yolarak tepki gösterir. Kişiler arası problemlerden birisi; ailesiyle kaliteli vakit geçiremeyen Şasa, mürebbiyelerin terbiyesinde günlük yaşamını aynı saatte yemek yemek, uyumak gibi disiplin kurallarıyla vakit geçirmesidir. Ailesi ile aynı masa etrafında nadiren yemek yediğini aktaran Şasa, mahrum kaldığı aile sıcaklığını kendi evlilik hayatında bulmaya

çalışır. İkincisi ise babasının yeterince kendisiyle ilgilenmemesi Şasa'nın eşlerinden sığınılacak ve korunacak bir aile babası beklentisine sokar. Fakat ilk iki evliliği boşanma ile sonuçlanır. Ailesinin istemediği Atilla Tokatlı ile evlenmesi ile maddi sıkıntıları da getirir. Kumaş atölyesinde zehirlenmesi ile işini bırakması, ilkökul yıllarında istenilmeyen arkadaş ve öğrenci olması, Yeşilçam dünyasında çetrefilli iş koşulları, ısmarlama senaryo yazılmasına zorlanması gibi problemler Şasa için mücadele edilmesi gereken maddi problemlerdir. Fiziksel problemler ise çocukluğundan beri psikolojik olarak yıpranan Şasa; sevgisizlik, yalnızlık, ölüm korkusu, dışlanmışlık gibi unsurlar tipik şizofren hastalığına neden olmuştur ve 18 yıl boyunca mücadele eder. Tedavi için gittiği Londra'da Fusûsu'l-Hikem kitabını görmesi dönüşümüne götüren bir araç olur.

Din değiştirme, bireyin kimliğinde radikal bir şekilde değişime uğrayarak yaşamını yeni dine göre tekrar düzenlenmesidir. Ayrıca ortaya konulan din değiştirme olayını tanımlamak için araştırmacılar dört kriter belirlemişlerdir: 1) Din değiştirme hadisesi kişilikte oluşan derin bir değişimdir. 2) Değişim sadece olgunlaşma sonucu değil, aktif bir kazanım ile oluşur. 3) Bu değişim kişinin kişiliğinde, davranışında ve düşüncelerinde radikal bir sonuç vermesi gerekir. 4) Değişim sonucu oluşan yeni kişilik, eski kimliğini beğenmeyerek karşına çıkan sıkıntıları yeni kimlikle çözüm bulabilmesidir. Sonuç olarak din değiştirmenin bireyin hayatına etkisi gözle görülebilir bir şekilde sergilenmesi gerekir (Köse, 2004, s. 410). Bu olguya göre Şasa'nın hayatına baktığımızda radikal bir değişim vardır. Şasa, hayatını ikiye ayırarak yeni bir kimlik ile eski yaşantısının tam tersi bir görüntü sergilemiştir. Eski çevresiyle irtibatı koparma, örtünme, düşüncelerini ve sinemayı tasavvufî anlayışa göre temellendirme, ibadetleri yerine getirmeye çalışması gibi radikal değişimlerle yeni kimliğine ayak uydurmaya çalışır. Özellikle namaz ve başörtüsü konusunda kendisiyle mücadele eder.

Psikanaliz teorisine göre, din değiştirme dinamikleri kişilik yapısını oluşturan unsurların yansımasıdır. İd, ego ve süperegö kendi içinde sürekli mücadele hâlinindedir. Ferud'a göre din değiştirme süreçlerinde hayat ve ölüm içgüdüleri arasında sürekli mücadele hâlinde olmasının yanında uzlaşmanın da olduğunu belirtir. Suçluluk, terör, bebeğin anne-baba ile ilişkisi, keder, duygusal yoksunluklar, arzular ve acılar insanı dine yönelttiği gibi dinî ritüellerini ve inançlarını yaşamaya sevk eder (Rambo, 2011, s. 215). Şasa'nın hayatına baktığımızda kendi iç dünyasında ve yaşamında çatışma hâlinde olduğunu eserlerine yansıtmıştır. Şasa'nın hayatında dinsel değişimi anlamak için

yeterli sebebi ve gerekli sebepleri açıklamak gerekir. Gerekli sebepleri günahkârlık duygusu, travmatik tecrübeler, sosyal etkileşim ve telkin, zihinsel tatmin, estetik etkilenme, varoluşsal kaygıya dair soruları cevaplamak olarak sıralanabilir. Yeterli sebep ise Şasa'nın anlam arayışı olarak karşımıza çıkar.

3.1.3. Şasa'nın Dinsel Değişimi Yaşama Biçimi

1. Değişim Motiflerine Göre:

Lofland ve Skonovd (1981, s. 375) yaptığı araştırmalar sonucu dinsel değişim motiflerini entelektüel, mistik, deneysel, duygusal, yeniden uyanış ve cebri motif olarak sıralar.

a) *Entelektüel Motif*: Birey alternatif din ve ideolojileri araştırarak ve onların yaşam biçimlerini öğrenerek tanır. Ayrıca kitap, televizyon, internet vb. gibi entelektüel araçlarla dinî tanımaya ve tatmin olmaya çalışır. Birey, üzerinde araştırma yaptığı din ve ideolojiye sahip insanlarla etkileşim hâlinde olmak zorunda değildir. Amaç ilgilendiği ve kabul edeceği din ve ideolojinin kendisine nasıl bir katkıda bulunacağıdır. Sosyal baskı ve etkileşim bireyi etkileyen bir faktör olarak karşısına çıkmaz (Lofland& Skonovd, 1981, s. 376; Köse, 2012, s. 136). Şasa üzerinde değerlendirme yaptığımızda en etkili olarak entelektüel motif karşımıza çıkmaktadır. Şasa'nın 10 yıl boyunca İbn Arabî'nin Fusûs kitabını okuduğunu ve bu eserin değişimine girizgâh olarak katkı sağladığını görebilmekteyiz. Dahası dinsel değişim öncesinde Şasa, Kemal Tahir'in vefatından sonra Tahir'in kütüphanesinden Kur'an mealini alıp okuyarak tefekkür etmiştir. Ayrıca Mevlâna'nın *Mesnevisi*'ni, Muhyiddin Şekur'un *Su Üstüne Yazı Yazmak* eserini, Ahmed Gazâlî ve Abdulkadir Geylani gibi şahsiyetleri okuduğunu belirtir. İsmet Özel'in *Mataramda Tuzlu Su Var, Waldo Sen Neden Burada Değilsin* gibi eserleriyle kendi ihtidasına örnek olduğunu ifade eden Şasa, bundan dolayı İsmet Özel ile irtibata geçerek İslam dini hakkında bilgi almaya çalışmıştır. Dinsel dönüşüm sonrası mağaram dediği kendi evinde, sürekli okumalar yaparak ya da insanları evine davet ederek kendini geliştirmeye çalışmıştır. Namazı ve süreleri ise Namaz Hocası kitabını önüne alıp okuyarak öğrendiğini belirtir.

b) *Mistik Motif*: Mistik motifte dinsel değişim şekli, ani bir içsel aydınlanma veya anormal bir deneyim ile gerçekleşir (Kayıklık, 2017, s. 19). Bireyi derinden etkileyen bir rüya, vizyon, gaip sesler duyma yoluyla gerçekleşen bir mistik deneyim geçirebilir (Köse, 2004, s. 418). Şasa, Fusûsu'l- Hikem'i ilk okumaya başladığı zaman

diline pelesenk ettiği meşhur hadis “*Ben gizli bir hazineydim, bilinmeyi istedim!*” sözünü okuduğunda sarsılır ve bir aydınlanma geçirdiğini ifade eder (Şasa, 2018a, s. 127). Fusûs kitabı ağır olmasına rağmen bu söz Şasa’nın dikkatini çekerek İslam dinini araştırma ve benimseme noktasında önemli bir faktördür. Diğer yandan mistik motifin izlerini, yaşadığı şizofreni nöbetleri sırasında yazdığı günlüklerinden yola çıkarak çıkarımda bulunabiliriz.

c) *Deneysel Motif*: Deneysel motifte birey, yaşamı sırasında kendini din değiştirmeye hazır hissettiğinde “*Hele bir görevim nasıl olacak?*” düşüncesi ile alternatif din ve ideolojiyi tecrübe etmeye çalışır. Bu tecrübe edinmenin sonucunda din değiştirme kararı gerçekleşir. Birey bir dinî grubun ibadetlerine ve aktivitelerine katılır. Göreceli de olsa bile bir sosyal etki söz konusudur (Köse, 2012, s. 136).

d) *Duygusal Motif*: Duygusal motifte birey, tercih edeceği dinin üyelerine karşı bireysel bağlılık, sempati veya özel bir duygu hisseder. Kişi, grup mensuplarının aralarındaki samimiyetinden ve davranışlarının sıcaklığından etkilenir. Sosyal baskı bazen olabileceği gibi daha çok yardımcı bir faktör olarak anlaşılabilir (Köse, 2012, s. 136). Duygusal olarak şeyh-mürît ilişkisine bakıldığında yedi yıl müridinden ders alarak dininde dindarlaşma yaşadığını görebiliriz. Ayrıca İslam’ı araştırmak ve öğrenmek için dahil olduğu çevrenin samimiyetinden ve sıcak ilgilerinden etkilenmesini duygusal motif olarak tarif edebiliriz.

e) *Yeniden Uyanış Motif*: Bu din değiştirme motifinde kişinin dinî duygu ve davranışları, üyesi olduğu grup ve kişiler tarafından harekete geçirilmesidir. Birey hareketin verdiği dinî duygu coşkunuğu ile dindarlaşma eğilimi gerçekleştirebilir. Yeniden uyanış motifini günümüzde çok sıklıkla göremeyebiliriz. Daha çok Batı’da Hristiyanlığı yaymak için Moonculuk hareketi ve Hint kaynaklı Hare Krishna hareketi buna örnek olarak gösterilebilir (Köse, 2012, s. 136-137).

f) *Cebrî (zorlama) Motif*: Bu tarz din değiştirme tekniği, çeşitli yöntemlerle beyin yıkama ile gerçekleşen, günümüzde çok nadir ve bazı özel durumlarda görülmektedir. Buna rağmen Batı’da hâlâ var olan ve ortaya çıkan bazı yeni dinî hareketlerin bu metodu kullandıkları iddia edilmektedir. Bireyin bir dinî grubun ya da karizmatik liderin etkisi altında kalması söz konusudur (Kayıklık, 2015, s. 118; Köse, 2012, s. 137). Bu motifte harici etkiler ön plana çıkmaktadır.

İncelendiğimiz gibi Şasa'nın dinî dönüşüm motifleri; duygusal, entelektüel ve mistiktir. Diğer motifleri değerlendirdiğimizde cebri, yeniden uyanış ve deneysel gibi motiflerin izlerini Şasa'da rastlanmamıştır.

2. Kişinin Etkin Olup Olmamasına Göre

Bireyin dinsel değişim sürecinde, değişiminde aktif ya da pasif olarak etkin olup olmadığına göre iki şekilde ele alınmıştır.

1- *Pasivist Görüş*: Din değiştirme sürecinde birey pasif bir rol oynar ve kendisini harekete geçiren ise yaşamında edindiği tecrübelerin motivasyonel etkisidir. Ayrıca olaylar karşısında istikrarı olmayan bireyin dinsel değişimi, dinî grupların sosyal etkileşimi sonucunda meydana gelir. Kişinin bu durumundan dinî gruplar yararlanmaktadır. Psikoloji ve sosyoloji bilim dalları da bu görüşte fikirlerini ileri sürerler. Günümüzde ortaya çıkan yeni dinî hareketler bu yaklaşımla incelenmektedir (Köse, 2004, s. 412).

2- *Aktivist Görüş*: Bu yaklaşımla bireyin din değiştirme hadisesi sosyal, psikolojik ve benzeri durumlardan bağımsız ve aktif olarak kendi çabasıyla gerçekleştirdiği bir dinsel dönüşümdür. Aktif olan birey, anlam arayışı içerisinde olabileceği gibi içinde bulunduğu sosyal, psikolojik olumsuz koşullardan kurtulma isteği de olabilir. Birey kendisine kurtuluş yolu ve kendisini tatmin edecek bir hayat tarzı bulmaya çalışır. Aktivist görüşe göre birey, grup ve ideolojileri bu yönde kullanır (Köse, 2004, s. 412). Dinsel değişim sürecinde aktif birey, hayatını kendi isteği doğrultusunda yönlendirme yaptığı gibi harici etkenleri hayatına müdahale ettirmez.

Şasa'nın tüm hayatına baktığımızda sürekli bir arayış içerisinde olduğunu ve her şeyi merakla araştırdığını görebilmekteyiz. Dönüşüm yaşanmasında aktif olarak eylemde bulunan Şasa, İslam dini hakkında bilgi öğrenebileceği insanlar ile sürekli telefon konuşmaları ve çeşitli okumalar yaparak dinî hakkında bilgilenmeye çalışmaktadır. Şasa'nın okul yıllarına baktığımızda sürekli kitap okuyarak anlam arayışına çözüm bulmaya çalışmıştır. Bu yüzden önce okulun etkisiyle nihilizmi, sonra imrendiği halk ve toplum için sosyalizmi benimsemiştir. Hakikat arayışı olarak bunların yetmediğini, bunalımlarını ve psikozlarını dindirmediğini aktarır. Hakikat'ın gerçek anlamda İslam'da olduğunu bulmasıyla şizofrenik hâlleri ve vehimleri azalmıştır.

3. Değişimin Yönüne Göre

Kayıklık'a göre dinsel değişime neden olan faktörler; bireyde oluşan dinsel duygu, düşünce ve davranışlarında açık bir şekilde görülebilir veya açığa çıkan değişimlerden anlaşılabilir (2017, s.12). Bu değişimleri dört farklı şekilde sınıflandırabiliriz:

a) *İnanılan Dini Yaşamada Görülen Değişimler (İçten-İçe)*: İnsanın, inandığı dinî yaşama bakımından farklı yoğunluk dereceleri olabilir. Birey kabul ettiği dini sadece inanarak kalabildiği gibi o dini gerektiği gibi yaşayarak da gösterebilir. İnandığı dinde yükseliş olabileceği gibi dinden uzaklaşarak dinsel zayıflama da olabilir. Meadow ve Kahoe bu kavramların birincisine “*yeniden bütünleşme*” ya da “*kendi dininde dindarlaşma*”, ikincisine ise dinsel “*bütünlüğün bozulması*” olarak adlandırır. Kendi dininde dindarlaşmaya örnek olan Gazâlî, benimsediği dinî yaşayışı bırakarak tasavvufi bir dinî yaşayışa sahip olmuştur. Batı’da ise dindarlaşma örneği olarak bu değişime Pascal örnek verilebilir (Kayıklık, 2017, s. 12). Bireyin kendi dinî yaşantısında olgunlaşma eğilimi olduğunu gösterir.

b) *Bir Dinden Başka Bir Dine Geçme (Dinden-Dine)*: Bu değişime göre birey, inandığı dinin değerlerini bir kenara koyarak başka bir dine inanarak yönelmesidir. Bireyin başka dine yönelmesine neden olan faktörler; mensup olduğu dine ait inanç ve değerlerin hayatına yansımaları, geçiş yaptığı dinin değerlerinden olabileceği gibi bunların haricinde başka bir neden de olabilir. Bu değişim türüne örnek olarak Yusuf İslam verilebilir. Onun yaşamını incelediğimizde, dinsel değişimi “*bunalım, arayış ve aradığını bulma*” gibi güdü ve aşamalar belirgin bir şekilde görülmektedir (Kayıklık, 2017, s. 13). Bu değişim yönünü yaşayan bazı bireyler, girdiği yeni ortam tarafından takdirle karşılanabilir ya da eski çevresi tarafından dışlanma yaşayabilir.

c) *İnançsızlıktan Dine Geçme (Dıştan-İçe)*: Önceki yaşamında herhangi bir dine inanmamış ya da geleneksel bir dine mensup olarak bağlanmamış bir kimsenin bir dine inanması veya dini kabul etmesidir. Bu duruma örnek olarak Ünlü sanatçı Cem Karaca verilebilir (Kayıklık, 2005, s. 10). Karaca hayatını ikiye bölerek eski ve yeni kimliğiyle ortaya çıkmaktadır.

d) *Dinden Tamamen Ayrılma (İçten-Dışa)*: Bireyin dinî inancı zayıf ya da güçlüde olsa dinini terk ederek herhangi bir dine inanmamayı seçmiştir. Clark, her dinsel değişimin dine ilgi duyma yönünde olmayacağını ve bundan dolayı bazı durumlarda dinden

uzaklaşma şeklinde olacağını “*karşı-değişim (counter-conversion)*” olarak ifade etmiştir. İtalyan filozof Robert Ardigo ve Turan Dursun böyle bir dinsel değişime örnek olarak gösterilir (Kayıklık, 2017, s. 14- 15).

Şasa’nın biyografisine ve röportajlarına baktığımızda dıştan-içe bir değişim yönü görülmektedir. La Paix Hastanesi’nde yatarken ateist olduğunu vurgulayan Şasa, Fusûs’u okuyarak İslam’ı tanıdığını ve benimsediğini belirtir. Gençlik ve yetişkinlik dönemlerinde sürekli arayış içerisinde olan Şasa, çeşitli ideolojilerle kendini tatmin etmeye çalışır. Hastanede yatarken hiç tanımadığı Allah’a dua ettiğini ve yardım dilediğini belirtir. Şasa’nın dinsel dönüşüm öncesi hayatında Allah kelimesi yerine Yahudi geleneğine ait *Lieber Gott*, Hristiyan geleneğine ait kutlamalar, kiliseye götürülme, İsa figüründen bahsetmesi gibi unsurlara yer vermesi bu dinde yaşadığını göstermez. Ayrıca ailesinin dinî gelenekleri az da olsa yaşamaya çalışması ve Şasa’ya telkin etmesi de o dine mensup olduğunu göstermez.

Dinsel değişim öncesi, kendisinde ailesinin Batılı gibi yaşamasının izlerini görebiliriz. Seküler ve modern bir yaşantı içinde Batı ve Batı’dan gelen akımlarda samimiyet, adalet, şefkat vb. kavramlarını ararken Doğu’ya yönelerek İslam’ı bulmuştur. Eşi Bülent Oran’la dinî nikâhı kıydırması, namaza başlaması, başını örtmesi, ölümü profiterol tatlısı olarak tasvir etmesi ve ahirete hazırlık safhalarını eserlerine yansıtarak dininde yoğunlaşma eğilimini olduğunu gösterir.

4. Değişimin Süresine ve Hızına Göre

a) Ani Dinsel Değişim:

Kısa sürede ve ani olarak ortaya çıkan dinsel değişim “*ani dinsel değişim, bunalım dinsel değişimi, kendinden geçme dinsel değişimi*” kavramlarıyla ifade edilir. Bu tür dinsel değişimlerde, birey aniden değişir ve bunun sonucunda kendini yeni bir inanca ya da dine uyum sağlarken bulur. Genel olarak ani dinsel değişim çatışma, engellenme ve bilinçdışı ile yorumlanır. Bu değişime açık olan insanlar yetersizlik duygusu, kendini değersiz hissetme ve suçluluk duygusu gibi duyguları çatışma ve engellemelerle bastırarak ani dinsel değişime zemin hazırlarlar. Bu bastırılan duyguları fark eden birey, Tanrı’ya yönelerek dinsel değişim ile çözüme kavuşturur (Paloutzian, 1996, s. 146; Kayıklık, 2017, s. 16). Ani din değiştirme olayında birey realist değil duygusaldır. Birey aktif olmayarak dış çevrenin etkisi altındadır. Etkileyici bir kişilik

değişiminden bahsedilir. İnancın sonucunda davranış değişimi meydana gelir. Suçluluk duygusunun getirdiği günah ve hatadan arınma hissi ağırdır. Dogmatik katı bir dinî görüşe sahiptir. Ancak ani din değiştirme hadisesi dışarıdan görünmesinin aksine bazen bireyin iç dünyasında yaşanan ruhsal çıkmazlar uzun süreli bir bekleme dönemi içerir (Gorsuch, Hood , Hunsberger, Spilka, 2003, s. 349; Köse, 2004, s. 416-417).

b) Yavaş Yavaş Gelişen Dinsel Değişim:

Yavaş yavaş gelişen ya da kademeli olarak gerçekleşen dinsel değişim hadisesi bazen bir gün, bazen bir ay ya da birkaç yılda meydana gelebilir. Uzun bir süreci bekleyen dinsel değişimde birey, kendine ve yaşamına ilişkin sorular sorarak hayatını gözden geçirir. Çeşitli inanç ve dinlere ilişkin araştırmalar yapar. Dolayısıyla birey yavaş yavaş dini ya da inancı reddetme veya kabul etme devresine gelir. Aşama aşama meydana gelen dinsel değişim entelektüel bir sürece sahiptir. Teorik olarak, kademeli din değiştirenler çatışma ve hayal kırıklığı yaşayabilir. Ancak kişi ani dinsel dönüşüm sürecindeki gibi duygularını bastırmaz. Kişi onları daha bilinçli çaba ile çözer. Bu daha aktif bir süreç olduğu anlamına gelir (Paloutzian, 1996, s. 147; Kayıklık, 2017, s. 17). Bu değişime göre birey duygusal değil realisttir. Kişi pasif değil aktif bir şekilde arayıcı ve seçicidir. Kendini gerçekleştirme söz konusudur. Davranışın ardından inanç değişimi gelir. Yaşamın anlamını ve amacını araması söz konusudur. Yumuşak bir dinî görüşe sahiptir (Spilka, v. dğr., 2003, s. 351; Köse, 2004, s. 417).

Yaygın olarak bilinen inanışın aksine dinî tutumlarda ergenlik dönemiyle birlikte ani bir değişiklik görülmeyebilir. Çocukluktaki inançlarını bırakarak ilahî bir varlığa inanç ya da tabiat-üstü bir gücü kabul etme çoğu zaman yavaş yavaş gerçekleşir. Duygusal olduğu kadar zihin yönünden sağlam ve derin bir inanca sahip olur. Bazı durumlarda ise kriz devresi uzun ve yoğun olabilir. Bunun sonucunda ya huzura kavuşamaz ya da din, tümüyle reddedilerek ateist bir tutum takınılır (Özbaydar, 1970, s.15).

Şasa'nın 18 yıllık şizofreni hastalığı sırasında Fusûs'u satın almasıyla rafa kaldırmıştır. Daha sonra kitabı eline aldığı anda sindirerek okuduğunu, dinî kabullenmenin ve yaşayışın birden olmadığını, yavaş yavaş olduğunu görüyoruz. Anlam arayışını bulmaya çalışan Şasa, gençlik yıllarında Allah inancını reddederek ateist olduğunu iddia etmiştir. Sonra insanı merkeze koyarak adalet kavramı üzerinde temellendirmesi sonucu sosyalist olduğunu ve son olarak asıl adaletin İslam'da olduğunu bulması bir arayış silsilesi içerisinde olduğunu gösterir.

3.1.4. Şasa'nın Dinsel Değişim Sonraki Yaşamı

Birey genellikle orta yaşa doğru ilerledikçe dine duyulan ilgisi fazlalaşmaya başlar. Orta yaşta ilgi sahaları daralır ve birey artık üstünlüğünü kaybeden ilgilerin yerini doldurmak üzere din ile hayatını şekillendirmeye başlar. Bu dönemde, orta yaşlılar dinî sorulara karşı az rahatsız duyar, inanç biçimi olarak daha az dogmatiktirler. Hayatın bu döneminde dini bakımından bir huzursuzluk yaşanmaz (Özbaydar, 1970, s. 17). Şasa'nın hayatını incelediğimizde evlilik ve iş hayatında belli kademelere geldiği, hayat meşguliyetinin azaldığı ve anlam arayışında olgunluk seviyesine ulaştığı orta yaşta tasavvuf ile hemhal olduğu görülür. Hatta Şasa, *“Birçoklarının karamsarlığa sürüklendiği orta yaşta, ben atalarıma özgü bir bilgelige, sonsuz baharın sırrına ermiştim.”* (Şasa, 2018b, s. 44) diyerek hayata yeni başladığını ifade eder.

Şasa'nın ikinci baharım dediği 18 yıllık hastalık sürecinden sonra 40 yaşında Fusûs okumalarıyla dönüşüm süreci başlamıştır. 1981 yılında hastalığından kurtulduktan sonra tasavvufa yönelir. Çeşitli okumalar yapar ve tasavvuf erleri ile sohbetler gerçekleştirir. Bu sohbetler sayesinde daha önceden eğitim aldığı sosyoloji, felsefe vb. gibi alanlara dair kafa karışıklıklarının çözüldüğünden ve kavramların daha da sadeleştiğinden bahseder. Aslında bazı kavramların vazgeçilmez olmadığını, zaman geçtikçe bu kavramların yeni ideolojiyi temsil etmediğini ve benzerlerinin asırlar boyu tarihte çokça yaşandığını anlatır. Bu nedenle, modern zamanlarda olmaktan dolayı yaşanan karamsarlığın ve umutsuzluğun yanlışlığına dem vurur (Şasa, 2018a, s. 151). Hayatı boyunca bir arayış içerisinde olan Şasa, kendi dünyasında aradığı cevabı bulduğunu ve bunu İslamiyet'le anlamlandırıdığını söyler. Bu durum, hem hayatını ve düşüncelerini hem de sinema dilini belirgin bir şekilde değiştirmiştir. Şasa, yaşadığı değişimin temelinde sinemayla yaşadığı yoğun bir iç hesaplaşmanın ve arayışın olduğunu, kendi zanaatının onun kimliğini şekillendiren ve hakikatle bağını güçlendiren bir unsur olduğunu dile getirir (Şasa, 1993, s. 148). Bu ifadelerle Şasa'nın sinema ile uğraşırken kendi iç hesaplaşmasının arayışa götürdüğünü anlayabilmekteyiz.

Ayşe Şasa, dinsel dönüşüm öncesi hali için *“İçimde iki, hatta üç ayrı insan yaşıyor.”* der. *“Bu insanlardan bir tanesi de öteki benliklerimin yaşadıklarını dile getirebiliyor. Bu sizi şaşırtmasın.”* (Şasa, 2018b, s. 62) dese de psikiyatristler kitap karşısında şaşırırlar. Ayşe Şasa, bu durumu yaşadığı hastalık sürecinde dini doğrultusunda derin muhasebe yaptığını ve şizofrenin kalıcı etkisi olmadığını söyler. Anlaşıldığı kadarıyla iç gözlem yeteneği sayesinde yaşadığı travmatik olaylarda başa

çıkarmak için inançlarından kuvvetlice destek almıştır. Bu noktada din, Şasa'nın hastalığının etkisini azaltarak inanç gelişimiyle beraber kişiliğini de ortaya çıkarmıştır.

Yaşadığı iç sıkıntıları ve yalnızlığı 40- 45 yaşına kadar süren Şasa, hakikatle buluşunca yalnızlığı yavaş yavaş azalmıştır. İslam'ı tanıdıkça yeni bir çevre edinir ve onlarla sürekli irtibat hâlinde kalarak vefalı olduğunu, bu yeni çevresindeki insanları *“İyi İnsanlar Antolojisi”* adlı siyah kaplı telefon fihristine kaydederek gösterir (Arslan, 2016, s. 9). Ayrıca tasavvufla tanışmasından sonra kişiliğinde olumlu yönde değişimler yaşamıştır. Bu değişimi Ayvazoğlu şöyle belirtir: *“Kıvrak bir zekâ, müthiş bir tecessüs ve bilgi açlığı, içine girdiği yeni çevreyi içinden tanımak için son derece samimi bir çırpınış. Ve gözlerinde, yalnız nekahet dönemini yaşayan hastalarda görülebilir cinsten çok renkli mutluluk pırıltıları ve samimi dindarlara has ışıltılar.”* (1999, s. 137). Şasa, tasavvuf ile tanıştıktan sonra dinî yaşantısı doğrultusunda öğrendiklerini yaşama dönüştürmüştür. Bunun gereği olarak paylaşma hissiyatı ile kendisine gelen gençleri bilgilendirip onlara yol tabelası olmuştur.

Şasa'nın artık insana olan bakış açısı da değişmiştir. Dışlandığı ve kendi ifadesiyle zulüm gördüğü yıllardan sonra girdiği muhafazakâr ortam ona sevgi, anlayış ve dostluk getirir. Şasa, gördüğü bu içten tavır sayesinde insanlarla bir bağ kurmaya başlar. *“Daha önceki hayatımdaki kuraklığa, çirkinliğe karşı, büyük bir güzellik başladı.”* (Şasa, 2018b, s. 139) diyerek yaşadığı bu değişimin kendisinde hayata karşı bakış açısını değiştirmiştir.

Tasavvufla aklın ulaşamadığı mertebeleri hisseder. Fusûs okudukça Allah'ın Rahman sıfatının hayatına girdiğini, Allah'ın ipine sıkı sıkıya sarıldığını ve hayatının değiştiğini ifade eder: *“Tutuş o tutuş. Beni bambaşka bir cihete aldı, götürdü. Şizofreniden muzdarip olduğunu söylenen bir kişinin 48 yaşından sonra yepyeni bir çevre kurması, kitaplar yazabilmesi mümkün mü?...”* (Şasa, 2018b, s. 153) diyerek dinin kendi hayatındaki yaralarını iyileştirdiğini, günlük hayatın akışına karıştığını ve kitaplar yazmaya başladığını belirtir. Dine sarıldıkça müslümanlara ve İslam'a dair her şeyi tanımak, bilmek ister. Kendisi gibi dönüşüm yaşayan İsmet Özel'in vesilesiyle Mustafa Kutlu ve Mahmud Erol Kılıç'ın dâhil olduğu ve çevresindeki insanlarla tanışırılır.

Şasa, dönüşüm sonrası kendisiyle barıştığını, depresif hâllerinden ve huzursuz eden psikozlarından kurtulduğunu vurgular. Şasa'nın ifadesiyle kendi yaşam hikâyesi, kendisiyle kavgalı insandan kendisiyle barışık bir insana dönüşür. Bu barışmayı İslam'la olduğunu aktarır. İslam ile hezeyan ve psikozlarla içindeki zehri boşalttığını ve

bu zehir aldığı eğitimin etkisinden kaynaklandığını ifade eder. Bu rahatlamanın bir arınma olduğunu belirterek bir çeşit fırtınadan sonra “*geminin sığınacak liman bulması hali...*” olduğunu dile getirir (Şasa, 2018b, s. 143).

Birey, hidayet ve tevbe sonrasında bireysel geçmişini silerek yeni bir insan profili ortaya koyar. Geçmiş hatalara dönmeme konusunda kesin bir niyetle yola çıkar (Hökelekli, 2018, s. 294). Dinsel dönüşüm yaşadktan sonra geçmişini hatırlatan sinema dünyasıyla bir süre ilişkisini keser. 18 yıllık çilenin ardından ayrı kaldığı sinema dünyasında yazılar yazmaya başlamıştır. İlk önce sinemanın, dini ve dinî yaşantısını engellediği düşüncesiyle uzak durur. Fakat Şasa, sinemadan kaçışı sadece dini bir nedenden dolayı değildir. Şasa, geçmişinden ve geçmişi hatırlatan her şeyden kaçır. Ve sonra İslam dinî estetiği altında sinemanın yapılabileceğini vurgular. Yeni inancıyla ve bakış açısıyla İslam estetiği ışığında, sinemanın meselelerini tekrar ele alarak yorumlamanın bir devrim olduğunu belirtir. Çünkü seküler tahlillerden daha derinlikli bir hâl içinde Yeşilçam meselelerini ele alarak sinemaya yeni bir bakış açısı getirmiştir (Şasa, 2018a, s. 136).

Şasa, dönüşümünü “*Cehennemi bir bunalımdan bir cennet şiiriyetine dönüştür bu.*” (Şasa, 2018b, s. 124) cümleleriyle yalnızlık, ölüm korkusu ve samimiyetsizlik kavramlarının tersine döndüğünü vurgular. İnsanın kendi özüne dönmesiyle büyük bir karanlıktan büyük bir aydınlığa çıktığını ve sonsuzluk deniziyle karşılaştığını belirterek dünyadaki her şeyin anlamının değiştiğini ifade eder. Üstelik bu değişim, davranışlarına ve reflekslerine de yansır (Şasa, 2018b, s. 133). İslamiyet’i tanıdıkça Gayrettepe’deki 13. kattaki mağarasından çevresine baktığında, etrafındaki eşyalara ve binalara yani dünyadaki her şeye karşı bakış açısının değiştiğini ve her birinin ayrı bir anlamının olduğunu şöyle dile getirir:

Yüksek bir yerden şehre bakıyorum. Hayret... Bu fakir, on yıl öncesine kadar, buradan şehre her baktığımda, iğrenç bir mimarinin sakil göstergelerini, meydanlarda cirit atan cinleri, şeytanları; küfre, sefahata dalmış nefs-i emmare sakinlerini izliyordum... Şimdi her şey değişmiş. Bütün bunlar yok olup gitmiş. Şehre bakınca, semaya yükselen Allahu Ekber volkanlarını, ortada akan Lâ İlahe İllallah okyanuslarını, göz alabildiğince uzanan Sübhanallah ovalarını, Elhamdülillah yaylalarını görüyorum. Lâ İlahe İllallah okyanusunda boğulurken, “Hayret! Hayret! Hayret!” diye haykıran münkirlerin nidalarını, cennet kuşlarının cıvıltılarına karışıyor. Anlıyorum ki on yıl içinde değişen,

şehir değil benim. Bütün sır, kalp gözündə, kalp kulağındadır deniliyor (Şasa, 2018b, s. 101).

Şasa'nın hayatı boyunca sorgulamaları sayesinde gençlik yıllarından itibaren edindiği ideolojiler ve adalet kavramı boyut değiştirmiştir. Dinsel dönüşümü ile maddeden metafiziğe doğru anlamlandırma yolculuğu başlamıştır. İnsanın tabiatında var olan haksızlıklara karşı isyanın ve hak arayışının dinî dönüşümle beraber fikirlerinin değiştiğini, daha da bir derinlik kazandığını ve metafizik bir boyut hâline geldiğini belirtir. Kişinin, âlemdeki adalet için insanların ancak bir aracı konumunda olduğunu ve asıl adaleti dağıtanın bir üst merci, bir üst makam olan Allah'a ait olduğunu aktarır (Şasa, 2018b, s. 138).

Şasa, dinsel değişim öncesi eski çevresiyle ve dönüşüm sonraki edindiği yeni çevresiyle bazen çok iyi iletişim hâlinde olamadığını ve baskı altında hissettiğini bile söyler. Bunun için çözüm olarak şöyle ifade eder: *“Bulunduğum noktada, bana bir tek çözüm kalıyor; saygınlığımı korumak için, sanatçı kimliğimi pekiştirmek, yazar olarak mesleğimi sürdürmek, çevremle aramdaki inanç kopukluğunu mümkün mertebe gizleyerek düşüncemi sanatsal ifade kalıpları içinde savunmak”* (Şasa, 2018b, s. 16). Buna rağmen Şasa, yaşadıklarını başkalarıyla paylaşma konusunda ısrarla mücadelesini sürdürmüştür.

Çocukluğunda yaşadıkları Çiftelhavuzlar'daki evini ve travmatik olaylardan dolayı evin bahçesindeki tabiatı kasvet verici buluyordu. Dönüşüm sonrası ise bunun tersi olarak içinde bulunduğu hâline şükrederek İslam'ı yaşamının bütün sıcaklığını ve sevincini kalemine şöyle yansıtır: *“Yaseminli adanın, kardelenli yaylanın muhteşem görüntüsünden, bir kez daha geriye, Gaflet Çölü'nün bedbaht hatıralarına dönüyorum ki hayretim artsın. ‘Ben buraya nasıl geldim?’ diyorum, hayretim artıyor. Artıkça artıyor. Artıyor, daha artıyor, daha da artıyor...”* (Şasa, 2018b, s. 118). Müslüman olup Allah'a teslim olmanın insanın gerçek ve tek olan ebedi âleme hazırladığını ve radikal bir değişim olduğunu ifade eder. Çünkü, bir ömürde iki ayrı hayat gibi yaşadığını ve dervişlik eğitimiyle yeniden doğrulduğunu belirtir (Şasa, 2018b, s. 134). Geriye dönüp hayatına baktığında büyük değişiklikler olmuştur ve bu değişiklikler Şasa'da hayret uyandırmıştır.

Mazhar Osman'ın bazı hastalarını namazla tedavi etmesi Şasa'yı çok etkiler. İsmet Özel ile diyalogunu devam ettirirken onun namaz kıldığını görmesiyle ve kendisinin neden namaz kılmadığını sorgulamasıyla namaza başlar. Ayrıca, Şasa'nın

başını örtmesi ise ayrı bir devrimdir (Şasa, 2018a, s. 136). Şasa, aile dostu olan bir yaşlı hanımla telefonda konuşurken Körfez Savaşı hakkında *“Çok güzel pastalar yaptım, oturdum televizyonun başına, bombardıman çok ‘reussi’ (başarılı) oldu!”* demesi üzerine Şasa dehşete düşmüştür. İçinde bulunduğu çevrenin ateş altındaki insanları pasta yiyerek seyretmesi ve nezih oluşundan bahsetmesi Şasa’yı sorgulamaya yitmiştir. Bunun üzerine Şasa bir örtü bulup başına takarak *“Ben.... bu bombayı kafasına yiyenlerle aynı saftayım. Ben sizden değilim!”* diyerek tepkisini ortaya koyar (Şasa, 2018a, s. 138-139). Bunun üzerine Şasa artık örtünür, örtünme şekli geniş siyah örtü ve kıyafet şeklinde olmuştur. Eşi Bülent Bey, ilk önce karşı çıkar. Bu olay üzerine bir Tv programında Bülent Bey, başörtüsüne tepki olarak başörtüsünün bağnazlık olduğunu milyonlar önünde fikrini beyan eder. Daha sonra Oran, yaptığı bu davranışından utandığı dile getirir. Arkasından Şasa, dinî nikâh kısılması noktasında eşine ısrar ederek nikâhı kıydırır (Şasa, 2018a, s. 139). Başörtüsüne karşı çıkan insanlardan birisi de annesidir. Başındaki örtüyü görünce çok şaşırır ve *“Çıkar o başındakini!”* diye bağırarak tepkisini ortaya koyar. Annesi durumu kabullenip kızından küçükken öğrenip unuttuğu namazı ve dinî konuları öğretmesi için yardım ister (Şasa, 2018a, s. 140). Daha sonra annesi Şasa’ya *“Ayşe, hayatında ilk defa layık olduğun güzel bir çevreye kavuştun”* (Şasa, 2018a, s. 153) itirafında bulunmasıyla annesi ile barışır. Şasa annesi ile barışmanın yanı sıra eski çevresi ile de barışmıştır. Şasa’nın laik çevresi, siyah başörtüsüyü sadece cenazede takılan ve ölümü hatırlatan bir aksesuar olarak görmesinden dolayı kendisinden uzak durmaktadır. Şasa bundan dolayı ara sıra başını açmıştır (Kara, 2020, s. 132). İlerleyen dönemde Şasa’nın örtünme şekli daha modern bir şekilde karşımıza çıkacaktır.

Şasa, çocukluğunda tabiata karşı yakınlık kuramadığını fakat dinî dönüşümle beraber tabiatı şükür olarak anacaktır. Artık Şasa mutlu bir insan olduğunu ve geçmiş hayatına şükrederek Rabb’ine kavuşma hazırlığını yaptığını şöyle ifade eder:

Şimdi şu eski koltuklarda oturuyorum ve gücümün yettiğince tefekkür ediyorum.. Herkes geleceğe doğru hayal kurar; bense geçmişe doğru.. Bir bahçeye yolculuk yapıyorum.. Manolyalar, frenk üzümleri, yıldız çiçekler, çimenler; tam bir cennet bahçesi... Bir zamanlar, yani çocukluğumda öyle bir bahçenin ortasındaydım; ama o nimetin o günlerde şükrünü eda edebilme hassasiyetine sahip değildim. Şimdiki hâlimle; aklım ve gönlümle o güzel bahçeye dönüyorum... Çimenlerin üzerine seccademi serip şükür namazı

kılıyorum. Bu benim geçmişe doğru yolculuğum, geçmişe dönük hayalim (Şasa, 2018a, s. 158).

Asrın getirdiği bunalımları ve kimlik krizini yaşayan insanlardan biri olan Şasa, Türkiye’de modern kesimin prototipi olarak dönüşüm yaşayan ve geçiren bir insan olarak karşımıza çıkar. Bunu kendisi de itiraf ederek bu yolun yolcusu olanlara her zaman yardımcı olacağını şöyle dile getirir: *“Yolunu şaşırmış modern insanın bir prototipi olarak hayatım başlıyor. ....O yüzden, ben kendimi bir alim veya bir rehber olarak değil, o yola sapmış ve geri dönmüş naçiz bir insan olarak görüyorum. Bunun için de kendimi, doğru yolu işaret eden bir yol tabelası farz ediyorum. Basit bir yol tabelası...”* (Şasa, 2018b, s. 148) diyerek evine gelen insanları yaşadıklarını anlatarak ve onları yönlendirerek hakikati görmelerine yardımcı olmuştur.

3.2. Ayşe Şasa’da Din ve İnanç

3.2.1. Şasa’nın Dine Bakışı

Din, insanın günlük hayatında belirli inançlar ve tutumlar etrafında diğer kimselerle ilişkisini, ahlâki davranışını ve hükümlerini nispeten şekillendirir. Birey, şekillenen dinî inançları yaşarken din duygusu, bireye yaşadığı dünyada bulamadığı bir güven ve teselli verir. Kendisinin dışında güvenilebileceği ilahî bir güce dayanma rahatlığı verir. Bundan dolayı dinde duygusal bir yön vardır (Yavuz, 2013, s. 178; Özbaydar, 1970, s. 5-6).

Dinî inançlar, çocukluk yıllarından itibaren belli dönemlerde belirli karakteristik özellikler gösterir. İlk-çocukluk veya okul öncesi döneminde (2-6 yaş) çocuklar, dinî inançları çoğu zaman idrak edemezler. Bu dönemdeki çocuğun zekâsı somut kavramları algılayabilmekte iken soyut kavramları henüz algılayacak derecede gelişmemiştir. Dinî eğitim sırasında kullanılan kelimelerin çoğunu çocuk anlamaz. Kelimelerin ve cümlelerin bazılarını tekrarlarsa bile manalarını kavrayamazlar. Bu dönemde doğum, ölüm ve büyüme gibi kavramlar dinî terimlerle açıklandığında çocuğun dikkatini çeker. Bu konularda sordukları soruların cevaplarını şüphe etmeksizin kabul ederler. Çocuk dinî kavramları anlamada realisttir. Çocuğun zihninde Allah, herkesten farklı olarak değişik giyinişe sahip, uzun sakalı ve saçlı olandır. Melekleri beyaz kanatlı insanlar olarak tasvir ederler. Cennet ise her istediklerinin yapıldığı bir mekândır. Dolayısıyla çocuklar duyduklarına ve bildiklerine göre yorumlayarak dinî anlarlar. Bu dinî inançlar dönemi “peri masalı devresi” olarak adlandırılır (Özbayar, 1970, s. 12). Çocuğun

gelişim dünyası için önemli olan hikâye ve masallar hayallerin şekillenmesinde yardımcı olur. Şasa'nın mürebbiyeleri, Almanca olarak Hristiyan cadı masallarını okumuştur. Şasa bunu *"İşte uzun tırnaklı, uzun saçlı acuzeler, hortlaklar... Çocukluğumu kasıp kavuruyorlar; kasvet dolu, korku dolu bir dünya. Masallar..."* (Şasa, 2018a, s. 34) olarak ifade etmiştir. Mürebbiyelerinin anlatıkları yanı sıra dedesi ve anneannesinin anlattığı hadiseler ve savaşlar da Şasa'nın dine dair ilk izlenimlerinin oluşmasında hayal dünyasında yer edinmiştir.

Batılılaşmayı ideal edinen ailenin dinden yavaş yavaş kopmasıyla sadece ritüel olarak dinin belirli günlerde yaşanması Şasa'ya göre anlamsız bir kaostur. Şasa, yapılan ritüellerin niçin yapıldığını ve öneminin bildirilmemesi, çocuk dünyasında manası olmayan bir ritüel olarak düşünür. Dinî bir ritüel olan Kurban Bayramı'nda kurban kesilmediğini ve bayramların büyüklerin ellerinin öpülmesinden ibaret olduğunu aktarır. Bu yüzden Şasa, kupkuru olarak yapılan bu ritüelden nefret ettiğini ve bayram geliyor diye saçını başını yolduğunu ifade eder (Şasa, 2018a, s. 25-26).

Dindarlığı görüntü olarak yaşayan Şasa'nın ailesi, dini sadece cenaze, mevlüt, bayram gibi zamanlarda hatırlayarak dinî merasimleri yerine getirirler. Değerlerin anlamını ve önemini bildirilmeden yaşanılması, Şasa'da dinî kimlik ve aidiyet belirsizliğine yol açmıştır. Şasa, çocukluğuna dair yaşadığı belirsizliği şöyle ifade eder: *"Annemin dinsel bir tören sırasında, gül suyu sunan ince eli... Annem, bir baloda, kemik rengi dantel giysileriyle... Annem, bir nikâh töreninde şapkalı... Annem, babamın kollarında..."* (Şasa, 2018b, s. 48) diyerek yaşanan belirsizliğe dikkat çekmektedir.

Çocuk ilk irtibat olarak kendisi ile bağ kuran bakıcı/annenin vermiş olduğu dinî değer ve hassasiyetleri görür ve yaşar. Mürebbiyeleri Katie ve Barbara, Hristiyan ve Yahudi geleneğine ait mekân ve motifleri Şasa'ya aktarır. Üç dine ait geleneği birarada gören Şasa, ailesi tarafından verilmeyen dinî eğitimden dolayı aidiyet ve kimlik noktasında hangi dine mensup olduğuna dair belirsizlik yaşamıştır. Bu belirsizliği ise şöyle ifade eder:

Schwester Katie de diğerleri gibi beni birtakım ayinlere götürüyor. Mesela Alman Hastanesi'nde paskalya şenliklerine götürüyor. Zihnim Hristiyan ayinlerine ait imajlarla doluyor. Katie Yahudi olduğu hâlde Hristiyan meslektaşlarıyla da iyi arkadaş... Kimbilir hangi etkilerle... Belki Yahudiliğin verdiği bir aşağılık duygusudur bilemeyeceğim, Hristiyan kültürüne bir şekilde prim veriyor (Şasa, 2018a, s. 34).

İslam dinine dair bir yaşantı olarak yedi yaşında anneannesi ile Sahra-ı Cedit Camisine gittiğini aktarır. Şasa, anneannesiyle beraber abdest alarak namaz kılmayı öğrenir. Şasa, bu namazın kendisinde büyük bir tesir bıraktığını ifade eder. Çünkü Şasa'ya göre caminin yeşil ve maviyle bezeli bir ahengin olduğunu ve kendisine huzur verdiğini aktarır. Ayrıca Şasa'nın anneannesi ile olan bu hatırası kimliğini bulma noktasında yardımcı olacaktır (Şasa, 2018a, s. 49).

Şasa, çocukluğundan beri kendi evlerinde çalışan hizmetçi, aşçı, şoför, kotranın kaptanı gibi halktan gelen insanlara karşı hep bir yakınlık duyduğunu belirtir. Duygusal olarak bir aidiyet olduğunda o tarafa meylettğini ve onların sevgisine, anlayışına sığındığını aktarır. Çünkü bu insanların hâllerinde, gözlerinde ve davranışlarında hep bir yumuşaklık görmüştür. Bunun nedeni olarak da taklidi de olsa İslam ve gelenekten gelen yumuşaklık, doğallık, acıma, merhamet, affedicilik ve hakseverlik olduğunu belirtir (Şasa, 2018a, s. 61-62). Bundan dolayı Şasa, toplum için bir şeyler yapmak ve topluma yararlı olmak için sosyalist düşüncesini benimseyecektir.

Kolej yıllarının başlamasıyla Şasa, okulda kendisine telkin edilen *Allah yoktur* cümlesiyle nihilizm batağına düşmüştür. 18 yaşında ise kendini Marksist kimliğine bürümüştür (Şasa, 2018a, ss. 68-75). Şasa'nın benimsediği ideolojiler ve okuduğu kitaplar, şizofren nöbetleri sırasında zihin dünyasında yüzeye çıkarak zihni karmaşaya neden olmuştur. Bu karmaşanın kendisinde oluşturduğu izlenimi şöyle aktarır:

Akıllılar dünyası, tek boyutlu bir realite içinde yaşıyor. En gelişmiş şekliyle, üç boyutlu. Benim realitemin onlarca boyutu var. Yüzlerce kristal prizmadan oluşan bir evren bu. Leibniz'in monadları üstüne, okul yıllarında okuduklarımı hatırlamaya çalışmalıyım. Ya da sabunlu su üflenen bir kamışın ucunda oluşabilen yüzlerce, binlerce saydam köpük hücrelerini hatırlamak gerekiyor (Şasa, 2018b, s. 14).

La Paix Hastanesi'nde şizofren nöbetlerinden dolayı yatırıldığı zamanlarda annesinin kendi yanında dua etmesi üzerine Şasa şaşırılmıştır. Daha sonra odada annesiyle beraber dua hakkında hiçbir şey bilmemesine rağmen birden dua etmeye başladığını aktarır. Şasa bu durumu şöyle ifade eder: “*Solcu, Marksist, kolejliye başka bir şey olmak yaraşmaz; kimliğimin din hanesi boş, ‘ateist’ olarak doldurmuşum. Bu ateist dua etmeye başlıyor. Kendim için, ailem için, ülkem için, insanlık için dua etmeye, Allah’a yakarmaya başlıyorum...*” (Şasa, 2018a, s. 109) diyerek insan fitrasına ait bir olguyu söz etmektedir.

Şasa, 68 kuşağında yaşanan siyasi olaylarda sokağa çıkıp protestolara katılarak düşüncesini yansıtmıştır. Etkisi altında kaldığı ideolojiden dolayı dayısı Rauf Orbay’a gerici damgası vurmuştur. Onu kızdırmak için *“Dayıcığım, ben Karl Marks okuyorum!”* demesi üzerine Orbay’ın *“Karl Marks’ı da oku, ama asıl Lenin okumalısın!”* sözü üzerine Şasa çok şaşırılmıştır. 18 yaşında kendisine Kur’an-ı Kerim ve Muhammed İkbal’in bir kitabını hediye etmiştir. Fakat kapağını bile kaldırmadan tarihe karışmıştır (Şasa, 2018a, s. 74).

Şasa, hastalığına rağmen sürekli okuyan ve araştıran bir insandır. Bir arkadaşının tavsiyesiyle Şerif Mardin’in üniversitedeki derslerine katılmaya başlamıştır. Şerif Mardin’in *“Thomas Kuhn’un Bilimsel Devrimlerin Yapısı”* kitabını okuyunca Marksist düşüncenin etkisiyle oluşan bilim hakkındaki yargıları ve objektif gerçeğe ait inancı sarsılmış ve değişmiştir. Bilimin bir ideolojiden ibaret olduğunu belirtir (Şasa, 2018a, s. 113). Kendisine anlam arayışı sürecinde hastalıktan başka bir şey getirmeyen bilim için şöyle demiştir: *“Bugün bilimin objektif saydığı kıstasların bile son kertede sübjektif, irrasyonel ve ideolojik olduğuna inananlardanım. Einstein’ın dünyaya dilini çıkaran fotoğrafı hep gözümün önünde. Hiçbir şey, bilimin cinnetle olana gizil içsel akrabalığını bu kadar iyi aktaramaz”* (Şasa, 2018b, s. 15). Bu ifadeler bize bilimin tek kanatlı olarak insanlara yardımcı olamayacağını ve din-bilim ilişkisi olması gerektiğine dair ipucular vermektedir.

Dinin ortaya çıkmasında ana heyecan çeşidinin korku olup olmadığı hâlâ tartışılmaktadır. Korku, dinî meydana getiren ya da getirmeyen bir faktör olarak belirlenmese bile her dinî heyecanda korku vardır. Fakat, korku daha sonra saygı, hayranlık, şükredici gibi yumuşak heyecanlara dönüşebilir (Özbaydar, 1970, s. 7). Şasa’nın ölüm ve yalnızlık korkusu önce nihilizme sonra tasavvuf ile Allah inancına dönüşmüştür. Yaşamı boyunca arayış içinde olan ve aradığını bulan Şasa, Doğu-Batı sentezi olarak yaşadıklarını şu şekilde belirtir:

...Siyahın tam ortasında gümüş bir haç vardı. Pembe mermerli bir sarayda gezindim. Anıtsal güzelliklerle dolu bir avludan geçtim. Sonra başka bir kentte surlara tırmandım. Babil’in asma bahçelerini, piramitleri, Çin Seddi’ni gördüm. Beyaz yumurta kubbeli eski bir Doğu başkentinde ezan dinledim. Bir Batı kentinde tüm çan kulelerinden perde perde yayılan çan seslerinin büyüüne kapıldım (Şasa, 2018b, s. 44).

Kolej yıllarında, kolejin verdiği hümanizme dayalı eğitimin, insan aklını ön plana çıkarttığını ve aklın herşeyi çözeceği inancı verdiğini söyler. Fakat Şasa, yaşadığı sıkıntılara aklının çözüm üretemediğini belirtir ve bu yüzden intihara teşebbüs etmiştir. Akla olan inancını yitirdiğinde İslam dinine olan inancı yardımına yetişmiştir. Yaşadığı buhranlara ve ruhsal sıkıntılara neden olan ideolojiler, kendisinde yaralar açmıştır. Şasa, çok güvendiği zekâsının gidip gelmeye başladığını ve aczini bilerek dünyanın kaç bucak olduğunu anladığını ifade eder (Şasa, 2018b, s. 151). Ateizm, Marksizm, nihilizm, Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam'ı bir arada gören ve yaşayan biri olan Şasa yaşadığı tecrübe için şöyle demiştir:

Bu kitabın arka planında iki aykırı uç.... Biri ateizm, öbürü iman. Bu iki ayrı uçta iki ayrı tecrübe yaşıyorum. Dolayısıyla ben bu iki dünyanın da hallerini gördüm. Bu açıdan bahtıyarım çünkü böylelikle, birçok değişik insanın halinden ve dilinden anlama imkânı çıktı ortaya. Hayatımın her safhası oldukça çileli ve buhranlı geçti (Şasa, 2018b, s. 142).

Şasa, imanın kalp ile gerçekleştiğini ve herhangi bir inanca inanmamanın bile bir dine inanma yolcusu olabileceğini şöyle ifade eder: *“Hiçbir şeye inanmıyorsan birdenbire inanmaya adım atabilirsin. Çünkü put kırmışsın sen. Hiçbir şeye inanmıyorsun ama bir gün kalbine bir müzik, ses, renk doğabilir. İnanç böyle kalbe doğan bir aşktır, sevgidir, iyiliktir. Paketlenmiş olarak satın alabileceğin hiçbir şey değildir inanç.”* (Şasa, 2018b, s. 152). İnsanın dinî arayışında dine olan bakışı ne olursa olsun fitratına döneceğini ve dinin sadece aranmakla değil hissiyatla da gerçekleşeceğini vurgular.

3.2.2. Dindarlığa Yaklaşım ve Dindarlığın Boyutları

Bütün toplumlarda bireylerin dindarlık algılarını, yaşanan değişimlere ve farklılaşmalara göre objektif olarak değerlendirebilmek için din ve dindarlık kavramlarını kendi başlıkları altında incelemekle beraber birbirleri ile olan ilişkileri açısından da incelenmelidir. Dindarlık kavramının, din kavramı gibi ortak bir tanım etrafında buluşması oldukça zordur.

Bireyin dinî yaşayış şekli ve kabullenme aşaması dindarlığı işaret eden bir kavramdır. Bireyin yaşamı boyunca dine verdiği önem, sahip olduğu dinî inancı, dinî ve ahlâki uygulamalara bağlı olarak ortaya çıkan dinî yaşantı dindarlığın göstergeleridir. Anlayacağımız gibi, bireyin yaşantısına yansıyan dinin görüntüleri dindarlıktır. Kısaca

bireyin hayatında dinî inanç; düşünce, duygu ve davranışlarına göre şekillenir. Şüphesiz bu şekillenme, her insanda farklı aşamalarda, farklı muhtevada ve farklı oranlardadır. Çünkü bireylerin hayatı boyunca dâhil olduğu aile, toplum ve çevre, almış olduğu eğitim seviyesi, yaşamış olduğu olay ve tecrübeler, bireyin sahip olduğu zihinsel, duygusal, ahlâki ve dinî gelişim seviyeleri ve dinî algılama biçimleri birbirinden farklıdır. Bu farklılıklar bireyin dindarlığı algılama ve yaşayış şeklini etkileyen faktörlerdir (Peker, 2012, s. 42). Diğer bir ifadeyle dindarlık, var olan bir dinin inanç ve öğretilerinin belirli bir zaman ve ortamda bir insan, grup veya toplum tarafından yaşanmasıyla ortaya çıkar (Hökelekli, 2017, s. 43).

Sosyal psikolojik bir bakış açısıyla ele alındığında, bireyin dinî tutum ve davranışlarının bileşimi olarak betimlenen dindarlık, dinamik bir psiko-sosyal yapıya sahiptir. Dinamik yapıya sahip olmasıyla dindarlık olgusu, değişim ve süreklilik içerisinde devamlılık sağlar. Bu sebeple modern yaşam veya post-modern yaşam içerisindeki dindarlık içerikleri ile önceki asırlara bakarak yaşanan dindarlık içerikleri arasında fark vardır. Din, fenomen olarak teolojik bağlamda varlığını devam ettirse de yaşadığı çağın getirdiği şartlara göre psiko-sosyo-antropolojik bir dönüşüm yaşar. Bundan dolayı günümüzde yaşayan dindar birey ile geçmişte yaşayan dindar birey arasındaki dinsel tutum ve algı farklılık gösterecektir (Koç, 2010, s. 219). Dolayısıyla dindarlık kavramı yaşanan çağın koşullarına göre güncellenerek değerlendirilmelidir.

Kişinin yaşadığı dinle içselleştirmesi sonucu oluşan dindarlık, çeşitli derecelerle kişinin hayatında tezahür eder. Evrensel bir olgu olan dindarlık bireyin yaşayış tarzıyla toplumsal, bireysel, aşkın ya da içkin bir özelliğe sahiptir (Günay, 2006, s. 51). Bu bakımından çok yönlü ve kapsamlı olduğu için “nasıl dindar” ve “ne yönden dindar” şeklinde açıklamalarla dindarlık, tipolojilerle ve boyutlarla açıklanmaya çalışılmıştır (Kirman, 2016, s. 81-82). Din psikologları tarafından ise dindarlık olgusu daha sistematik bir biçimde işlenebilmesi ve anlaşılması için çeşitli boyutlarıyla incelenmesi gerekmektedir. Burada yapılması gereken dinin boyutları ile dindarlığın boyutlarının tanımlanmasıdır. Din kavramı akıllara daha çok kutsal bir öğreti gibi canlanırken; dindarlık ise kutsal öğretinin insan yaşamında canlanması olarak akıllara gelmektedir (Kayıklık, 2006, s. 491).

Aynı dine mensup insanların aynı kültürü, sosyal çevreyi, aile bireylerini paylaşmış olsa bile kişinin dini anlama şekli bireyden bireye değişiklik gösterir. Bu değişikliği anlamak için dışarı akseden veya somut ve aksedilmeyen soyut dindarlığın

görüntülerini ortaya çıkarmak gereklidir (Turan, 2017, s. 114). Ninnian Smart, dinin boyutlarını şu şekilde sınıflandırmıştır: Tecrübe ve duygu boyutu, hikâye (mit) boyutu, öğretisel ve felsefî boyutu, etik ve hukukî boyutu, toplumsal (kurumsal) boyutu ve maddi boyutudur. Smart bu boyutları sıralarken dini ve dindarlığı birbirinden ayırmayarak dindarlığın formlarını bu şekilde ele almıştır (1989, ss. 10-25). Glock (1982; 2017) ise dünya dinleri arasındaki farklılığa rağmen dindarlığın boyutlarını dinî tecrübe, ibadet (ayinsel), inanç (ideolojik), bilgi ve dini kanaatleri etkileme boyutu olarak sıralar.

1) *İnanç Boyutu*: Bir dine inanan insan inandığı dinin öğretilerini, kurallarını ve doğrularını kabul eder. Her dinin kendine has inançları vardır. İnanç ilkesinin içeriği dinden dine göre değişkenlik gösterebildiği gibi aynı dinî gelenek içinde de farklılık ve çeşitlilik gösterebilir (Glock, 2017 s. 296). İslam dininde ise “amentü” olarak adlandırılan imanın altı şartı, inanç esasları olarak kabul edilir. İslam dinine göre inanç esaslarından birini ya da hepsini inkâr etmek ya da yok saymak kabul edilemez. Her din tam teslimiyet ister.

2) *Uygulama ve İbadet Boyutu*: İnanan insan inandığı dinin ritüel, kural, ayin, dinsel uygulama ve resmî dinsel eylemlerini yerine getirir. Bu boyut, genel olarak ibadet etme ve bağlılığın göstergesi olarak da sunulabilir (Köktaş, 1993, s. 53). Uygulama ve ibadet boyutu bireysel de kurumsal da yapılabilir. Yapılan ibadet ve ritüelin sıklığına göre de dindarlık ölçülebilir. Bu ibadet biçimleri davranışa aksedilerek istenilen ve emredilen şeyin yerine getirilmesi olarak da kabul edilebilir.

3) *Tecrübe ve Duygu Boyutu*: Dinler tarihini incelediğimizde dinlerin oluşum süreci ve dinlerin gelişimi boyunca tecrübenin önemi göz ardı edilemez. Dinin tecrübe ve duygu boyutu dinin diğer boyutlarını besleyen önemli bir kaynaktır. Duygu olmadan ritüel ve ibadetler, soğuk ve nesnel; korku ve merhametin olmadığı yerde öğreti, kuru bir söylenti; duyanları heyecanlandırıp harekete geçirmeyen hikâyeler ve mitler etkili ve güçlü değildir. Dolayısıyla dini anlamak için kutsal uyanışı, mutlu bir barışı, içsel coşkunluk uyandırmayı, hayata canlılık katmayı, aşk ve ümit doğuran duyguları anlamaya çalışmak dinî duyguyu anlamak için önemlidir (Kayıklık, 2006, s. 492). Her dindar insan, dinin kendisine verdiği inanç doğrultusunda yaptığı ibadetlerden haz alması ya da yoğun duygu yaşaması tecrübe boyutuna girebilir. Bu duygu öznedir. Duygular korku, sevgi, saygınlık, hayranlık, çekinme vb. içerebilir.

4) *Bilgi Boyutu*: Her inanan insanın inandığı dinin kutsal değerlerini ve esaslarını bilmesi ve güvenmesi beklenilir. Bu bilgi kaynağı dinlere göre değişkenlik gösteren kendine has kutsal kitaplara sahiptir. İnandığımız dinin öğretileri; inancımızı yaşamayı, ibadetlerimizi ve ritüelleri kolaylıkla yapmamızı sağlar. Bu da bilgi ve inanç boyutları arasında bir bağ olduğunu gösterir (Glock, 2017, s. 296; Köktaş, 1993, s. 54). Bilgi ve inanç boyutunun etkileşimi sonucu duygu boyutu da yaşanabilir. Sonuç olarak boyutların birbirine bağlantılı olarak ortaya çıktığını gösterir.

5) *Etki Boyutu*: Dindarlığın boyutları olan inanç, tecrübe, bilgi ve ibadet boyutunun ortaya çıkması ve birleşimin yansıması sonucu oluşur (Köktaş, 1993, s. 54). Sahip olduğumuz dinin bilgi boyutunun, tecrübe ettiğimiz dinsel bilgilerin ve yaşadığımız duygu birikimin insan hayatına yansıması etki boyutudur. Bu boyut bizim nasıl bir inanca sahip olduğumuzu ve nasıl yaşadığımızı gösterir. Davranışlarımızın aynası olan bu boyut, bizde nasıl yer edindiğini bireysel ve toplumsal yaşantımızda faal olarak görülecektir.

Kayıklık'a göre bireyin dinsel bağlılığını açıklayabilmek için ilk dört boyut referans alınarak belirtilebilir. Dindarlığın dört görünümü arasındaki ilişkiyi belirlemek için verilere dayanmadan açıklanamaz. Ama açıkça belirtmek gerekirse bir boyutta dindar olarak yoğunlaşmak, diğer boyutta da dindarlığa sahip olmak anlamına gelmez. Dindarlığın temel kuruculuğunu inanç boyutu oluştururken tek başına dindarlığı açıklaması için yeterli değildir (2006, s. 493-494). Her dinin boyutlara verdiği öncelikler farklılaşabilir. Toplumun her kesimi, aynı zamanda ya da farklı zamanlarda dindarlığın bu dört görünümü aynı seviyede yaşayamaz. Dolayısıyla dindarlığı anlamak için etraflıca bir araştırma yaparken tüm boyutlarıyla değerlendirmek önemlidir.

3.2.3. Şasa'da Tanrı Algısı

Bireyin zihninde oluşan Tanrı'ya dair her türlü duygu ve düşünceler, Tanrı algısını şekillendirir (Güler, 2007, s. 123). Tanrı algısı, *ilişkisel* ve *bilişsel* kuramlarla tasnif edilmektedir. İlişkisel kuram; bireyin Tanrı hakkındaki algısı, geçmişte yaşadığı insan ve nesnelerle olan ilişkisine göre şekillenmiştir. Bu çerçevede, Freud'un Tanrı tasavvurunu ve Bowlby bağlanma kuramını ilişkisel olarak değerlendirebiliriz. Piaget'in zihinsel gelişim kuramı, Tanrı tasavvurunu bilişsel açıdan açıklamak ve anlamlandırmak için kullanılmıştır (Zengin, 2010, s. 216). Freud, bebeğin doğumundan

sonra ilk etkileşim hâlinde bulunduğu ebeveyn veya bakıcıların, onun psikolojik ve duygusal gelişimini etkilediğini vurgular. Bu ilişkilerde edinilen tecrübelerin, Tanrı algısının şekillenmesinde rol alan bilinçaltı güçlerinin bir kısmı olduğunu belirtir. Freud'e göre çocuklarda Tanrı algısı, babaya ait tasavvurun zihinsel bir yansımasıdır. Tanrı tasavvurlarının oluşmasında evrensel insan ve din fenomenlerinin etkisi yok sayılamaz. Ayrıca Freud'a göre din, bir yanılsamadan ibaret olduğu gibi Tanrı da bir yanılsamadır. İnsanın olumsuz yaşantılar karşısında başa çıkmada kendi zihnini bu yanılsama ile koruduğunu vurgular (Freud, 1995, ss. 66-70; Yıldız, 2007, s. 16).

Kirkpatrick, bağlanma tarzlarının dinî durumlara da aktarılabileceğini vurgular. Ona göre bireyin tanrıyla ilişki biçimi, bağlantı kurduğu ilk bakıcısı ile kurduğu ilişki biçimine göre şekillenir. Bunun yanında Kirkpatrick'e göre; güvenli bağlanma stiline sahip olan bireyler, güvensiz bağlanan bireylere nispeten ilişki kurduğu ilk bakıcısının dinini takip eder. Buna göre dindar anneye sahip olanların dindar olma ihtimali ve dindar olmayan anneye sahip olan bireylerin de dindar olmama ihtimali yüksektir. Kaygılı-çekingen stiline sahip olan kişiler, tanrıyla derin ilişki ya da tecrübeler yaşamaya sahiptir. Ayrıca güvenli bağlanan bireyler daha az dinî ilişkiler sergileyebilir (Kirkpatrick & Shaver, 1990; Loewenthal, 2004).

Nesne-ilişkileri kuramına göre bireyin oluşumunu ve Tanrı algısını şekillendiren unsurlardan biri ailedir. Birey, ilk bakıcısından başlayarak diğer insanlarla kurduğu ilişki biçimine göre bir kendilik oluşumu ve Tanrı tasavvuru geliştirir. Çocukluk döneminde başlayan ve diğer tasavvurların çıkmasına öncülük eden ilişkisel tecrübeler, ailede başlayarak ideal bir aile olan Tanrı'da son bulur. Dolayısıyla kurama öncülük edenlere göre her insan kendisini daima sevecek, değerli hissettirecek ve kendisini tehlikelerden sakındıracak ideal bir aile hayal eder. Bu ideal aile ise Tanrı'dır (Yıldız, 2007, s. 20).

Çocuğun sevgi, şefkat, yardım, ilgi duyma, kendini rahat ve güvende hissetme ihtiyacının karşılanması için anne-babanın himayesi ve varlığı önemlidir. Çocuğun çevresine ve yaşadığı dünyaya güvenle bakabilmesi, çevresinde yaşananlara sağlıklı tepki gösterebilmesi ve yeni deneyimlere açık olarak aktif olabilmesi için kendisine dayanak bulması gerekmektedir. Bu dayanağı ise anne-babanın varlığının verdiği güven duygusu ve Allah inancının sağladığı güven duygusu ile pekiştirir. Ve bu, dinî inanç ve tutum noktasında süreklilik sağlayarak kimlik duygusunun oluşmasına katkıda bulunur. Diğer yandan güvenlik ihtiyacını karşılayamayan muhtaç çocukta ise *anlama isteği* ve

merak duygusu vardır. Yaşadığı dünyayı, nesnelerin mahiyetini ya da sonsuzluğu kavramaya yönelik çabaları ortaya çıkar. İhtiyaçların karşılanması için yapılan arayışlar dinî duyguyu ortaya çıkarır (Hökelekli, 2018, s. 253-254). Bundan dolayı, bebeğin bakımı ve ihtiyaçları zamanında karşılandığında güvenli bağlanma duygusu ortaya çıkar. Şüphesiz Allah'a bağlanmanın şekli yalnızca bebeklik devresine ait değildir. İlk ve son çocukluk, ergenlik döneminde aldığı din eğitimi, Allah tasavvurunun şekillenmesi ve belirleyici olması noktasında önemlidir (Yapıcı, 2016, s. 97).

Erikson'un ileri sürdüğü *temel güvene karşı güvensizlik* duygusu, ileriki yaşlarda ikili bir durum şeklinde ortaya çıkabilir: Birincisi, bireyin dünyada hakiki anlamda güveneceği birisi olmadığı için Allah'a yönelerek güvenlik ve emniyet duygusunu tatmin etme arzusu ortaya çıkar. Bu durumun sonucunda dinî inanç meydana gelebilir. İkincisi, yaşanan olumsuz durumları genelleştirilerek güvenecek herhangi bir varlık olmadığı düşüncesinin orta çıkmasıdır. Bireyde bu durum neticesinde dinî ilgisizlik, dinî şüphe ya da ateizm oluşabilir (Yapıcı, 2016, s. 99).

Ayşe Şasa'nın eserlerine bu açıdan bakıldığında, eserlerinde var olan yazılardan yola çıkılarak çocukluk hatta bebeklik dönemine ait bilgilere ulaşılabilir. Şasa'nın yaşadığı travmaların sebebi; bebeklik çağında annesinin süt vermekten kaçınması, anne sevgi ve ilgisizden yoksun oluşu, güvenli anne figürü yerine mürebbiyelere teslim edilmesi ve onların aşıladığı Tanrı tasavvuru oluşturur. Bebeklik döneminde, kendi anadilindeki Allah kelimesi yerine mürebbiyesinin öğrettiği Gott kavramını benimseyecektir. Çocukluğunda inanç noktasında da arada kaldığı görülür. Şasa, güvenli bağlanma duygusuna sahip olmasa bile güvenilecek bir Tanrı imgesine sığınmaya çalışmıştır. İlgi beklediği ve hasret kaldığı anne-babasına kavuşmak için Schwester Katie'nin aşıladığı Gott ismiyle Tanrı'ya seslenmektedir ve bu kavram Şasa'nın zihin dünyasında şöyle yer edinmiştir:

...Gece gündüz Tanrı'yi düşünüyordum, annemi babamı bana göstermesi için ona yalvarıyordum; beni görmeleri, bana yakınlık göstermeleri için çok dua ettiğimi hatırlıyorum. Tanrı'ya kendisine yalvarılacak sığınılacak bir Rab olarak, Allah ismiyle değil de Gott ismiyle yakarıyordum. Bu hâl, tam bir yabancılaşma. Giderek içinde yaşadığınız toplumun kavramlarıyla, diliyle aranızdaki mesafe açılmaya başlıyor... (Şasa, 2018a, s. 33).

Mürebbiyeler tarafından anlatılan Hristiyan masalları ve mürebbiyelerin yaşadıkları kaotik ortamda başrol oynayan Hitler, Naziler ve Gestapo zulümleri, çocuk

olan Şasa'nın zihninde yer edinmiştir. Bunun yanında Şasa, Batılılaşma ile gelen aklı ilah edinme, dinî yok sayma ve geleneği aşağılama gibi yargılara sahip insan topluluğunu “evrensel terör” olarak adlandırmaktadır. Şasa, evrensel terör'ün getirdiği kaos ortamında yanlış fikirleri ve ideolojileri öğrenerek doğru yolu bulduğunu ve doğru bilginin kendisini Allah inancına götürdüğünü şöyle aktarır:

İnsanlık, bu arada, yavaş yavaş ikiye bölünüyordu: Bir mucizeye bel bağlayanlarla, kesin sonu kaçınılmaz görenler. Mucizeye inananlar, benim her şeye rağmen insan hücreleri taşıdığımı; dolayısıyla Allah'ın beni ve insanlığı koruduğunu inananlardı. Benim “Yanlış”ı bulup “Doğru”yu gerçekleştireceğime inananlardı. Müşrikler ise, Hitler'in ve Evrensel Terör'ün düzeni olan bu deneyde, olumsuz sona, kıyamete peşinen teslim olanlardı. Ben, bedenimdeki tüm sentetik organlara rağmen Yanlış'a direnmeli, bu konuda Allah'tan yardım istemeliydim. Evrensel zulme karşı, tek başıma savaşmalı, Evrensel Terör'ü insanlık adına alaşağı etmeliydim (Şasa, 2018b, s. 26).

Şasa, yaşamı boyunca İslam dini dışında herşeyin öğretildiğini ancak öğrendiklerinin verdiği tatminsizlik sayesinde gerçek hakikate ulaştığını ifade eder. Mürebbiyelerinin nezaretinde yetiştiği için onların sahip olduğu dinî inanca göre yetişmiştir. Şasa, çocukluk döneminde soyut kavram olan Tanrı imgesini içselleştirerek kavramın kendisine acı ve suçluluk duygusunu çağrıştırdığını şöyle belirtir:

...Çarmıha gerilmiş İsa ikonu önünde mum dikeyiyoruz; unutamadığım bir sahnedir. Ben bu sapsarı, üzeri kan pıhtılarıyla dolu bedenle müthiş bir özdeşlik kurmaya başlıyorum. Demek ki, küçük çocukları böyle endoktrine ediyorlar Hristiyan dünyasında. Bugün bunu çok iyi anlıyorum, çünkü ben de bu süreçten geçtim. Yani İsa'nın bedeniyle, İsa'nın varlığıyla, İsa'nın acısıyla özdeşlik kuruyorsun... (Şasa, 2018a, s. 43).

Kolej yıllarında, Batılılaşmanın getirdiği hümanizm etkisiyle insan merkezli anlayışa sahip olan Şasa, insanın sahip olduğu akılla kendisini ilah edinmesini şöyle izah eder: “Akıllılar dünyası, kendi değerlerini mutlak sayan küçük ilahlar ve ilahelerle dolup taşıyor. Kibir içinde, kendilerinden emin dolaşıyor, konuşuyor, eylem yapıyorlar. Kendilerinden, görüşlerinden, görüşlerinin doğruluğundan en ufak bir şüpheleri yok.” (Şasa, 2018b, s. 14). Akla olan güvencenin insanın kendini putlaştırmasına yol açtığı gibi kibirle dünyada ilahlık taslamasına sebep olduğunu vurgular.

Dönemin sahip olduğu siyasi kargaşadan dolayı büyük dayısı Rauf Orbay ve ailesi yıpranmıştır. Sürekli olarak sivil polisler tarafından takip edilmesi ve evlerinde aramalar yapılması neticesinde aile üzerinde travmatik izler kalmıştır. Şasa, çocukluğunda yaptığı bir hatadan dolayı polis ile korkutulup ceza aldığı için Tanrı imgesini polis ile aynı kategoriye koymuştur. Tanrı, kendisini izleyen ve ceza veren bir varlık olarak şizofreni nöbetleri sırasında belirir. Şasa, İsmet Özel'in deyişiyle “*Uçtum ama uçuşum/ radarlarla izlendi/ gayret ettim ve sövdüm/ bu da geçti polis kayıtlarına*” (1987, s. 9) diyerek dönemin getirdiği siyasi olaylardan etkilendiği için günlük yaşantısında Tanrı imgesini polisle şekillendirmiştir.

Şasa, Allah inancı olmadan kaos ve cehennemi bir hayatın içinde yaşadığından bahseder. Yaratıcının varlığını keşfetmesiyle bütün yargıları birarada tutan ve gözetleyen Bir'e güvenerek rahatladığını söyler. Anlam arayışı sırasında çektiği sıkıntıların gözetleyen ve kendisini koruyan Tanrı tasavvuruyla Allah'a sığınmıştır. Şasa, Allah'a olan inancının insana nasıl güven verdiği şöyle ifade eder:

Akıllılar dünyasının bir kıyısında, sisli bir dağ başına çöreklenmiş, dünyayı kendimce anlamlandırmaya çalışan bir deliyim. Akıllılardan çok farklı olduğumun bilincini her an taşıyarak, onları gözetliyorum. Duygularımı ve düşüncelerimi, sürekli, akıllıların dünyasına özgü tarzda kodlamaya çalışıyorum. Başka türlü, iletişim kurmak, konuşmak imkânsız olur. Ben başkalarını gözetlerken, bir başka göz beni gözetliyor. Beni gözetleyen o öteki gözü gözetleyen başka bir göz daha var. Daha ötelerde, beni gözetleyen öteki gözü gözetleyen başka bir göz daha var. Daha ötelerde, beni gözetleyen o öteki gözü gözetleyen, o öteki gözden daha öte bir göz daha var; birçok göz var. Küçük parçalara bölünmüş benliğimin her hücresi ayrı bir realiteyi yaşıyor. Her hücrenin de ayrı bir vicdanı, bir “iç-göz”ü var. ‘Mutlak’a kadar zincirleme giden bu korkunç yabancılaşıma ve gözaltı duygusu içinde, ancak Allah; en uçta Allah’ın var olduğu inancı insana güven verebilir (Şasa, 2018b, s. 13).

Şasa'nın dinsel dönüşümünden önceki adalet duygusu onu Marksist ideolojisine yakınlaştırmıştır. Görünüşte sosyalist olduğunu iddia etme nedeni adalet duygusudur. Dinsel değişim sonrasında asıl adaletin İslam'da olduğunu anlamıştır. Her şeyin kendisine ulaştırılan, adaleti ve dünya dengesini sağlayan tek ve Rab olan Allah'a sığınmıştır.

Sonuç olarak, Şasa'nın Tanrı tasavvuru somut işlem döneminde şekillenmesiyle kendisine anlatılanlardan yola çıkarak bir Tanrı imgesi ortaya koyar. Şasa için çocukluk döneminde hem sığınılan hem de ceza veren bir Tanrı figürü ortaya çıkmaktadır. Okul yıllarında ise etkilendiği akımlardan yola çıkarak ateist bir inanca sahip olan Şasa, aklın ve bilimin kendisini iyileştireceği yerde hastalığını daha da ilerlettiğini vurgular. Yetişkinlik döneminden orta yaş dönemine kadar zaman diliminde Şasa, anlam arayışını ideolojilerle tatmin etmeye çalışmıştır. Şasa'nın eserlerine baktığımız zaman iki dönem arasına dair bilinen bir Tanrı tasavvuruna ulaşamadık. Şasa'nın şizofren nöbetlerinin artmasıyla La Paix Hastanesi'nde yattığı zaman diliminde Tanrı'yı hatırlar ve onunla ilk irtibat şekli duadır. Dinî dönüşüm sonrasında ise kendisine şifa veren, güven veren, Rahman, Rahîm sıfatına sahip olan bir Allah'a teslim olmuştur. Eserlerine baktığımızda Şasa, Allah'ı özellikle isimleri ve sıfatlarıyla anmaktadır.

3.2.4. Şasa'nın Peygamber Tasavvuru

Peygamberler, beşeri özelliklerinin yanında insanüstü özelliklere de sahiptir. İlk peygamber Hz. Adem'den itibaren son peygamber Hz. Muhammed'e (s.a.v) kadar gönderilen bütün peygamberler tevhid inancıyla Allah'ın varlığını ve birliğini anlatmaya çalışmışlardır. Bir müslümanın iman esaslarından biri olan Allah'a iman etmeye inandığı gibi bütün peygamberlere de inanması beklenmektedir. Nihayetinde İslam inancı bütün peygamberleri tasdik etmiştir.

Hristiyan inancına göre, insanlığın kurtuluşu için insan bedeninde dünyaya gelen İsa'nın doğumu “adaletin güneşi/doğumu” olarak açıklanmaktadır, Hristiyan ikonografisini ve inancını yorumlamada önemli bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü İsa, Adem'den sirayet eden asli günahı tüm insanoğlunu kurtarma çabası için dünyaya gelmiştir ve kendisini feda edecektir. İnsanlar, bedenlerinde bu suçtan bir parça taşıyarak Adem'in soyundan gelmeyen İsa tarafından kurtarılacaktır. Sonuç olarak Meryem'in oğlu İsa'da vücut bulan Tanrı, günahsız olarak dünyaya gelen oğlunu bu günaha bedel olarak çarmıhta can verdirecektir (Küçük, 2016, s. 239-240).

Şasa'nın çocukluğunda İslam dini yerine Yahudi ve Hristiyan motifleri karşımıza çıkmaktadır. Özellikle dönüşüm öncesi, hem peygamber hem de Tanrı tasavvuru olarak karşımıza İsa peygamber çıkmaktadır. İsa peygamber, Hz. Adem'den gelen tüm asli günahların sorumluluklarını alarak çarmıha gerilen kanlı İsa figürü olarak Şasa'nın zihin dünyasından çıkmayan bir semboldür. Dinsel değişim yaşadktan sonra İslam'ı tanıdıkça Hz.İsa ve Hz.Muhammed'i (s.a.v.) aynı kategoride değerlendirerek

korkutucu ve olumsuz çağrıştıran simge yerine şefkat ve merhamet simgesi hâline gelmiştir. Çocukluğunda yaşadığı travmalarında ve kâbuslarındaki kanlı ve günah sembolü İsa figürü, İslam ile barıştıktan sonra peygamber ve müşfik sembolüne sahip Hz. İsa'ya dönüştüğünü şu ifadelerle anlayabiliriz:

...Ve bir gün yatağımın karşısındaki duvarda bir yakaza hâlinde çarmıha gerili İsa figürü peyda oluyor. Çocukluğumda gittiğim kiliselerde beni boğan figür karşımda. Akabinde Efendimiz Sallallahu Aleyhi ve Sellem geliyor, onu çarmıhtan indiriyor, kollarına alıp uzaklaşıyor... Bu tecrübenin çocukluğumda kaybettiğim, ileri yaşlarda aramadığım “kendimi” bulmanın işareti olduğunu anlıyorum. Hayata yeniden başlıyorum... (Şasa, 2018a, s. 109).

İsa figürü, Şasa'nın zihin dünyasında dinsel değişim yaşadıktan sonra, dinsel değişim öncesinin aksine peygamber misyonu ile olumlu yönde şöyle çağrışım yapmıştır:

Bir gece ön odadan dışarıya bakarken, Yeniköy meydanının inen Hz. İsa ile Hz. Meryem'i gördüm. Orada, yan yana, öyle duruyorlar, etrafa pırıl pırıl ışık saçıyorlardı. Kıyamet günü Hz. İsa'nın ineceğini, imamın arkasında namaz kılacağını bildiğim için, buna şaşmadım. O sabah yakındaki camide okunan inanılmaz güzellikteki ezanı bir müjde olarak algıladım. Her şey boyut değiştirmişti. Diriliş başlıyordu. Babam, anneannem, bütün ölümler bizimle birlikteydiler. Ebediyet başlamıştı. Ebediyet ya da uzayda başka bir çağ. Hiçbir korkunun, hiçbir acının, hiçbir kötülüğün insana ilişemeyeceği ebediyet. Artık yalnızca gül kokuları duyuyor, “Nur-u Muhammedi”yi görüyor, ebedi yaşama ait düşlerle çevreleniyordum (Şasa, 2018b, s. 38-39).

Şasa, bu düşsel gerçekliğiyle yaşam boyu kendi içinde anlam arayışının son bulduğunu ve hakikate ulaştığını gösterir. Şasa, son peygamber Hz. Muhammed'in (s.a.v) kurtarıcı misyonuna sahip olduğunu ve onun kelamıyla ümmet bilinci oluşacağını vurgulamıştır. Kıyametin kopmasıyla bas (dirilme) ve haşr (toplanma) sahneleri yaşandıktan sonra gerçek hayat olan ebedi hayatın başlayacağını belirtir. Hz. Muhammed (s.a.v.) evrensel olarak tüm insanlığa geldiğini, tüm insanların önderi ve tüm âlemlerin yaratılma sebebi olarak etrafa nur saçacağını şöyle vurgular: *“Her şey onu bekliyor, kavalından çıkacak birleştirici simyanın cihana yayacağı müthiş anı bekliyor. Herkes kavalcıyı bekliyor. İnle cini bir nağmede peşine takacak, yerle göğü kendine âşık edecek olanı.” (Şasa, 2018b, s. 77).* İslam'ın evrensel bir din olduğunu

vurgulayan Şasa, son peygamberi ise kavalcıya benzetir. “*Global köy, kavalcısını bekliyor. Kurtla kuzuyu öpüştürecek kavalcıyı...*” (Şasa, 2018b, s. 77) diyerek kavalcının sözleriyle insanlığa barışın geleceğinden, küslerin barışacağını ve mutluluğun yayılacağından söz eder.

3.3.5. Şasa’nın Kutsal Kitaplara Bakışı

Şasa’nın eserlerinde kutsal kitaplardan nadiren bahsedilir. İlahî kitaplardan olan İncil, Zebur ve Tevrat’a dair yazılarında herhangi bir ize rastlayamadık. Şasa’nın Kur’an ile ilk tanışması büyük dayısı Rauf Orbay tarafından hediye edilmesiyle olmuştur. Fakat dönemin icabına göre hareket ederek kapağını bile kaldırmadan Kur’an raflarda yerini almıştır. Kur’an-ı Kerim ile ilk etkileşim, hayranlık duyduğu ve manevî babam dediği Kemal Tahir’in evinde gerçekleşmektedir. 1973 yılında Kemal Tahir’in kalp krizi esnasında vefatı, o dönemde kendi hastalığıyla mücadele eden Şasa’da şok etkisi yaratmıştır. İlk defa bu olaydan sonra Tahir’in kütüphanesini göz gezdirirken karşılaşır ve Kur’an-ı Kerim mealini okumaya başlayacaktır. Bir süre okuduğu bu meal üzerinde tefekkür edecektir (Şasa, 2018a, s. 111).

Toplumumuzun gelenek ve göreneklerine baktığımızda yüzyıllardan beri Kur’an-ı Kerim kutsal bir kitap olarak önem verilmiştir. Evlerin en güzel köşesinde ve en yüksek yerlerinde muhafazalı bir kılıf ile korunmuştur. Fakat sadece önemli dinî olay, günlerde ve gecelerde ortaya çıkan bir sembol hâline gelmiştir. Her ne kadar Şasa’nın ailesi Batılılaşmayı ideal edinse de geleneğe ait kıvrıntılar vardır. Şasa, çocukluğunda Kur’an-ı Kerim’e dair ilk izlenimleri şöyle ifade eder: “*Kutsal Kitap’ın altın ve gümüş yaldızlı bir sayfası... Kurutulmuş bir çiçek... Annemin işlemeleri... Kanaviçeler... Çin işleri... Göz nuru kuşlar...*” (Şasa, 2018b, s. 47) diyerek dikkat çekmektedir.

Dinî dönüşümle beraber Şasa’nın Kuran’ı Kerim’e bakışı daha çok psikoterapik bir değere sahiptir. Örneğin; Tevbe suresinin son iki ayetinde belirtilen peygamberin müminlerine karşı gösterdiği şefkat ve merhamet ifadeleri ve “O müminlerin üzülmelerini istemez!” şeklindeki ayet Şasa’yı etkilemiştir. Fetih suresini ve Taha suresindeki “Rabbim sadrımı genişlet” ayetini depresyona ve üzüntüye karşı kendisinde etkili olduğunu belirtir (Şasa, 2018a, s. 150). Neticede Şasa, ruhsal rahatsızlıklarıyla başa çıkmasında Kuran’dan destek alarak manevî duygu yoğunluğu yaşamıştır.

3.3.6. Şasa'da Kader İnancı

Kader (veya kadr) kelime anlamı itibari ile gücü yetmek, bir şeyi hacmini ve şeklini belirlemek, bir nesneyi biçimlendirmek ve herhangi bir şeyi başka bir şeyle karşılaştırmak anlamlarına gelmektedir. Terim olarak, Allah'ın önceden bütün nesne ve olaylarıyla kâinatı ezelde planlamasıdır (Topaloğlu, 2011, s. 129). Kader inancı, insanın İlahî iradeyi kabul etmesi ve İlahî iradeyi yok saymamasıdır. Bundan ötürü insan, hayatında yaşanan ve gelişen olayları anlamlandırırken ya da yorumlarken kendi iradesinin aciz olduğunu hisseder ve insanda kader inancı gelişir.

Kader inancı insanların hayatlarında oldukça önemli bir yeri sahiptir. Bireyin, acılı ve sıkıntılı durumlarla başa çıkması pozitif ya da negatif olur. Pozitif başa çıkma; başına gelen kötü olayları Allah'tan gelen bir uyarı, onun gücünün bir göstergesi ve varlığına işaret olarak görür, bireye dinî başa çıkmasında yol gösterir. Birey, negatif hadiseler yaşadığında Allah'ın yanında olduğunu hissetmesi ve onun desteğini esirgemediğini bilmesi dinî başa çıkmasında önemli bir rol oynar. Bunun tam tersi olarak negatif başa çıkmada birey, başına gelen kötü olayları Allah'tan gelen bir gazab ya da cezalandırma olarak yorumlar. Allah'a küsme, kızma ve Allah'tan uzaklaşma gibi olumsuz sorunları da birlikte getirir (Kartopu, 2019, s. 1175-1176). Bu durum insanı depresyona ve bunalıma hatta intihara kadar götürebilir.

İlahî iradenin varlığına inanma ve dinî inanç, bireyin başına gelen kötü hadiselerle anlamlar atfederek sabretmesini sağlar. Bu tür kader inancı, insanın yaşadığı şeyler ne kadar negatif de olsa inandığı İlahî Varlık ile beraber karşılayacağını düşünür. Ayrıca yükü hafiflemekle kalmaz, onu inandığı varlığa daha çok yaklaştırarak dinî inancı beslemesine vesile olur. Bu sığınma geleceğe karşı ümidini yeşertir ve psikoterapik bir değere sahiptir (Karaca, 2006, s. 487). Şasa, nöbet geçirdiği sırada yazarak ele aldığı günlüğünde hayatını Dante'nin İlahi Komedyası'na şöyle benzetir:

...Üç aşamalıydı İlahi Komedyası. Cehennem, Araf, Cennet. Şu an Cehennem'deydim. Cehennem'i aşıp Araf'a ve Cennet'e ulaşabileceğim miydin? Ne yapmış, ne suç işlemiştim de bu cehenneme atılmışım? Ömrümde bir an bile kimsenin kötülüğünü istememişim. Vicdanımı yoklayarak bütün hayatımı yeniden gözden geçirdim. Hayatımın bir dönemi asi olmuş, aileme karşı gelmişim. Ama bu, gizli güçlerin bilerek başıma ördükleri şarhlı bir oyundu; benim iradem dışında hazırlanmış, sentetik bir kaderin parçasıydı. Allah bu kadar zulme razı gelir miydi? Fatiha suresini okumaya başladım. Bu beni biraz

yatıştırmıştı. Korkmamam gerektiğini, Allah'ın yardım edeceğini, yeryüzünün bütün iyi insanların benden yana olduklarını düşündüm (Şasa, 2018b, s. 30).

Şasa'nın eserlerine baktığımızda kader inancına ait farklı tezahürler görülür. Çocukluğunda ve gençliğinde yaşadığı sıkıntıları anlamlandıramadığı ve başa çıkamadığı için tipik şizofren hastalığına yakalandığını belirtir. Bundan dolayı kendisinde kader inancı gelişmemiştir. Şasa, modern insanın vahiy ve ilahî anlam ile irtibatını kopardığı zaman anlamsız bir dünyaya mahkûm olacağını belirtir. Acılarını anlamlandıramayan, başına gelen işleri bir sabır imtihanı olarak görmeyen insanda asilik başlayacağını ve hayata karşı sürekli şikayet hâlinde olacağını ifade eder (Şasa, 2018b, s. 147). Bu düşünce tarzı insanın kendisine zarar vermesine neden olabilir ve insanı intihar düşüncesine sevk edebilir. İntihar eden insanı, Şasa "*Gayb'la bağı koparılmış varlık*" (2018b, s. 148) olarak tanımlar. Bunun sebebi olarak da insanın meydana gelen hadiseleri bir anlam çerçevesinde yorumlayamadığı için en küçük gündelik olaylar karşısında şok geçireceğini ve travmaların birikerek nevrozlara, psikozlara dönüşeceğini belirtir (Şasa, 2018b, s. 122).

Kader inancı, psikoterapik fonksiyonundan çok koruyucu özelliğiyle de ön plana çıkmaktadır. Ayrıca bazı durumlarda rehabilite edici bir özelliğe sahiptir (Karaca, 2006, s. 489). Şasa'nın hayatını incelediğimizde pozitif bilime başvurmasına rağmen pozitif bilim, hastalığının ilerlemesine engel olamamıştır. Dinsel dönüşüm sonrası Şasa'nın Allah'a dayanması ve onun varlığını hissetmesi, ruhunun iyileşmesinde rol oynamıştır. Şasa, buzdolabından gelen sesleri Kuvayi Milliyecilerin atlarının nal seslerine benzeterek Allah tarafından gelen bir işaret olarak algılamıştır. Şasa, bunu "*Dayan, umut var*" diyerek algıladığını ve bir kez daha kendisine yaşama müjdesi verildiğini ifade eder (Şasa, 2018b, s. 34). Hayatının gayesini bulma konusunda sürekli çabaladığını ve ümitvar olduğunu sık sık dile getirir.

Bireyler karşılaştığı kaza, ölüm, sakatlık, hastalık, ekonomik sıkıntı ve başarısızlık gibi olaylarla başa çıkabilmek için başta kader inancı olmak üzere birçok inanca ve dinî değerlere müracaat edip onlardan referans almayı amaçlar. Dinî inançlar, bireylerin yaşadıkları olumsuz ve acı olaylar karşısında anlam sürekliliğinin sağlanması için üç elemanı devreye sokar. Anlam sürekliliğini sağlayan elemanlardan birincisi, gelecekte yaşanabilecek olayların kontrol edilebilme ve olaylara dayanabilme olanağına karşı duyulan güven; ikincisi, yaşanan olayların olumsuz yönlerini de olumlu yönlerini de bulma, üçüncüsü ise yaşadığı olayın bir anlam parçası olduğunu ve rastgele

olmadığını inanmaktır (Kartopu, 2019, s. 1176). Şasa, geçirdiği şizofren nöbetlerinin, ailesiyle ve mürebbiyeleriyle yaşadığı sıkıntılarının hiçbirinin tesadüf olmadığını ve bunların rahmete dönüştüğünü söyleyerek olumsuz yaşantısını olumlu hâle gelmiştir. Birincisi; yıllarca demir kapının arkasındaki sokaktan geçmesini beklediği koz helvacı, tasavvufta kendi mürşidi olacak olan Sefer Efendi'dir. Örer'in deyişiyle *“Yıllar sonra, Mürşid'inin dizi dibinde otururken onun kendisine hitaben ‘O koz helvacı bendim’ demesi manevi yolculuğunun cismanileşmiş hali”* (2014, s. 22). İkincisi ise Şasa'nın yaşadığı cehennemi hayatın cennet hayatına vesile olmasıdır. *“Elli yaşıma kadar geçirdiğim hayat tecrübesi sanki benim bu noktayı kavrayıp bundan büyük bir ibret çıkarmam için tasarlanmış bir senaryo hikayesi.”* (akt. Yalsızuçanlar, 1997, s. 128).

Kader inancı ile beraber Şasa'nın yaşanan olaylara, fikirlere ve ailesine karşı bakışı olumlu yönde değişmiştir. Hayatında yaşadığı çilelerin sorumlusu olarak gördüğü ebeveynine ve diğer insanlara karşı artık içinde en küçük bir şikayet kalmadığını belirtir. Ayrıca Şasa, kadere razı olma duygusunun insana sabır, tevekkül ve zenginlik getirdiğini ifade eder (Şasa, 2018a, s. 9). Başına gelen olayları anlamlandıran, şükreden Şasa kendisiyle barışması neticesinde ailesi ve eski çevresiyle de barışmıştır. Geçmiş hayatını andığında ya da hatırladığında bir şikayet olarak değil de şükür içinde yeni hayatı için çabalayacaktır.

3.3.7. Şasa'nın Ölüm ve Ölüm Sonrasına Bakışı

Şasa'nın hayatını ve yazılarını incelediğimizde, çocukluğundan beri iç ve dış yalnızlığını yaşayan biri olarak en çok işlediği konu ölümdür. Yalnızlığın getirdiği ölüm korkusu ve çocuk yaşta insan cesedi görmesiyle travmaları bir kat daha artmıştır. Ölümün mahiyetinin bilinmemesi ve ölümden sonraki hayat hakkında bilgisi olmaması inanç noktasında gelgitler yaşamasına neden olmuştur.

Yapılan araştırmalara göre ölüm korkusunun çok çeşitli boyutları olduğu ortaya çıkmıştır. Öne çıkan boyutlar: Belirsizlik, yalnızlık korkusu, sevdiklerini kaybetme, ölüm anında acı çekme korkusu, bireysel kimliğini kaybetme, ölümden sonra ceza alma korkusu, geride kalan sevdikleri için kaygılanma, yok olma korkusu ve önemseydiği insanları kaybetme korkusudur (Koç, 2002, s. 8).

Ölüm korkusu, insanın sahip olduğu inanca ve inancını yaşama seviyesine göre bireyi psikolojik olarak etkiler. Ayrıca ölüme karşı tepkinin şekillenmesinde dinî, tıbbi, ekonomik, ideolojik, sosyal, kültürel vb. faktörler önemli bir rol oynamaktadır. Bazı araştırmalarda dindar kişilerin dindar olmayanlara göre daha çok ölümden ürktüğünü

gözlemlenmiştir. Başka araştırmalarda ise daha kuvvetli dinî inanca sahip olan, inanç ve amel yönünde faaliyette bulunan insanların ölüm korkusunun az olduğunu ve ölümü dört gözle bekledikleri tespit edilmiştir. Dindar olmayan bireylerin, ölümü hayatın bir bitişi olarak kabul ettikleri için ölüm korkusu onlarda daha da görünür biçimde açığa çıkmaktadır. Hatta korkuya karşı savunma tepkileri gelişmiştir. Birincisi *maskeleme tekniği*. Bu teknikte birey günlük hayatının meşguliyetine kendini kaptırarak ölüm hakkında düşünmeye fırsat vermez. İkincisi *bastırma tekniği*. Bu teknik ile birey ölüm kavramını bilincinden atarak etkisiz hâle getirmesidir (Hökelekli, 2018, ss. 98-100).

İslam kültüründe ölüm konusunu psikolojik bakış açısıyla ele alan İbn Sina, ölüm kaygısıyla ilgili risalesinde; ölüm hakkında herhangi bir şey bilmeme, ölüm sonrasına dair bilinmemelikler ve dünyevi hayata aşırı bağlanmanın ölüm kaygısını tetiklediğini dile getirir. İbn Miskeveyh ise ölüm kaygısını insanın en önemli kaygısı olduğunu, ilimle ve ölümü tanımasıyla bu kaygıdan uzaklaşacağını açıklar (Ayten, 2018, s. 30). Ölümü kabullenen birey, yaşadığı dünyanın sonlu olduğunu ve ölüm sonrası bir hayatın varlığını kabul eder. Ölüm sonrası hayat yani ahiret, bas (dirilme), haşr (toplanma), sûra, kıyamet, cennet, cehennem, berzah (kabir hayatı) vb. kavramlar ile anılır. Şasa da eserlerinde ahiret inancı ile ilgili bu kavramlara yer vermiştir.

Koç'un ölüm olgusuna karşı geliştirdiği ve öne sürdüğü dört tutum vardır: Ölümü inkâr etme, ölüme meydan okuma, ölümü isteme ve ölümü kabullenmedir (2002, ss. 15-17). Şasa'nın ölüm ile ilgili tutumları incelendiğinde ölümü inkâr etme şekli, maskeleme ve bastırma tekniğiyle ölüm düşüncesinden uzak durmaya çalışmıştır. Ölüme meydan okuma şekli ise çocukluğunda kimsenin cesaret edemediği ağaçlara çıkma, denizin ortasında teknenin kotrasının direğine çıkarak baş aşağı sallanma, su kayağı gibi tehlikeli spor faaliyetleriyle göstermiştir. Ölümü isteme şekli, dinsel dönüşüm önceki intihar şeklinde iken dinsel dönüşüm sonrası ise mâşukuna kavuşmak isteyen âşık gibidir. Ölümü kabullenme şekli ise dinsel dönüşüm sonrası ölümün bir yok oluş olmadığını ve varoluşsal bir gerçek olduğunu kabullenerek, yaşamı anlamlandırarak Allah'a karşı sorumluluklarını yerine getirmeye çalışmakla kendini gösterir. Bundan dolayı Şasa "*Kıyamet günü, Yaratıcı'ya anlamlı ve onurlu bir hikâye anlatabilmeliyim.*" (Şasa, 2018b, s. 23) diyerek kaybolan yıllarını telafi etmeye çalışarak kulluk vazifesini yerine getirmeye ve ahiret için hazırlık yapmaya başlamıştır.

Şasa, dört yaşında iken ailesiyle Uludağ gezisi sırasında zehirlenerek ölen insanların cesetlerini görmüştür (Şasa, 2018a, s. 31). Çocukluk döneminde olan bireyin

soyut olan ölümü somutlaştıramaması, cesetleri görmesi üzerine somutlaşır ve bununla beraber ölüm korkusu, huzursuzluk ve kaygıya yol açmıştır. Travmalarıyla birlikte ölümün gerçek mahiyetinin yok oluş olduğunu düşünerek dönüşüm öncesi yaşadıklarını şöyle aktarır:

Bir kez daha kendimi taş, su, toprak, hava, melek, şeytan vb. algılamamın, o sınırsız ve korkunç alicengiz oyununun çevrimleri içindeyim. Bir kez daha kobalt, sülfür, kükürt, zink kokusu. Yosun, mezarlık çiçeklerin kokusu. Dizi dizi asılmış insanlar, çocuk leşleri, bütün evreni kaplayan ceset kokusu. Sevdiklerimin çığlıkları, kopmuş kelleleri ve uzuvları. Dirilen ruhlar, iç içe ezan ve çan sesleri, haç ve hilal, diriliş, uzay istasyonları, ölümsüzlük. Ölümsüzlüğün mavi, nabızsız korkunçluğu (Şasa, 2018b, s. 17-18).

Şasa altı yaşında iken yasak bir oyun oynarken annesi tarafından yakalanınca “*Seni iki polis arasında idama giderken görüyorum*” söylemesi üzerine polis simgesi çocukluk dünyasının en dehteşli ölüm simgesi olmuştur. Polis devletinin darağacı gölgesini Şasa hatırladıkça sövdüğünü ve ölüm korkusunu bu şekilde hafifletmeye çalıştığını belirtir. Sövmenin korkuya karşı en emin silah olduğunu fakat silahın geri teptiğini ve “polis kayıtlarına” geçerek Şasa’nın hezayanlarında ortaya çıkar (Şasa, 2018b, s. 23). Ölümün mahiyetini bilmemesi ve bunun anlatılmaması Şasa’nın kızıl hastalığına yakalanmasına neden olmuştur. Daha sonra iyileşmesine rağmen anlatılanlar travmanın etkisini kalıcı kılmıştır. Şizofren nöbetleri geçirdiği dönem diliminde kıyameti hissettiğini ve varoluş sebebini sorguladığını şöyle anlatır:

Süreç. Süreç fikri. Her şeyi bir süreç olarak anlatabilirim. Delilik başka türlü anlatılamıyor. Bir coşku, bir çığlık, çağlayan, bir akarsu, bir oluşum olarak. “Varoluşsal” sözü, ukalaca bir söz, ama iyi bir söz. Varoluşsal -ezgistsaniyel- bir süreç. Süreç, çığlık, ses. Ancak o sürecin içinde devinen büyük kâinat nizamını, kıyameti ve yinelenen nizamı anlatmak ne zor. Bir delinin, belki en çok sahip olduğu şeyi, kıyamet bilincini anlatmak ne zor (Şasa, 2018b, s. 21).

Kemal Tahir’in izinden yürüyen ve onun düşüncelerinden etkilenen Şasa, Tahir’in kansere yakalanmasıyla kendi hastalığına çare bulamaması üzerine çok etkilenmiştir. Benimsediği ideolojinin Tahir’e cevap verememesi ve yardımcı olamaması Şasa’yı şaşırtmıştır. Tasavvufla tanıştıktan sonra ölümün bir yok oluş olmadığını, sevgiliye kavuşmak olduğunu ve asıl cennetin ölümden sonra var olduğunu şöyle aktarır:

Bilincimin sol tarafında algıladığım ilk kanal, tasavvuf dilinde “cezbe” denebilecek derin, mistik bir tecrübe yaşıyor. Su olmayı, toprak olmayı, bitki olmayı yaşıyor. Dini kitaplarının tarif ettikleri Cennet’in, Cehennem’in ve Araf’ın derinliklerinde geziniyor. Bütün bunları yaparken bitmez bir iç-monolog yayınlıyor. “İşte şimdi suyum... Şimdi toprak oldum... Şimdi, içinde bulunduğum yer Cennet. Akan bir suyum ve çevremde yeşillikler var. Otların bedenime değdiğini algılıyorum. Şimdi gübreyim, içimden oltar çıkıyor. Zaman durdu. Zamanın dışındayım şimdi” (Şasa, 2018b, s. 15).

Şasa, nöbet hâllerinde ölüm korkusu geldiğinde “...Onlara ne keder ne de korku vardır...” ahkaf suresi 13. ayet ile teselli olmuştur (Şasa, 2018a, s. 146). Eşi Bülent Oran’ın böbrek rahatsızlığı zamanlarında bu ayet ile kaybetme korkusu yerine metanet ve sekinet hâli gelmiştir. Eşinin vefatı üzerine Şasa, şeyhin telkinleri neticesinde yaşadığı ağır nöbet travmalarının etkisi azalmıştır. Şasa, şeyhinin “...Ölüm var ya ölüm.. Hımm... çok tatlı bir şey ölüm! Profiterol yemiş gibi yapardı yüzünü...” (Şasa, 2018a, s. 148) diyerek ölüm korkusunun hafıflediğini ifade eder. Artık ölüm Şasa için bir yok oluş değil, Rabb’ine kavuşmanın bir geçididir. Şasa, yaşadığı dönemde asrın icabına göre yaşayan insanlara bir mesaj vermek ister. Dünyevi düşünceyle hareket edenlerin ölümü bir yok olma, uyuşma ve kaybolma olarak algıladıklarını ancak dine göre ölümden sonra asıl hayatın başladığını belirtir. Allah’ın Hayy sıfatıyla sıfatlanarak sathi hayatın getirdiği ölümün ardından derûnî bir hayatın başlayacağını ileri sürer. Bu âlemde ise kuru aklın ölüp kalbin, melekelerin ve eşyanın hakikatini idrak etmesiyle ebedi hayatın başlayacağını ifade ederek iki dünyada da hayy olacağını vurgular (Şasa, 2018b, s. 134). Şasa, ahiret hayatına artık inandığına, ahiretten korkmadığını ve bunun için hazırlıklar yaptığını şöyle anlatır:

...Orada, mezarlıkların, ezan ve çan seslerinin geldiği o noktada, öyle geceler, öyle geceler oldu ki, ölülerin tekbir getirdiğini açıkça duydum. Defalarca oldu ve korkmayacak kadar ahiret âlemine âşinaydım. Artık dirilmek için sabırsız olduklarına inandım. Ve hep o düşünceyle bir gün ön odada, Marmara denizine bakan odada otururken, denizin üstünde o devasa Mesih’i gördüm. Gümüş rengiydi. İnsanlığın sonunda uzayı fethedeceğini, orada Mevla’sını da –ama belasını da- bulacağını bildiriyordu bana. Belki Tarkovsky’ye de Kubrick’e de bir dipnottu bu bildiri. Şüphesiz öyleydi: “Ey

üstün insana özenenler. Gideceksiniz uzaya. Orada Mevla'nızı da, belanızı da bulacaksınız.” (Şasa, 2018b, s. 20).

Freud, ölüm ile kaygılarının çocukluk döneminde yaşanan çatışmalarla ilişkili olduğunu ve bilinçdışının ölümü değil de ölümsüzlüğü kabulleneceğini savunur. Jung ise ölümü, bireyin kendi benliğini gerçekleştirme sürecinde karşılaşacağı ve kabul edeceği bir gerçeklik olarak açıklar. Özellikle, orta yaşlardan itibaren birey kendisini bu gerçeğe hazırlar. Ayrıca din, ölüme hazırlık esnasında bireye yardımcı motivasyonlar verebilir (akt. Ayten, 2018, s. 30-31) *“Ölümü, kendi mezarımı, yüreğimde korkuyla değil özlemle araştırmaya, ötelerde huzurlu bir barınak olarak düşünmeye başladığım bir yaşa yavaş yavaş yaklaşmaktayım.”* (Şasa, 2018b, s. 63) diyerek ölüm hakkında araştırma yaptığını, ahiret hayatını iple çektiğini ve bu dünyadaki huzurun aksine oradaki huzur için çaba sarf edeceğini belirtir.

Eren'in Şasa ile ölüm hakkında yaptığı bir söyleşide, *“Nedir sizi ölümün karşısında bunca sükunetli ve metanetli kılan?”* sorusuna cevaben Şasa, Tarkovski'nin *“Ölüm yoktur, ölüm korkusu vardır.”* sözünü aktarmıştır. Ve şöyle devam etmiştir: *“Üzerinde okuyup, düşünüp, tefekkür edip bir eğitimden geçtikten sonra bana ayn-el yakin ile açılan boyut şu: Ölüm yoktur, hayattan daha derin hayat vardır. Ölüm gerçekte yaşadığımız bu hayattan çok daha derin bir hayatın karşılığıdır.”* Ayrıca Şasa, irfansı insanın ölümden korkacağını belirtir. Erzurumlu İbrahim Hakkı Hazretlerinin sözü olan *“İnsan için ölüm şekerdir.”* diyerek inançsız insan için ölümün bir musibet olduğunu ve bu iki ölüm tasavvurunu da yaşadığını vurgular. Âlemin sonunun olmadığını ve sonsuzluk tasavvurun da bir ümit ışığı olduğunu belirtir (2014, s. 15). Ahiret inancına inanmasıyla Şasa'nın ölüm korkusu hafiletmektedir ve ölümden sonraki hayatın sonsuz olması inancını daha da kuvvetlendirmiştir.

3.3.8. Şasa'nın İbadet Anlayışı ve Yaşantısı

İnsanın doğuştan sahip olduğu fitrî bir duygu olan din ve inanma duygusu, İlahî güce sahip olan bir yaratıcıya inanma ve bağlanma ihtiyacını getirir. Bu inanma ve bağlanma tutumu kendisiyle birlikte Allah'a büyüklüğünü dile getirme, sevgi, bağlılık, teslimiyet gibi duygularını bildirmek ve inancını yansıtmak için birtakım pratiklerle gerçekleştirilen ibadet etme ihtiyacını da getirir. Dünya tarihine baktığımızda geçmişten günümüze insanın bulunduğu her yerde dinî inanç ve ibadet birlikte yaşanagelmıştır. Bundan dolayı din bilimleri açısından herhangi bir dinin, din olarak sayılabilmesi için

sahip olması gereken özelliklerden birisi, dinin ibadet, ayin ve törenler gibi ritüellerinin olmasıdır (Certel, 2003, s. 117).

İbadet, Allah’a olan inanç ve bağlılığın bir sembol olarak bütün davranışlarda gösterilmesidir. İbadet, Allah’la kurulan bağ söz, jest ve davranışlarla görünür hâle getirmektir (Hökelekli, 2018, s. 233). İnanan insan; namaz, hac, zekat, dua, zikir ve oruç ile beraber Allah’a olan bağlılığını gösterebilir. Yavuz’a göre inançlı insan içten gelen bir istekle günlük hayatının akışında Allah ile kurbiyetini ibadetle kurar. Buradan yola çıkarak Allah ile ilk ciddi ve devamlı kurulan kurbiyetten birisi de namazdır. Dindar insan, Allah’a bağlılığını namazla gösterir. Bu kararlı gösteriş, dindar insana emniyet duygusu aşılar. Çünkü duaları barındıran namaz, inançlı insan için ruhî ve manevî bir doyum, dayanma ve sığınma aracıdır. Bu da namazın samimi dindar bireyin günlük hayatında merkezi bir rol oynadığının göstergesidir (2013, s. 214).

İbadetleri “*kişilik ve karakteri düzenleyici ve dengeleyici sistemler*” olarak yorumlamak mümkündür. İslam dinine ve diğer inanç sistemlerine göre inanç ve ibadetlerin maddî ve manevî faydalarını görebilmek, belirtilen şartlar içinde gerçekleşmesine ve içtenlik ile yapılmasına bağlıdır (Uysal, 2006, s. 103). Şasa ise insan ile namaz arasında aklın ulaşamadığı derin bir bağ olduğunu ve namazın samimiyetle yapıldığında derûnî bir haz yaşadığını şöyle tanımlar:

Namaz; çok ilginç, kalb, idraki açan bir şey. İnsanın sadece aklıyla değil, duyum ve sezgileriyle de yaşamaya başlaması, bütün melekelerini kullanması, duygularını da seferber etmesi demek. Burada asıl, tahayyulî hayat canlanıyor. Kuru akıldan daha öteye gidiliyor ve sevgi canlanıyor. Siz dua ederken, derunî bir âlemle bağ kurmaya çalışıyorsunuz. Bu sizin melekelerinizi geliştiriyor... (Şasa, 2018b, s. 141).

Bazen dinin insana yansıması; duygusal istikrarsızlık, kaygı, depresyon belirtilerinin artması ile kendine saygısının ve güvenin azalması şeklinde görülebilir. Dinî inanç ve ibadetlerin kişinin kimliğini ve kişiliğini herhangi bir şekilde olumsuz etkilemesi normaldir (Uysal, 2006, s. 104-105). Şasa, Mürebbiye Katie’nin Yahudi olmasına rağmen Hristiyan ritüellerine katılması ve kendisine bunları aşılması dinler arasında zıtlıklar ve kimliğini bulma noktasında olumsuzluklar yaşamasına neden olduğunu vurgular. Ayrıca Şasa, mürebbiyeleri tarafından kiliseye götürülüp ayinlere katıldıklarını belirtir (Şasa, 2018a, s. 34). Kiliselerde ayin sırasında gördüğü İsa ikonunu sarı ve kanlı olarak tasvir etmektedir. İsa’nın tüm insanlığın günahını yüklemek

misyonundan dolayı Şasa'nın onunla özdeşlik kurması onu suçluluk duygusuna itmiştir (Şasa, 2018a, s. 43).

Bahadır'ın değindiği gibi ibadetin temelinde hem sevgi eksenli hem de korku eksenli duygular bir arada bulunur. Dindar olan birey, kendisine verilen nimetlerin şükrünü ifade etmek için ibadetine devam ederken bir taraftan azabından kaçınmak, korunmak ve merhametini kaybetmemek için ibadetlerine dikkat eder. Bu duygulara sahip olan samimi dindar, ibadet sırasında yaşadığı derûnî haz tecrübesini davranışlarına yansıtmaya çalışır ve hayatının tüm alanında etkili olmasına gayret gösterir (2018, s. 156). Şasa ise, geçmişte yaşadığı travmaların kendisini delilik çizgisine taşımasını bir şikayet olarak değil de Allah'ın huzuruna ulaştıran bir yol olarak gördüğünden şu şekilde anlatır:

Delilik sırasında ve ara zamanlarda, bilincimin, daha doğrusu yarı bilincimin aldığı şekiller bana hayretin büyüüğünü yaşıyor. Bu engin hayret duygusu olmasaydı ibadet ihtiyacını duymaz, deliliğin kutsal bir mükâfat, bir seçkinlik emaresi, bir kutsanmışlık belirtisi olduğunu tekrar tekrar düşünüp başıma gelenlerden dolayı aralıksız şükretmezdim (Şasa, 2018b, s. 21).

Şasa, eşi Bülent Oran'ın vefatıyla çok sarsılacağını zannederken “Zikrin, namazın, duanın; modern tıbbın hiçbir şekilde nüfuz edemeyeceği mucizevî şifa etkileri olduğunu anladım.” (Şasa, 2018a, s. 152) diyerek şizofren nöbetlerinden kurtulmasına vesile olduğunu ifade etmiştir. Dua, zikir ve namaz ruhî sıkıntılarını hafiflettiğini ve bilimin ilaçlarla getiremediği huzuru verdiğini söyler. Bunun yanında Şasa'nın ibadete niyetlendiğinde şuurunu kaybetme noktasına gelmesine rağmen ibadetini yarıda bırakmaması dikkate değerdir:

...Namaz kılmayı düşündüm. Yeniden tuvalete gidip musluğun önünde durdum. Besmele çekip ellerimi yıkadım, üç kere ağzımı çalkaladım ve birden öylece kalakaldım. Abdest adabını tümüyle unutmuştum, hatırlıyamıyordum. Korkunun etkisi miydi, Naziler belleğimi mi doldurmuşlardı? Yeniden başladım. Yeniden duraladım. Hatırlıyamıyordum. Abdest almayı unutmuştum. Ancak, aynı anda, ağzıma dolan suyun huşu verici etkisi bütün vücudumu kaplamaya başlamıştı. Suyu yüzüme çarpmaya başladım, ferahlatıcı etkisi arttı, “Allah beni koruyor” diye düşündüm. Allah, su aracılığıyla bana iyiliği telkin ediyor, tevekkül göstermemi buyuruyordu (Şasa, 2018b, s. 33).

Dua, insanın normal hayatında sık sık tekrarlanan iradeli olsun veya olmasın, bilinçli olsun veya olmasın bir yaşayış biçimidir. Dua, normal standartlarda insanın ruhunda beliren, çeşitli hâllerin yansımalarının Allah'a iletilmesidir. Günlük hayatta bazen acı bazen tatlı farklı durumlarla karşı karşıya gelmekteyiz. İnsan bazen ihtiyaçlarını tek başına karşılayamayınca ya da sıkıntıya düştüğünde kendiliğinden gelen bir işaretle Rabbinden yardım isteyebilir. Hayat şartlarını göz önüne aldığımızda ve hiçbir ihtiyaç durumunu gözardı etmediğimizde duanın bizim için zengin ruh hâllerinden biri olduğunu anlayabiliriz (Yavuz, 2013, s. 235-236). Çocuk olan Şasa'nın anne ve babasını az görmesi üzerine Tanrı'dan yani Gott'dan onları kendisine göstermesi için dua eder. Hastalığının vehimden kaynaklandığı için psikoz hâllerinde Şeyh'in "... Hayatında bir an bile huzur-u ilahiden ayrılma, ayrıldığın an şeytan çöpünü atar; vehim başlar!" (Şasa, 2018a, s. 146) sözünü uygulamaya koyarak Allah'a dua ettiğini ve bu sayede rahatsızlığından etkisinden kurtularak başa çıktığını ifade eder.

Certel'in de vurguladığı gibi insanı duaya sevkeden en önemli güdü, eksiklik şuurudur. İnsan, karşı karşıya kaldığı haksızlıklar, kötülükler, hayatın trajik yönleri, doğal afetler, hastalıklar vb. kendisini rahatsız olaylar karşısında aciz, çaresiz ve yetersiz olduğunun şuuruna varır. Bu da kişiyi, dua kanalıyla kendisine şah damarından daha yakın olan Rabb'ine yöneltecek ve kişi, O'na sığınıp ve Ondan yardım talep edecektir (2003, s. 122). Şasa, korku nöbetleri geldiğinde Fatiha ve İhlas surelerini okuyarak nöbetlerin geçmesini bekler (Şasa, 2018b, s. 35). Özellikle Allah'a inanç noktasında kendisini kurtarıcı olarak gördüğü ilk irtibat şekli duadır. La Paix Hastanesi'nde tedavi görürken ateist olduğunu söyleyen Şasa, bir noktada dua etmeye başladığını ve duaya sığındığını ifade eder. Kendisi ve insanlık için dua etmeye giriştiği zaman yakaza hâlinde mucizevi bir şekilde Hz. Muhammed'in (s.a.v) gelip Hz. İsa'yı çarmıhtan indirip uzaklaştığını anlatır (Şasa, 2018b, s. 84).

Dua, Yüce varlıkla kurulan en canlı ve en coşkulu ibadet şekillerinden biridir. Her toplumun, kültürün ve medeniyetin kendine has dua şekli ve merasimleri olması, duanın evrensel bir niteliğe sahip olduğunu gösterir. Araştırmaların verilerine göre mutlak akılcı, agnostik ve ateist bireyler beklenmedik zamanlarda ve durumlarda duaya sığınmaktadır. Bundan hareketle dua, inanma ihtiyacını karşılayan fitrî bir harekettir (Bahadır, 2018, s. 156-157). İlk şizofreni nöbeti geçirdiğinde ateist olan Şasa, dayanak olarak herhangi bir din, ideoloji yada bir akıma sahip değildi. Yaşadığı travmalarından dolayı ilaç kullanan Şasa, ağır acılar çekmektedir. Bu yüzden tedavi esnasında dua

etmeyi bilmeyen Şasa, Doktor Doğan'ın bunaldıkça *Dayan Memet* demesiyle manevî dayanak bulmaya çalışmıştır (Şasa, 2018a, s. 123).

Şasa 40 yaşında okuduğu Fusûs sayesinde İslam ile barışır. “*Ben Füsüs’u bir dua, bir vird gibi okudum. Kalbim açıldı. Füsüs içine kondu. Bana yalnızlığımı, acılarımı unutturdu.*” (Şasa, 2018b, s. 153) diyerek Şasa, zikrin ve duanın insan hayatında psikolojik başa çıkmasında önemli bir faktör olduğunu dikkat çeker.

İbadete başlaması ise 48 yaşında vuku bulacaktır. Dua ile başlayan yolculuğu namaz ile devam etmiştir. Hastalık sürecinde namaz sayesinde ruh ve beden olarak iyileştiğini şöyle söyler: “*...Kibleyi bulup ibadet etmeye, kutsalla bağlarım güçlenmeye başladıktan çok kısa bir süre sonra tıbbın iyileşmez kabul ettiği hastalığım süratle şifa bulmaya yüz tuttu. Bireysel, toplumsal ve kozmik kimliğimin ayırdına varmamla hayatımda yepyeni bir aşama başladı.*” (Şasa, 1993, s. 153).

Bahadır’a göre psikolojik tedavinin olumlu sonuç alınmasını etkileyen, bireyin ibadete hazırlık süreci ve ibadet sırasında sahip olduğu niyet, içtenlik ve üst düzey şuurdur (2018, s. 159). Şasa, hastalık nöbetleri sırasında duaya sığınarak rahatladığını, yalnız olmadığını ve kendisini gözetleyen, koruyan bir olan Allah’ın varlığını hissettiğini vurgular. Şasa, vahiyden kuvvet alan insanın boş hayallerin, vehimlerin ve lüzumsuz korkularının azalacağını ifade eder. Ayrıca insanın her dua ettiğinde ruhunda bir canlanma olacağını ve ibadet sırasında ruhunda feyiz denilen manevi bir nur tecelli olduğunu aktarır (Şasa, 2018b, s. 134-135). Batı dünyasına ait modern aklın çerçevesi dâhilinde yaşamını sürdürmesi ve dini dışlama aşamasından dua ve namaza uzanan öyküsünü şöyle anlatır:

Modern dünya, T. S. Eliot’ın Çorak Ülke’de anlattığı gibi kurak, kırçıl bir ülke. İnanç âlemine girmekle, hiçler ülkesinden çıkıp bir vahaya giriyorsun. Bizatihi kalbin çiçekleniyor. Dualar yoluyla kâinattaki ilahi çevrime girmiş oluyorsun. Her gün beş kez yaptığın duayla güneşin çevrimlerine göre sen de âlemdeki konumunu belirliyor ve katılımını gerçekleştirmiş oluyorsun. O vaktin gerektirdiği bir ritüeli yerine getirmiş oluyorsun (Şasa, 2018b, s. 140-141).

Sonuç olarak Şasa’nın ibadete bakışını değerlendirdiğimizde ibadeti ister istemez ruhsal rahatsızlıklarıyla başa çıkmada psikolojik bir rehabilitasyon aracı olarak kullanmıştır. Namaz, zikir ve dua ile yeniden hayata tutunarak yaşama sevincini yansıtmıştır. Şasa’nın kendi iradesi dışında Allah’ın iradesini kabul etmesiyle ibadet

ederek itaat etmiştir. İbadetle Allah’a teslim olması ve güvenmesi üzerine Şasa’nın ruhsal rahatsızlıklarıyla tek başına başa çıkması kolaylaşmıştır.

3.3.9. Şasa’nın Tasavvufa Bakışı

Ayşe Şasa’nın ele aldığı *Bir Ruh Macerası, Delilik Ülkesinden Notlar, Şebek Romanı* ve *Yeşilçam Günlüğü* adlı kitaplarında tasavvufi unsurlar, tasavvufun manevî hayatına etkisi gözle görülebilmektedir. Tasavvufla ilgili kavram ve hâller ile sorulara, Ömer Tuğrul İnancer ile soru-cevap şeklinde oluşturduğu *Vakte Karşı Sözler* kitabında açıklık getirmektedir. Şasa, dinsel dönüşüm aşamasında ve sonrasında tasavvuf ile sinemayı nasıl birleştireceğine dair makaleler ve kitaplar kaleme almıştır. Bu doğrultuda senaryo çalışmaları ortaya çıkmıştır. Ayrıca Sadık Yalsızuçanlar ve İhsan Kabil ile çıkardığı *Düş, Gerçeklik ve Sinema* adlı kitabı ve *Yeşilçam Günlüğü* adlı kitabı tasavvuf temelli “rüya sineması”nın nasıl şekillendiğini ve tasavvuf-sinema ilişkisinin nasıl oluşturulacağını anlatır.

18 yıllık bunalım ve şizofren tedavisi sırasında yaşadığı hayattaki herşeyden soyutlanmıştır. Bu dönemde okumaya başladığı ve dönüşümünü etkileyen en önemli etken Muhyiddin İbn Arabî’nin kitabı olan “Fususû’l-Hikem”dir. Şasa, her gün “Fususûl-Hikem”i karıştırdığını ve bu kitabın başucu kitaplarından biri olduğunu ifade eder (Şasa, 2018b, s. 20). Bunun yanında Mevlâna, Abdulkadir Geylani, İsmet Özel, Kemal Tahir, Tarkovski gibi şahıslar Şasa’nın doğrudan ya da dolaylı olarak tasavvuf yolunda ilerlemesinde etkilendiği insanlardır. Tasavvufla tanışmasında diğer önemli etken ise Muhyiddin Şekur’un, Muhyiddin İbn Arabî ile isim tevafukluğunun olmasıdır. *Su Üstünde Yazı Yazmak* adlı kitabının kataloğundan tanışmaya ve tasavvufî ders almasına kadar uzanır. Şasa, İngilizce basımı olan kitabı yayınevi ile iletişime geçerek Türkçe’ye tercüme edilmesine vesile olmuştur. Hatta tercüme edilen kitabın sunuş bölümünü yazma şerefine nail olmuştur.

Mesleği itibariyle sinema ile ilgilenen Şasa, Hristiyan olan Tarkovsky’in sinemada benimsediği mistik anlayışından etkilenmiştir. Sinema’nın da tasavvufî bir bakışa sahip olması gerektiğinden ve tasavvuftan yararlanarak sinemada farklı bir pencere açılacağından söz eder. Bunun için ilham, keşif ve fetih kelimelerini dilinden düşürmediğini belirtir. Çünkü Şasa, tasavvuf için önemli olan bu anahtar kelimelerin sanatçılar tarafından medyanın “batını” şifresini çözüldüğü zaman dünyayı şaşırtacak bir bakış açısına ulaşacağını inanır. Bu durumda pozitif bilimin dua karşısında ne kadar yaya olduğunu fark edileceğini belirtir. Şasa, silahı aşk ve dua olan dervişin

kamerasının profan ufkunu deleceğini ve onu şuhud aleminin sırlarına doğrultacağını aktarır (Şasa, 1993, s. 118-119). Bu doğrultuda Şasa, sinemada farklı bir bakış açısı getirerek *rüya sinema*'sının nasıl oluşacağına dair çeşitli yazılar yazarak alana katkı sağlamıştır.

Hayret ve *hakikat* kelimeleri Şasa'nın dinsel dönüşümünü etkileyen kelimelerdir. Hayret kelimesini tasavvufî anlamda mürşidi olan Muhyiddin İbn Arabî'den öğrendiğini aktarır. İnanmayan münkirlerin bile Allah'ın hikmeti karşısında hayret duydukları için hayret erbabı olacağını belirtir (Şasa, 2018b, s. 21). Hayret'in hiç bitmeyeceğini ve insanın sürekli bir sırda duyulan merakı gibi her şeyi sorgulayacağını ifade eder (Şasa, 2018b, s. 76). Bu sorgulayış sırasında mutlak hakikati ve mutlak güzelliği arayan insanın yolculuk sürecinin çetin olacağını ve kurtuluş olarak kendi kalbine danışması gerektiğini şöyle ifade eder: "*Nârı nura çeviren sırrın şifresi sadece bizde, kalbimizdedir deniliyor. Gayret adını taşıyan tüm bilgelerin de Aşk'a verdikleri talimat yalnızca bu, kalbin derinliklerine dönüş...*" (Şasa, 2018b, s. 82) diyerek kalbe dikkat çekmektedir. Kayıklık'ın da vurguladığı gibi tasavvuf, zihinsel faaliyetlerin bir sonucu olarak değil, kalp ve ruh yoluyla yaşanabilir. Yani o, duygusal süreçlerin baskın olduğu ve düşüncenin duyguya, duygunun kalbe, kalbin ruha, ruhun hakikate dönüştüğü bir yoldur. Bu yolun sonunda hakkını verenler Hakikat'e ulaşabilir (2011, s. 48). Bu ifadelerle tasavvuftaki amaç, hakikat'a ulaşan insanın kendi fitrasına dönmesini sağlamaktır.

1.Mürşid ve Tasavvuf Önderleri: Kayıklık'a göre aşırı dünyevîleşme ve materyalizm baskısı, kişinin manevî ve kutsal dünyaya eğilimli olmasına yol açabilir. Bu arzu ile başlanılan manevî yolculuk ilk olarak kalbin arayışı ile başlar. Daha sonra kişide ilahî bir istek ve arzu doğar. Kişi bu istek ve arzu yoluyla Allah'a yönelir. Kişi arayış içerisinde iken manevî lidere de ihtiyaç duyabilir. Çünkü yeterli bir bilgiye ve donanımına sahip olmadığı gibi manevî ilaç hakkında da bilgi sahibi değildir. Kişi, arayışı hakkında tanı bulabilmesi ve çözüm üretebilmesi normaldir. Ancak kişi kendi ile ilgili ciddi işlem yapma noktasında kapsamlı donanıma sahip olmayabilir (2015, s. 252). Bundan dolayı şeyh-mürîd ilişkisi kişinin manevî hayatı için önemlidir. Hz.Mevlâna'nın ifadesiyle, "*Bir mürşidle bir adımda atılan adımı, normal insan üç ömürde geçemez.*" (akt. Şasa, 2018b, s. 144). Şasa 40 yaşında okumaya başladığı Fusûs ile tasavvufa ilgi duymaya başlamıştır. 52 yaşında ise ilk mürşidi Hz. Muhibbi'den yani Sefer Efendi'den

yedi yıl irşad dersi alarak onun terbiyesi altına girmiştir. Hz. Muhibbi'nin vefatıyla ikinci mürşidi Muradi Efendi olacaktır (Şasa, 2018a, s. 150).

Şasa, Hazreti Şeyh-i Ekber'in himmetiyle ve Füsûs okumaları ile on sekiz yıl boyunca yaşadığı ağır sinir hastalığından bütünüyle kurtulduğunu iddia etmektedir (Şasa, 2018b, s. 97). Şeyhinin himmetiyle değişim yaşadığını ve bu değişimin Kafka'nın *Dönüşüm*'üne benzemediğini belirtir. Ayrıca şeyhinin yardımıyla kendisinde manevî bakımından ferahlama ve iyileşme tecelli olmuştur. Bu yüzden Şasa, himmete önem vermiştir. Himmetin önemini şöyle aktarır: *"Himmet, bir üst âlemin sana el atması demek. Bu zatı şerifin bana el koymasıyla birlikte, bakıyorum bir de, adeta saçımдан sürükleyerek ileriye, ileriye çekiyorlar beni"* (Şasa, 2018b, s. 141-142).

Mürşid'in kendisine verdiği ödevlerin esas çerçevesinin *"Ölmeden önce ölmek"* olduğunu ve bunu seküler anlamda gerçek ölümü kastetmediğini belirterek dinî muhteva bakımından hayatının yeni başladığını ifade eder. Kuru aklın öldüğünü, kalbin idraki ile bütün eşyaların gerçek hakikatini ve melekelerini kavradığını anlatır. Bunu da dervişlik dersinin ilk basamağı olduğunu belirtir. Aldığı dervişlik terbiyesiyle kendi kozasından çıkararak ebedi âlem ile irtibat kurmaya başlamıştır (Şasa, 2018b, s. 132-134).

Şebek Romanı'nda kendi hayatından yansımalar olduğu için Bâtın Baba karakterini yansıtan kişi, mürşidi Hz. Muhibbi olduğunu ve mürşidiyle yeni bir kimliğe kavuştuğunu şöyle aktarır: *"Eski adıyla Viyana yeni adıyla XB21 olan o kâbus şehrinde, ölümlerden kurtulup gelip sığındığı bu gizli mağara... Herkesin öldü bildiği biri olmanın verdiği garip kimliksizlik, Bâtın Baba'nın şefkat dolu varlığından yayılan güven duygusuyla yeni bir kimliğe, yepyeni bir hayata dönüş..."* (Şasa, 2015, s. 79). Bu romanda sembolik ifadelerle dinsel dönüşümünü anlatan Şasa, mürşidi sayesinde hayatında yeni bir süreç başlamıştır.

Şasa'nın önemle üzerinde durduğu velilik ve dervişlik makamına atıfları vardır. Derviş, veli ve mürşid olan insanları İslam'ın, peygamberlerin temsilcisi ve insan-ı kamil olarak görmektedir. Şasa, mürşidleri bir aynaya benzeterek Allah'ın ahlâkını ve peygamberin sünnet-i şeriflerini yansıttıklarını belirtir. Çünkü onlar, Allah için konuşurlar ve Allah için davranırlar (Şasa, 2018a, s. 141). Şasa'nın hayatında evliyaullah yani Allah dostları dediği ve tanıdığı insanlar olmuştur. Bu şahıslar Muzaffer Baba ve İbrahim Baba adında zatlardır. Şasa, Muzaffer Baba'ya bakarak evliyaullah'ın tarifini görmüştür. Onlara baktığında Allah'ı ve Resulünü hatırladığını,

korku ve endişe noktasında onlardan manevî dayanak aldığını belirtir (Şasa, 2018a, s. 148-149). Bu dayanak bazen onların konuşması ya da fiziken ortamda bulunması Şasa için yeterli olmuştur.

“Pek çok kereler, altın gümüşlü işlemeli kumaşlardan dikilmiş bol kaftanlar içinde, sarıklı varlıkların semadan iniş halinde âlemde zuhur ettiklerini, öbek öbek dört cihete yayıldıklarını tahayyül ediyor; kâbus şehrinin bu varlıkların tasarrufuna girdiğini tasavvur ediyordu.” (Şasa, 2015, s. 92). Modern dönemin getirdiği çirkinliklerin, kötülüklerin; evliyaların getirdiği güzelliklerle ve yaptığı ibadetlerle âlemin düzeninin dengelendiğini vurgulayarak onların sayesinde yaşanabilir bir dünya olduğunu belirtir.

Kuran-ı Kerim’de insan, eşrefi mahluk olarak tanımlanırken; modern insan, inancını kaybettiği için Kafka’nın *Dönüşüm*’ündeki gibi hamamböceği hâline gelmiştir. Şasa’ya göre modern insan kendini hamamböceği şeklinde tanımlarken; evliyalar ise âlemin gözbebeği ve en şerefli mahlûk olarak tanımlanır (Şasa, 2018b, s. 140). Bundan dolayı Şasa, peygamber ruhunu yansıtan tasavvuf erlerini şöyle tanımlar:

Ve Hayret Yaylası’nın ortasında, volkanik bir kraterin ağzında, masmavi sularıyla Âşıklar Gölü görünüyor. Âşıklar Gölü’nün ortasında Velâyet Adası var. Bu adayı süsleyen veliler... Mis kokulu yaseminler. Zamansızlık ikliminin, Evvel’den gelip Ebed’e giden Ölümsüz Bahar’ın yaseminleri. Koklanmaya kıyılmayacak kadar nazlı, latif ve aziz varlıklar. Özlerinde ince lütfu onsekizbin âleme saçıp duran öbek öbek ermişler. Ve adanın çevresinde, gök mavi sularda, kuğu misali dolanan Peygamber Ruhü... (Şasa, 2018b, s. 117-118).

2.Nefs kavramı: Şasa’ya göre tasavvufun en büyük amacı, insanın kendi egosunu ve nefsinin kontrol altına almasıdır. Nefis sürekli denetim altında oldukça melekelerin ortaya çıktığına ve insanın üstün bir varlık hâline geldiğini inanır. İnsanın, insana ait hükmetme ve sahip olma duygusunun esirinden çıkarak hürriyete kavuştuğundan bahseder (Şasa, 2018b, s. 141). Benimsediği ideolojisi insanı merkeze koyarak her şeyi yapabilme gücü ve sahip olma duygusunu hissettirirken hastalığına çare bulması Şasa’yı daha çok depresif hâle sokmuştur. Şasa, Allah’a teslim olmasıyla kendi acziyetini hisseder. Çocukluğunda yaşadığı travmalar, bunalımlar ve hastalıkların Allah’a yakınlaşmasında bir vesile olduğunu ve kendi posasında piştiğini şöyle aktarır:

Belki de bir dervişin hayat programı, daha derviş olmadan, ihzari mektebindeyken bellidir. Zaten İslâm'da, Allah belayı sevdiği kuluna verir diye bir inanç vardır. Bela ile rafine ediyorlar insanı, böylece ilahi âlemle olan rabitanı kuvvetlendiriyorlar. Düz yolda yürüdüğü zaman çok fazla düşünmeye, kurcalamaya ihtiyaç hissetmez insan. Ancak belaya çattığı zaman, düşüncesi ağırlaşır. Bu açıdan, şerlerde, bize şer gibi görünen şeylerde, bilemeyeceğimiz birçok hayırlar vardır (Şasa, 2018b, s. 142).

Şasa, “ruh doktoru” kavramının yanlış olduğu belirterek ruhun değil nefsin hastalandığını söyleyerek nefis doktoru kavramını ortaya koyar. Çünkü insan nefsinin hastalanacağını ve tasavvuf ilmiyle bu hastalığının iyileşme gösterdiğini belirtir. Tasavvuf sayesinde kibirli insanın tevazu insana, dedikocu insanın ketum insana, korkak insanı cesur insana, hırsızı emin insana, edepsizi namuslu insan hâline dönüştüğünü aktarır. Nefsin terbiyesiyle insanı ahlâken parlak bir duruma geldiğini vurgular. Nefis terbiye oldukça kalp aynasında parlayarak insan zihnine yansır. Zihin ise kalp ve ruh arasında bağlantı kurduğu zaman insanın olgunlaşmasına katkıda bulunur (Şasa, 2018b, s. 145). Ayrıca Şasa, tasavvufa yönelerek yalnızlıktan ve çift kimlik karmaşasından kurtulduğunu şöyle anlayabiliriz: “Gizli bir el, uzandı, yüreğimin bekaretine dokundu. Işıyan bilincime, benliğimin iki halinin, kederle sevincin imgelerini görmeye koyuldum.” (Şasa, 2018b, s. 43) diyerek tasavvufla kendi öz benliğini bulduğunu belirtir.

3.Tasavvuf Hâlleri: Tasavvufî hayatta aşkın manalar yüklenerek yaşanan yalnızlık, *halvet* (uzlet) kavramı ile açıklanır. Halvet, tasavvufta ayırt edici bir özellik olarak azimli bir şekilde dünyayı terk etmedir. Bu terk etme, mistik insanın zihni yaşayışını basite indirgeme ve birleştirme amacını taşımaktadır. Mistik insan, kendini dış dünyaya bağlayan her türlü dünyevi şeyden kurtulmak, duygularını, düşüncelerini ve isteklerini bu doğrultuda yoğunlaştırmak ister (Karaçoşkun & Yüksel, 2017, s. 242). Şasa, tasavvufta bulunan inzivaya hiç yabancı değildir. Gayrettepe'deki 13. kattaki evini mağara olarak adlandırdığını, insanlardan uzak bir şekilde inzivaya çekildiğini, düşüncelere çok daldığını ve hâl değişimleri yaşadığını anlatır. Senarist olmasından dolayı eski bir alışkanlığının tasavvufta çok işe yaradığını ve *seyrû sülûk* olarak adlandırılan hâl durumunu yaşadığını bize şöyle aktarır: “Düşünülen her sahneyi ekrana birebir yansıtır ve senaryocu, neredeyse bu gördüklerini, duyduklarını senaryo diye yazar. Bu ekranda fikirler ete kemiğe bürünür, sizin anlayacağınız. Bu halin

tasavvuftaki adı tahayyülât'tır.” (Şasa, 2018b, s. 136). Ayrıca Şasa, evini bir dergâha çevirdiğini, her bir odasını şahit tutarak çile çektiğini ve tefekkür ettiğini vurgulamaktadır. Yaşadığı çileli hayat, bahtiyar ve mesut bir hayata dönüştüğünü şöyle ifade eder:

Burada 40 senem geçti; evim çilehanem diyorum.. Üç yatak odası var ya da yatılabilecek oda... On sene sırayla her bir odada çile doldurdum. Fakat hayatımın bir yerinde bomboş bir kalpten bambaşka bir dünyaya geçtim. Aynı mekânda ne büyük bir ruh macerası geçirdim. Tam anlamıyla hicret olayı... Aynı mekândasınız ama hicret ediyorsunuz, iç dünyanız tamamen değişiyor, çevreniz değişiyor, meseleleriniz değişiyor... (Şasa, 2018a, 156).

Şasa'nın Gayrettepe'deki evi dinsel dönüşüm önceki ve sonraki yaşamında var olan bir mekandır. Her bir odayı yaşadıklarıyla şahit tutarak çile çektiğini ifade eder. Genel olarak baktığımızda Şasa'nın tasavvufa bakışını özetleyecek olursak kolejde aldığı eğitim pozitivist ve materyalist düşüncesi doğrultusunda olduğu için fizikötesi konulara karşı ön yargısı bulunuyordu. Fusûs ile metafizik âleme dair bilgisinin olmadığını fark eden Şasa, modern bilimin insana verdiği kibrin ve bilgelik taslamasını Fusûs okumalarıyla kırdığını fark edecektir. Özellikle Şasa, Delilik Ülkesinde Notlar (2018b) adlı kitabında tasavvufi bir dille yazılarına yer vererek belirtir. Bu da Şasa'nın hayatında tasavvufun nasıl etkin olduğunu gösterir.

SONUÇ

Ayşe Şasa'nın eserlerinde din algısı ve dinî yaşantı adlı çalışmamızdaki amacımız, senarist ve düşünür olan Şasa'nın hayatından ve kitaplarından yola çıkarak dinsel değişim öncesi ve sonrası dinî duygu, düşünce ve davranışlarını inceleyerek Şasa'nın dinî anlayışını ve dinsel değişime neden olan faktörleri ortaya çıkarmaktır.

Tespit ettiğimiz sonuçlara göre, Şasa'nın hayatını özetlemek istediğimizde hep bir hakikat arayışı içerisinde olduğunu gördük. Bu yüzden Şasa'nın hayatında dönüm noktası dediğimiz unsurları tespit etmek önemliydi. Bundan dolayı kitaplarından yola çıkarak Şasa'yı tanıtmaya, yazılarını betimsel ve içerik analiz teknikleriyle çözümlemeye çalıştık. Fakat elde edilen veriler kısmen eksik kalmaktadır. Çünkü dinsel dönüşüm öncesi hayatını yansıtan asıl eserleri, filmlere yansıtılan senaryo yazılarıdır. Ayrıca dönemin kültürel, sosyal ve siyasi atmosferini bilmek Şasa'yı anlamak ve yorumlayabilmek açısından önemlidir.

Şasa'ya dair aradığımız cevapları tez çalışmamızda bir sonuca ulaşabildik. Öncelikli olarak Şasa'yı din ve dindarlıktan uzaklaştıran faktörler şunlardır: Anne sevgisinden mahrum kalması, mürebbiye rejimi, kimlik karmaşası, babanın Batı sevdası, yalnızlık, dışlanmışlık ve kolej eğitimin verdiği ideolojik fikirlerdir. Şasa'nın dinsel değişimini etkileyen güdüler ise günahkârlık duygusu, travmatik tecrübeler, sosyal etkileşim ve telkin, zihinsel tatmin, estetik etkilenme, varoluşsal kaygıya dair sorular ve anlam arayışıdır. Şasa'nın dinden uzaklaşmasında ebeveynin etkisi vardır. Geleneği ve dini anlamlandırmadan, aktarmadan yaşanması Şasa'nın dinden soğumasına neden olmuştur. Dine dönüşümde ise ebeveyninden ziyade anneannesi ile kıldığı iki rekatlık namaz etkili olmuştur. Ruhsal rahatsızlıklarıyla başa çıkmasında ideolojiler ve bilim Şasa'ya destek veremeyip daha çok ilerlemesine neden olmuştur. Dinî dönüşümüyle zikir, namaz ve dua'dan manevî destek alarak ruhsal rahatsızlıklarıyla başa çıkabilmiştir.

Ulaştığımız sonuçlara göre Ayşe Şasa'nın *Bir Ruh Macerası* adlı kitabında kendini arayan bir insanın hayatını, *Delilik Ülkesinden Notlar* adlı kitabında kendini bulan bir insan profilini ve tasavvufun insana etkisini görebilmekteyiz. Şebek Romanı ise metafizik, bilimkurgu, mizah ve tasavvuf gibi unsurları biraraya getirerek yazdığı kitaptır. Şebek Romanı'nda Şizoid Re-Re adlı karakteri, Batı etkisiyle şebekleşmiş insanların etkisinden kurtularak bir dönüşüm yaşayan insanın hayatını temsil eder. *Yeşilçam Günlüğü* adlı kitabı, Yalsızuçanlar'ın tarifiyle *Hayalden (vehim, nefis) çok,*

rüyaya dayalı bir sinema estetiği'nin (1997, s. 58) nasıl olması gerektiğini izah eden, tasavvuf-sinema ilişkisine dayalı fikirlerinden oluşur. Kitaplarından yola çıkarak Tanrı inancı, peygamber tasavvuru, tasavvuf anlayışı, korkuları, şizofren nöbetleri sırasında yaşadığı ruhsal krizleri, aidiyet ve kimlik krizleri bize iç dünyasını yansıtmaktadır.

Ayşe Şasa, anlam arayışı sırasında farklı dinler ve ideolojiler ile karşılaşmıştır. Kendini bulma yolunda, himayesi altında bulunduğu mürebbiyelerin Yahudi, Hristiyan ve Protestan dinî kimlikleri ile dinî hayatı tanımaya çalışmıştır. Her ne kadar ailesi İslam dinine mensup olsa da Batı temayülleri doğrultusunda dinî inançları sönük kalmaktadır. Verilerden yola çıkarak sadece İslam dinine ait anneannesi ile namaz kılması gösterge olarak bulunmaktadır. Kolej eğitiminin etkisiyle nihilizm ve marksizmi benimseyen Şasa, Kemal Tahir'in etkisiyle sosyalizmi benimseyerek dinin eksikliğini doldurmaya çalışmıştır. İkinci Dünya Savaşı'ndan çıkan halkın yenilgi sebebi olarak dini göstermesi ve *Vurun Kahpeye* adlı film ile dini yanlış tanıtımları, Şasa'nın İslam dinini yanlış algılamasına neden olmuştur. Kendisine telkin edilen ve benimsenilmeyen dinden uzaklaşmasına ve yaşadığı travmaların nevroza dönüşerek şizofrenik nöbetleri geçirmesine neden olmuştur. Ayrıca hastalığına sebep olarak yalnızlık, ölüm korkusu ve anlam veremediği yaşam kaynağını gösterilir. Şasa bütün bunların ilacını Fusûs okumalarıyla İslam dininde bulmuştur. Din; hayatını anlamlandıran, Allah'ın her daim onunla beraber olduğu duygusunun etkisiyle onun yalnızlık hissinden kurtulmasını sağlayan ve ölümün bir bitiş olmadığını açıklayandır. Ayrıca İslam dini, önceki din anlayışının aksine korkutuculuk, karamsarlık, aşağılık ve suçluluk duygusu vermekten ziyade huzur ve sükûnet veren, anlam arayışında Şasa için kılavuz olan bir dindir. Varoluşunu anlamlandırmasıyla beraber tasavvuf aracılığı ile din-maneviyat temelli bir anlayış benimsemiştir.

Kişiliği; bireyin sahip olduğu ailesi, çevresi, içinde bulunduğu toplumun kültürel, siyasi ve sosyal etki ile açıklamak önemlidir. Şasa'yı incelediğimizde bebeklik ve çocukluk yılları kritik dönem özelliği içerir. Anne sevgisinden mahrum kalması, katı mürebbiye terbiyesinde büyümesi, kimlik konusunda hangi dine mensup olduğu karmaşası ve babanın Batı idealine göre yaşama arzusu; yalnız, mutsuz ve hastalıklarıyla baş başa kalan bir Şasa ortaya çıkmıştır. Ergenlik çağından itibaren nihilist bir anlayış benimseyen Şasa, mutluluk ve yaşamın bir hiç olduğu, hayatta yaşamamanın bir anlamının olmadığını belirterek intihar teşebbüslerinde bulunmuş ve şizofren krizleri takip etmiştir. *Sırça Fanus'u* okuyarak kendisi ile aynı kaderi paylaşan

yazarı kendine örnek alan Şasa, *Fusûs*’u okuduktan sonra bu girdaptan kurtulmuştur. 40 yaşına kadar din dışı bir hayat yaşayan, sürekli hakikati aramaya ve hayatın anlamını bulmaya çalışan Şasa, *Fusûs* ile aradığını bulmuştur. Köse’nin (2011, ss. 75-77) ele aldığı “*Üç Yusuf Bir İslam*” gibi Şasa’nın hayatını da “*Üç Ayşe Şasa Bir İslam*” olarak belirtebiliriz. Tasavvuf ile dini tanımaya çalışan Şasa, kendisine eski yaşantısını hatırlatan sinema, senaryo yazıları ve o çevreye dair insanlar ile irtibatını koparmıştır. Yusuf İslam’ın müziği yok sayması gibi Şasa, senaryo yazmayı reddetmiştir. Ayrıca giyim konusunda sürekli siyah bir başörtü ve geniş bir pardesü giyerek keskin bir anlayış göstermiştir. Bunun yanında eşi Bülent Oran ile dinî nikâh kıydırmıştır. Dinî konularda keskin olması ve değişime geçiş noktasında Şasa’nın dinî yaşantısı doğal bir harekettir. Şasa’nın böyle davranmasının nedeni; geçmişe dönmekten korkması, mutsuzluğu, buhranları ve ruhsal sıkıntıların yaşadığı dönemde sinema ile meşgul olmasıdır. İkinci Ayşe Şasa’nın ortaya çıkmasına neden olan ise tasavvuf ışığı altında Batı’ya ait olan sinemayı İslam estetiği ile tekrar inşa etme girişimidir. Dinin özünü ve varoluş sebebini öğrenerek yaşamaya çalışmıştır ve insanlara aktarmaktan geri kalmamıştır. Üçüncü Şasa’nın ortaya çıkması Yusuf İslam’dan farklı bir şekilde olmuştur. Şasa’nın laik çevresi ile barışması, ara sıra başını açması, toplumun her kesiminden insanların evine gelmesi ve giyim noktasında biraz daha rahat davranmasıyla Üçüncü Şasa profili ortaya çıkmıştır. Köken olarak muhafazakâr ve geleneksel değerlere sahip bir ailenin ferdi olan Şasa, çocukluğunda dine dair yaşantıları önemli gün ve geceler ile sınırlıdır. Şasa’nın ergenliginden itibaren nihilizmi benimsemesi ve bir dine inanmaması inançsızlıktan dine dönüşüm türü olabilir. Bu açıdan incelediğimizde dıştan-içe bir değişim türü görebiliriz.

Şasa’nın dinsel dönüşüm süreci yavaş yavaş ya da kademeli gelişir ve rasyoneldir. Şasa, dinsel değişim öncesi akıl ve mantık çerçevesinde sürekli araştırma ve inceleme yapmıştır. Entelektüel olarak dinlere yönelik araştırmaları değil de daha çok ideolojilere göre araştırmaları öne çıkmaktadır. Fakat Şasa’nın yaşadığı huzursuzluklar, yetersizlik duygusu, çatışma, varoluşsal kaygılar, arayışlar ve kafa karışıkları bize ani dinsel değişimi gösterebilir. Fakat, Şasa 40 yaşında okumaya başladığı *Fusûs*’l–*Hikem*’i 10 yıl boyunca okumalar yaparak sürdürmüştür. Kademeli dinsel değişime göre önce inanç değişir ve sonra davranış yönünde değişim görülür. Şasa, Gazâlî’den Mevlâna’ya kadar birçok tasavvuf önderinin kitaplarını, Kur’an-ı Kerim ve mealini, Namaz Hocasını ve birçok tefsir kitabını okumuştur. Şasa’nın

inandığı İslam dinini araştırıp hayatına yansıtması ve ibadete başlaması 48 yaşında vuku bulmuştur. Çeşitli duaları öğrenerek namaza başlaması, başını örtmesi, dinî nikâh kıydırması ve Hacca gitmesi gibi ibadetleri yerine getirmiştir.

Modern aklın güç yetiremediği metafizik konuları din ile anlamlandıran ve cevap bulan Şasa, akıl ve bilimin insanı bunalıma ve çıkmaza sürüklediğini belirtir. Batı'nın yenilik konusunda takip edilmesini yanlış anlamlandıran halkımız, kendi değerlerini ve kültürünü dışlamıştır. Bundan dolayı Şasa, değişime ayak uydurmakta zorlandığını ve bu yüzden yaşamında sürekli dışlandığını belirtir. Bir yere ait olma duygusundan yoksun bir şekilde Şasa, kimlik ve aidiyet krizleri yaşamıştır. İslam dinini anladıkça ve araştırdıkça kendi özüne dönmüştür. Batı'nın lanse ettiği Tanrı tasavvurundan uzak yarattıklarını koruyan, Rahman, Rahîm ve Hakîm sıfatlarını tecelli ettiren, sığınılan bir olan Allah inancına sığınmıştır.

Aidiyet problemi yaşayan Şasa, Hz. İsa ve Hz. Muhammed arasında gitgel yaşamıştır. Tüm peygamberleri kucaklayan İslam dini peygamberi olan Hz. Muhammed, tüm insanlığı kucaklayan ve önder olandır. Şasa ise son peygamber Hz. Muhammed'in Hz. İsa'yı çarmıhtan indirerek tüm insanlığın sesi olan global köyün kavalcısı olduğunu belirtir.

Ayşe Şasa'nın eserlerinde tasavvuf çokça işlenen konulardan biridir. Tasavvuf şeyhleri; Allah ile irtibat kurmasında rehberlik eden, dini ve peygamberleri temsil eden önderlerdir. 52 yaşında tanıştığı mürşidi Sefer Efendi, yıllardır kendi yalnızlığının fark edilmesini beklediği koz helvacısıdır. İnsân-ı kâmil olarak adlandırdığı mürşidleri, dervişlik yolunda ebedi âlemle irtibat kurmasında rehber ve önder olarak tanıtır. Şasa, modern dünyada yaşanan çirkinliklerin yanında tasavvuf erenlerinin yaptığı güzel işlerin dünyanın dengesini koruyacağından bahseder. Nefsi terbiye ettikçe madde âleminden ruhlar âlemine geçildiğini, kalbî ve ruhî melekelerin açıldığını vurgular. Ayrıca modern aklın ve ruhun verdiği kibirliliğin aksine tasavvufta egoyu tezkiye ettikçe tevazunun ortaya çıktığını belirtir. Dönüşüm önceki yaşadığı cehennemi hayatın bir nimet olarak kendisine döndüğünü ve çileden cennet bahçesine dönüşen bir yaşama sahip olduğunu dile getirir.

Dua, Şasa'nın hayatının ayrılmaz bir parçasıdır. Ateist bir inanca sahip olduğu zamanda bile duaya sarıldığını ve sığınak olarak Allah ile bir irtibat yolu olduğunu belirtir. Şasa, hayatında dua, namaz ve zikirin ayrılmaz bir üçlü olduğunu ve önem verdiğini belirtir. Yaşadığı sıkıntıları, buhranları ve çileleri dua sayesinde atlattığını

söylemiştir. Ayrıca sevgisizlikten ve yalnızlıktan kaynaklanan ölüm korkusunun hafiflediğini ve Yaratıcıya kavuşmak için ahirete hazırlık yaptığını aktarır. Artık Şasa, Yaratıcıya anlamlı bir hayat sunabilmek için çaba göstermeye çalışır.

KAYNAKÇA

- Adler, A. (2018). *İnsan Tabiatını Tanıma*. (A. Yörükân, Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Armaner, N. (1980). *Din Psikolojisine Giriş*. Ankara: Ayyıldız Matbaası.
- Arslan, S. (2016). *Hayret Perdesini Temâşâ*. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Aydın, A. R. (1996). Çocuğun Dinî Şahsiyet Kazanmasında Ailenin Önemi. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8, 211-220.
- Ayten, A. (2018). *Din ve Sağlık, Kavram, Kuram ve Araştırma*. İstanbul: Marmara Akademi Yayınları.
- Ayvazoğlu, B. (1999). *Defterimde Kırk Suret*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Bahadır, A. (2000). Hayatın Anlam Kazanmasında Psiko-Sosyal Faktörler ve Din. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6, 185-230.
- Bahadır, A. (2018). *İnsanın Anlam Arayışı ve Din (Logoterapik Bir Araştırma)*. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Bauman, Z. (2000). *Postmodernlik ve Hoşnutsuzlukları*. (İ. Türkmen, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Burger, J. M. (2016). *Kişilik. Psikolojik Biliminin İnsan Doğasına Dair Söyledikleri*. (İ. D. Erguvan Sarıoğlu, Çev.). İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Certel, H. (2003). *Din Psikolojisi*. Ankara: Andaç Yayınları.
- Cüceloğlu, D. (2017). *İnsan ve Davranışı: Psikolojinin Temel Kavramları*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Dorsay, A. (2016). Ayşe Şasa: Gerçekten Müstesna Bir Hayat. (S. Arslan, Haz.), *Hayret Perdesini Temâşâ* içinde. (ss. 61-64). İstanbul: İnsan Yayınları.
- Elms, A. C. (2007). Psychobiography and case study methods. *Handbook of research methods in personality psychology*. R. W. Robins, R. C. Fraley, & R. F. Krueger (Ed.). New York: The Guilford Press.
- Eren, A. B. (2014). Ölüm Yoktur Ölüm Korkusu Vardır. (A. Erdoğan, Haz.), *Ayşe Şasa'nın Ardından* içinde (ss.13-16). İstanbul: DÜBAM.
- Erikson, E. H. (1968). *Young Man Luther: A Study in Psychoanalysis and History*. New York: Norton.
- Erikson, E. H. (1969). *Gandhi's Truth: On the Origins of Militant Nonviolence*. London: Norton& Company.

- Esen, N. (2009). Necip Fazıl Kısakürek'te Dini Yaşayış. Yüksek Lisans Tezi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*. Adana.
- Frankl, V. (2019). *İnsanın Anlam Arayışı*. (S. Budak, Çev.). İstanbul: Okuyanlar Yayınları.
- Freud, S. (1910). *Leonardo da Vinci and a Memory of His Childhood*. New York-London: W. W. Norton & Company.
- Freud, S. (1995). *Bir Yanılsamanın Geleceği*. (H. Z. Kars, Çev.). İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Glock, C. Y. (1982). Birleşik Devletlerde'de Dinsel bir Uyanış Var mı? (E. Sinanoğlu, Çev.). R. Boudon, & P. Lazarsfeld, *Toplum Bilimleri Sözlüğü* içinde (ss. 51- 71). Ankara: Unesco Türkiye Millî Komisyonu.
- Glock, C. Y. (2017). Dindarlığın Boyutları Üzerine (M. E. Köktaş, Çev.). Y. Aktay, M. E. Köktaş (Der.), *Din Sosyolojisi* içinde (ss. 293- 318). İstanbul: Vadi Yayınları.
- Güler, Ö. (2007). Tanrı algısı ölçeği (TA): Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XLVIII(1), 123-133.
- Günay, Ü. (2006). Dindarlığın Sosyolojisi. Ü. Günay, C. Çelik (Ed.), *Dindarlığın Sosyo-psikolojisi* içinde (ss. 1-59). Adana: Karahan Yayınları.
- Hökelekli, H. (2017). *Din Psikolojisine Giriş*. İstanbul: Dem Yayınları.
- Hökelekli, H. (2018). *Din Psikolojisi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Kara, İ. (2020). *Dağ Ne Kadar Yüce Olsa*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Karaca, F. (2006). Kader Algısı-Ruh Sağlığı İlişkisi Üzerine Empirik Bir Araştırma. *İslami Araştırmalar Dergisi*, 9(3), 479-489.
- Karaçoşkun, M. D. & Yüksel A. Ş. (2017). Tasavvuf Psikolojisi. M. D. Karaçoşkun (Ed.), *Din Psikoloji El kitabı* içinde (ss. 227-245). Ankara: Grafiker Yayınları.
- Kartopu, S. (2013). Muhammed Esed'de Dinî Değişimin Psikolojik Analizi. *Turkish Studies – International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 8(6), 345-364.
- Kartopu, S. (2019). Kadere İmanın Psikolojik Tahlili Tipolojik Bir Yaklaşım. B. Nazır v. dğr. (Ed.), *II. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi Bildiriler Kitabı (USBK)* içinde, (Gümüşhane 7-9 Kasım), 1171-1186, Gümüşhane: Gümüşhane Üniversitesi Yayınları Yayın No: 44.
- Kayıklık, H. (2002). Gazâli'de Dinsel Yaşayışın Evrimi. *Dinî Araştırmalar*, V(14), 117-130.

- Kayıklık, H. (2005). Bireysel Yaşamda Dinsel Değişim. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 5(2), 5-24.
- Kayıklık, H. (2006). Bireysel Dindarlığın Boyutları ve İnanç-Davranış Etkileşimi. *İslami Araştırmalar Dergisi*, 19(3), 491-499.
- Kayıklık, H. (2011). *Tasavvuf Psikolojisi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kayıklık, H. (2015). *Din Psikolojisi; Bireysel Dindarlık Üzerine*. Adana: Karahan Yayınları.
- Kayıklık, H. (2017). Bireysel Yaşamda Dinsel Değişim. H. Kayıklık (Ed.), *Arayış, Değişim ve Din içinde* (ss. 7-30). Adana: Karahan Kitabevi.
- Kıraç, S. (2020). *Ömrümden Uzun İdeallerim Var!*. İstanbul: Suna ve İnan Kıraç Vakfı Yayınları.
- Kirman, M. A. (2004). Din Değiştirme Olgusuna Sosyolojik Bir Yaklaşım. *Dini Araştırmalar Dergisi*, 6(18), 75-88.
- Kirman, M. A. (2016). *Din Sosyolojisi Sözlüğü*. Adana: Karahan Yayınları.
- Kirkpatrick, L. & Shaver, P. (1990). Attachment Theory and Religion: Childhood Attachments, Religious Beliefs and Conversion. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 29(3), 315-334.
- Koç, M. (2002). Ölüm Korkusu Üzerine Kuramsal Açıdan Psikolojik Bir Değerlendirme. *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6, 7-20.
- Koç, M. (2010). Demografik Özellikler ile Dindarlık Arasındaki İlişki: Yetişkinler Üzerine Ampirik Bir Araştırma. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 19(2), 217-248.
- Köktaş, M. E. (1993). *Türkiye’de Dinî Hayat*. İstanbul: İşaret Yayınları.
- Köse, A. (2004). *Din Değiştirmenin Psiko-Sosyolojik Nedenleri. Türkiye’de Misyonerlik Faaliyetleri içinde* (ss. 407-427), İstanbul: Ensar Neşriyatları.
- Köse, A. (2011). *Enteller Aleykümselâm Der Mi ?*. İstanbul: İz Yayınları.
- Köse, A. (2012). *Neden İslam’ı Seçiyorlar: Müslüman Olan İngilizler Üzerine Psiko-Sosyolojik Bir İnceleme*. İstanbul: İz Yayınları..
- Küçük, M. A. (2016). İkonografiden İnanca “İsa Mesih’in Dirilişi/Paskalya” Süreci. *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(8), 230-274.
- Loewenthal K. M. (2004). *The Psychology of Religion: A short Introduction*. Oxford: Oneworld.
- Lofland J. & Skonovd N. (1981). Conversion Motifs. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 20(4), 373-385.

- May, R. (2019). *Kendini Arayan İnsan*. (K. Işık, Çev.). İstanbul: Okuyanüs Yayınları.
- Mehmedoğlu, A. U. (2004). *Kişilik ve Din*. İstanbul: Dem Yayınları.
- Merter, M. (2016). *Dokuz Yüz Katlı İnsan*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Örer, A. (2014). Ismarlama Bir Hayatı Bıraktı. (A. Erdoğan, Haz.), *Ayşe Şasa'nın Ardından* içinde (ss.21-24). İstanbul: DÜBAM.
- Öveç, S. (2018). Didem Madak'ta Dinsel Hayat. Yüksek Lisans Tezi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*. Adana.
- Özbaydar, B. (1970). *Din ve Tanrı İnancının Gelişmesi Üzerine Bir Araştırma*. İstanbul: Baha Matbaası.
- Özdemir, Ş. (2002). Çocuğun Din Eğitiminde Ailenin Rolü, *Din Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 9, 113-131.
- Özel, İ. (1987). *Erbain. Kırk Yılın Şiirleri*. İstanbul: İklim Yayınları.
- Paloutzian, R. F. (1996). *Invitation to the Psychology of Religion*. Boston: Allynand Bacon.
- Peker, H. (2012). Kur'an'a Göre Dindarlığın Boyutları. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 12(2), 41-49.
- Peker, H. (2013). *Din Psikolojisi*. İstanbul: Çamlıca Yayınları.
- Rambo, L. (2011). Din Değiştirme Teorileri: Dinî Değişimi Anlama ve Yorumlama. (H. Gül, Çev.). *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 17, 204-226.
- Schultz, W. T. (2005). *Handbook of Psychobiography*. Oxford: Oxford University Press.
- Sevindi, M. (2018). Ayşe Şasa'nın Sinemasal Düşüncesine Eleştirel Yaklaşım. Yüksek Lisans Tezi. *Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*. İstanbul.
- Smart, N. (1989). *The World's Religions: Old Traditions and Modern Transformations*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Snow, D. & Phillips C. (1980). The Lofland-Stark Conversion Model: A Critical Reassessment, *Social Problems*, 4, 430-447.
- Spilka, B., Hood, R. W., Hunsberger, B., & Gorsuch, R. (2003). *The Psychology of Religion: An Empirical Approach*. New York: The Guilford Press.
- Şasa, A. (1993). *Yeşilçam Günlüğü*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Şasa, A. (2015). *Şebek Romanı*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Şasa, A. (2018a). *Bir Ruh Macerası*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Şasa, A. (2018b). *Delilik Ülkesinden Notlar*. İstanbul: Timaş Yayınları.

- Şasa, A., Kabil İ. & Yalsızuçanlar S. (1997). *Düş, Gerçeklik ve Sinema*. İstanbul: İz Yayınları.
- Topaloğlu, B. v. dğr. (2011). *İslâm'da İnanç Esasları*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.
- Turan, Y. (2017). *Kişilik ve Dindarlık*. İstanbul: Ensar Yayınları.
- Uyar, A. (2016). Hayret Yaylasına Yolculuk. (S. Arslan, Haz.), *Hayret Perdesini Temâşâ* içinde (ss.15-34). İstanbul: İnsan Yayınları.
- Uysal, V. (2006). *Türkiye'de Dindarlık ve Kadın*. İstanbul: Dem Yayınları
- Yapıcı, A. (2007). Müslümanlıktan Hristiyanlığa Geçişin Sebepleri Üzerine Sosyo-Psikolojik Bir İnceleme. *Journal of Islamic Research*, 20(2), 221-238.
- Yapıcı, A. (2016). Müslüman Türk Kültüründe İnanç Gelişimi (Bir Model Denemesi). *DEUIFD Din Psikolojisi Özel Sayısı*, 83-113.
- Yapıcı, A. (2020). Şüphe ve İnanç Kısılcığında Gençlerin Din ve Dindarlık Algıları. *İlahiyat Akademi Dergisi*, 12, 1-44.
- Yavuz, K. (1986). Dinî İnançın Gelişmesinde Nativizm ve Tecrübecilik Problemi. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 7, 129-142.
- Yavuz, K. (2013). *Günümüzde İnançın Psikolojisi*. Ankara: Boğaziçi Yayınları.
- Yıldız, M. (2007). *Çocuklarda Tanrı Tasavvurunun Gelişimi*. İzmir: İzmir İlahiyat Vakfı Yayınları.
- Yılmaz, N. (2019). Ayşe Şasa ve Işıl Özgentürk Sinemasında Kadının Yeniden Sunumu. Yüksek Lisans Tezi. *Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*. Giresun.
- Yörükoğlu, A. (2016). *Gençlik Çağı. Ruh Sağlığı ve Ruhsal Sorunlar*. İstanbul: Özgür Yayınları.
- Zavalsız, Y. S. (2012). Din Değiştirmenin Psiko-Sosyal Kodları, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 12(2), 185-200.
- Zengin, H. K. (2010). Almanya'daki Müslüman Çocuklarda Allah Kavramının Gelişimi. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 51(1), 213-248.